

К. И. Мисирковъ.

ЗА МАКЕДОНЦКИТЕ РАБОТИ



СОФИЯ,
Печатница на „Либералният Клубъ“
1903.

ПРЕДГООР.

Секој чоек, како член на некоја община или некоје другарство, имат извесен долг и извесни праа кон и од инф. Народот не има ништо друго, осим једно големо другарство, основано на крвно родство, на общ промилез, на общи интереси. Паметујте на тоа родство, тоја промилез и тие интереси, заставујте секој член од некој народ, да се одречат од некој свој праа и интереси за да посветат част от своите сили на общата армада. Тоа има долгот кон народните интереси, за што членот од народноста добијаат заштита на своите лични интереси тамо, каде не има доста само неговите сили. Долгот кон народот има тесно врдзан со долгот кон таткоината, зашто повеќето народ има тесно врдзано со повеќето таткоина. Долгот кон народот и таткоината зависи от приликите историцки, кои преживуваат једен народ и једна страна. Тие се применуваат кон приликите. Долгот кон таткоината и народот, до негоото осаштествување, се велат народен идеал и кон негоото осаштествување треба да се стреми секој свесен чоек. Народниот идеал се применуваат кон историцките прилики и тоа, што денеска било народен идеал, утре, по негоото осаштествување, ќе остане место на друг, за кој по напред мало се мислено. Често пак од једен народ историцките прилики требаат или корено изменување на народните идеали, коренен обрат на идеалите во друг праец, или угрожаваат нему со полно уништожање. Народните идеали, или долгот кон таткоината, се развираат од разни членови на народот различно. Кој најверно има разбран истинскиот и најправиот народен идеал, се види со порамнување на разбирањето на народниот идеал од разни лица. За да можи да биде по

рамнувајќе и оценувајќе на различно разбраните народни идеали, требит, таје да бидат исказани устно или на книга. Исказувајќето на своето разбирајќе на народните идеали и критиката на таквиа не јет празна работа, зашто идеалите се душата на обичната народна работа и од здравоста на таја душа зависи и здравоста и плодноста на самата обична народна работа. Лошо разбраните народни идеали само уголемуваат народните нестреми, без да донесат полза на народот.

Така разбирајки долгот кон таткоината, јас се решив, прво, да изложам моето разбирајќе на народните идеали на македонците во једен ред расудувајќа, прочитен во Петроградцкото Македонско Словенско Научно-литературно Другарство „Св. Климент“, а после и да ѝ напечатам во таја книга, каде се поместени и расудувајќа, не прочетени во упоменатото другарство. Со тоа мислам да исполнуам, спроти моите сили, једен дел од мојот долг кон народот мој и кон таткоината ми.

Мнозина од македонците читачи ќе бидат удивени от појавувајќето на таја книга. За удивувајќе ќе им бидат во неја много. Некоја ќе речат: зашто отцепувајќе од бугарите, кога иако до сега сме се велеле бугари и соединејќето, а не расцепувајќето прави силата? Друзи ќе расудуваат, оти со полното отцепувајќе, од једна страна, ќе восторжествуваат нашите непријатели, кои што направуваат сите своји сили да ослабат балканските словени, за да си подготват почва за разделувајќе на балканските земји помеѓу инф, а од друга страна, оти оно ќе не натерат нас македонците, да се откажиме от нашиот прв долг, да се бориме за политична слободија, да разрушиме се, до сега напраено и да зафатиме се одноо, така да се речи, од азбука. Трети ќе најдат, оти јас проповедуам некаков надеж на поправувајќе на турците спроти нас и на европејски реформи во таткоината ми, кога до сега јасно било докажано, оти на Турција сакала,

сакат и ке сакат реформи во Македонија, ни државите сет наклонени да је принудат Турција, за да ни дадат некакви, па и нај мали реформи. Државите, ведат мнозина, само играат дипломатична игра со реформи, за да не склонат нас, да се откажиме от вооражена борба со Турција, от која се нарушаат нивниот мир, а пошто се одречиме от таја борба, таје ке ослабат да бараат от Турција реформи за Македонија.

Твја сет нај главните возразуаја'а, што очекуам од мнозина од моите сопародници. Ми се чинит, оти оии не сет први и ето зашто: Во поата книга се зборуат, вистина, и за отцепуај'е и за соединуај'е, но за отцепуај'е от тије, што сме веќе отцепени и со која никој пак не ке ни позвол'ат да се соједниме, а за соединуај'е со тије, со који сме морално задолжени да се соједниме, и со који соединеј'ето јест возможно. Ако со нашето отцепуај'е од балканските словенски народи достигнеме соединуај'ето на сето македонско словенско наслеј'е во једно цело, иако не ке ослабиме, туку ке се усилиме, така да од исполнуај'ето на идеите, што сет развиени во таја книга само ке се спроведат послопатата, да јест силата во соединеј'ето.

Сега се питат: дали од нашето отцепуај'е од балканските народи, ке се воспользуат нашите вепріатели и који сет тије? Сега во Бугарија јест мода да зборуат, да сет нај големи вепріатели на балканските словени: русите и австро-унгарците, који сакаат на почва на македонското прашај'е да се зафатит и продолжит једна борба меѓу србите и бугарите, која ке ослабит, силите и на једините и на другите до таква степен, што ке требит да се набркаат во балканските работи Русија и Австро-Унгарија и првата ке завојуват Бугарија и Стамбул, а втората Србија и Солун. Јас ке си позвол'ам да не се согласам со такво глабоко политичко „далековидеј'е“. Можит, бугарите и сет први, кога мисл'ат, оти Русија без

Бугарија не можат да сашчествуваат, ни политично, ни економски, но тоа јет бугарска политика, а јас не сум намерен да политиканствуам бугарцки. Јас сум македонец и интересите на мојата таткоина ми се представуат така: ве Русија и Австро-Унгарија сеј непривателите на Македонија, а Бугарија, Грција и Србија. Само енергична борба со тија три држави ќе избави од погубувајќи нашата таткоина.

Борбата со трите балкански држави не противоречи на нашите интереси, кои се достигаат и со револуција и со еволуција, или постепено развијајќе на нашиот народ во морално-религиозен праец. Револуцијата стана и, ако има најужасни последици за нас, пак даде некои благодаратни резултати, со кои што можат да бидат задоволени нашите борци за национална слобода: тоа се мурците реформи, кои ќе бидат раширени спроти нуждите, што ќе се покажат со време. Идеите за полно отцепувајќе на нашиот народ од другите балкански народи, не се противоречи на досегашното работејќе на нашиот народ за слободија, а само продолжејќе на не-гоото досегашњо работејќе, на почва еволуција. До сега нашиот народ се интересувал поеке само со полна политичка автономија, а во националните наши интереси допушкајќи башбузујќи да му се набркуват разни неканени гости, како: бугари, грци и срби. По политичката борба идат значит националната. Но борбата со пропагандите во Македонија не јет чекор назад, туку напред, затош и тука имаме работа со борба за слободија, со борба со мрачните сили, што не дозволуваат на таткоината иј сама со свои очи да гледат своите интереси, ами и наврзуваат држала, што омрачува истината и ѝ придаат бугарска, србска и грчка боја. Време јет да отфрлиме од очите наши мрежите, што на ја кладоа националните и верски пропаганди въ Македонија.

За нашите односи ком турците јас можам да речам само једно: наје сме задолжени да направиме се, што се барат од нас, за да докажиме на Турција, оти нејзиното оставање како европејска држава стреб'ат во нас полно сочувство. Наје сме задолжени да бидиме лојални поданици на Н. Ц. В. Султано. Но при тоа бараме и ке бараме од Негоото праителство цел ред реформи, кои ке ни сочувават најглавните интереси на нашето национално и културно развијање. Јас мислам, оти наје требит да бидиме лојални ком Турција, но предполагајќи, оти турското праителство и народ ке разберат најпосле, оти интересите на нивната држава во Европа совпадаат со нашите и зависат најмного од иш, а не си противоречат, и затоа турците први ке требит да докажат искреното сакање да сеј во мир со нас и со тоа да заслужат нашата поддршка на нивните интереси. Ако таја мисл'ат со нас да не се церемонат, и да лажат Европа и нас со реформи, кои не ји исполнуваат, то не ке се удовит Турција, ако и наје обрните нашите возгледи кон Европа и од неја бараме, да се воведат во таткошната ни со сила таја реформи, што се признаваат от силите европејски за истинска требиост за успејањето на религиозно националното и културно развијање на македонците рисијани. Европа ке обрнат возгледите на нашите барајќи зашто она јет задолжена да направи тоа со два меѓу народни актои: проектот за реформи во Македонија о Февруар и мјурџитегџијот проект. Тие два меѓу народни актои ни обек'аваат постепено расчрујајќе на реформите во Македонија, и со тоа даат ни право да се обраќаме до двете реформаторски држави со меморандуми и по други патишта, за да им покажиме на нашите религиозно-национални и економски нужди, како и на тоа, што праит Турција, за да се исполнат тија наша нужда.

Знам многу арну, оти мнозина со иронија ке се однесат кон моите надежи за европејски реформи. Но на тија иронија ево со што јас ке одговорам: не ет истина кажуајќето, да не ке излезит ништо од усил'ата на Русија и Австро-Унгарија да се уредат работите во Македонија. Проектите за реформи и усил'ата да се воведат туѓа не сет, како мисл'ат мнозина, само игра да помини време и да си останат сè, како што си било. Проектите за реформи на Русија и Австро-Унгарија сет мег'ународни актои, не исполнуајќето иа кои от Турскаја ет насмешка и оскрбувајќе за реформаторите држави и им даат полно право за репресалији против нарушаачот на мег'ународното право. Да било така лесно и безнакажано престапуајќето на мег'ународното право, до сега државите, дешеска ке приемаа на себе разни задолжеја и утре ке се откажуваа од нив. Но ве било така.

Реформите руско-австриски, једно сет мег'ународен акт, ке даат право секога на македонците да настојаваат пред Големите Сили да се исполнат во полност. Нека не мисл'ат, оти ови можат да бидат закопани, како што ет закопан берлинскиот трактат со неговиот 23 член за Македонија. Берлинскиот договор вистина ет закопан, но не од Европа, а од Бугарија, која изврши соединујќето со Источна Румелија со насиљствен преврат без согласие на државите, што потписаа берлинскиот трактат; а со нарушајќето на једен параграф се нарушаат и сет трактат. Сегашните руско-австриски реформи силно се разликуваат од берлинскиот трактат со тоа, што сет ови само мег'ународен акт заклучен мег'у три држави. Осум нив важен фактор се јавуаме само иако македонците. Вол'ата на двете сојузни држави: Русија и Австро-Унгарија можит да стретат противодейство само от Турскаја и од нас, но нај поеке од нас, зашто со реформите се бараат, не од нас, а от Турскаја задолжеја и ако иако со нашите работи покажиме,

оти таја задолжеја, што се бараат от Турција, не ќе удовлетворуат, то и не само ќе поможиме на Турција, ишчо да не воведат од реформите, што се бараат од неја. Турција ќе велит, оти она сè, што можит да направит, ќе направит и направила, а поеке не можела да направит за тоа, што комитетите не даат на наслејв'ето да се успокоит, а во једна страна, каде јет сè на воено положејн'е, сите добри намереја на правительството се рушат от сопротиваја на немирното населејн'е; а ако военото положејн'е се продолжит поеке од једна година, реформите ќе се состарат по наша вина и ќе се закопат. Таква једна служба и не ќе послужи на Турција по објавуваја на февруарцките реформи. Исто така, ако не сакаме никакви реформи, можиме да ѝ послужиме и за однајред. И после, како и до сега, пак ќе фрлиме вината на Големите Сили, кои секој пат излегуваат криви за нашите грешки.

Собитијата, што се развија до сега ни покажаа јасно, колко и не сами можиме да си напакостиме, мыслејќи, оти постапуаме праилно.

За да се предупредат жртвите од једно секадешно востајајн'е, се изработи февруарцкот руско-австријски проект за реформи, вистина не совршен, но со огоорка, оти тој ќе бидат постепено раширен. Поминаа месец, 2. 5, 7 и ишчо од него не излезе. Се прашат: зашто? Ќе одгоорат нашите: зашто Турција и Европа не сакаат сериозно реформи. Но не јет така. Турција, можит, и не сака реформи, но сакаат твое, што го изработија проектот. Се прашаше само: кому приликтите ќе дозволат да надделит? А во твоје прилики најважен фактор бидејте вие. Да се склоените пред волата на Европа и четите, или да се предадеа, или да се оттргнеа во Бугарија, или барем да се направиа некои прегоори со реформаторците држави, во кои просто можеше да се речат, оти четите, или ќе се оттргнат, или ќе се

предадат, но нека се не мачат турците мирното на-
селеиа'е, за тоа, што, можит, некаде се имаат пушки,
то ке настапеше во Македонија мирно време, кога ке
се бараше от Турција да се воведат во еслност рефор-
мите и да се оттегл'ат војските од Македонија. Но што
напраи комитетот. Тој реши $4\frac{1}{2}$ месеци да чекат ре-
зултатите од воведуаи'ето на реформите и после објави
со „чиста совест“ востааи'ето. Во време на објавуаи'ето
на востааи'ето, комитетот можеше да речи, оти тој не
бркал на државите да воведат реформите. Но тоа не
иет токму. Вистина четите избегуаа стражеи'ата, но
тоа ушче не значат да не бркаа да се воведат рефор-
мите. Тие избегуаа, но турците бараа стражеи'а и
успеа поеке од комитетот. Комитетот кажуаше да немат
чети, немат противодејство на реформите од негоа страна,
а пак турците кажуваа да имат чети, населен'ето да имат ора-
жје и се готвят за востааи'е, војската имат постојани стол-
жнуаи'а со четите, четите убиваат мирните жители,
што не и слушаат и сет верни слуги на Падишаот.
Ако земиме новите од времето на публикуаи'ето на
февруарцките реформи до и после објавуаи'ето на во-
стааи'ето во Битолцко на 20 Јули и прегледаме во
инф телеграмите от Стамбул, то ке видеме, оти Портата
постојано предстауваат на рускиот австро-унгарскиот
амбасадери списоци од стражеи'а на турцијот аскер
со четите, списоци од наједно при обиските оружје у
населен'ето, списоци од убиства, сопршени от четите
над мирното населен'е. И најпосле списоци од воведени
реформи.

Што сакаше да речи Турција со тие списоци,
иет квогу јасиу: „јас сакам да воведам реформите во
Македонија, но наместо реформи сега за сега ке вове-
дам аскер и маки, зашто страната се готвите за рево-
л'уција, подготвуана от престапното работеје на коми-
тетите, кои што состауваат како држаа во држаа: ке

ми позволите, прво, да усмирам страната и да воведам мир, а после ке се воведат нужните реформи". Со други зборови: комитетот ми дават возможность за једна година да се извинуам за неисполнувањето на реформите, а после не ке и воведам, зашто они ке останат. Ќа каква услуга није напраифме на Турција, со нашето недоверување ком австро-рускиот проект од реформи. Сакаме ли уште једнаш да не послужиме на Турција, и пак да не напраиме криви другите за нашите грешки? Јас мислам, оти вишче друго не ни останат да напраиме, освен да се однесеме со полно доверие ком реформаторските усилја на двете заинтересувани Сили, и со тоа да ѝ ангажираме, час по скоро да се воведат обеканите реформи.

Со тие неколку зборови јас сакам да појаснам со-дражјајето на предложената на македонците читачки книга за најважните за нас прашања. Како последуач на идејата за полниот отделјај на нашите интереси од интересите на Балканските народи и за самостојно културно-национално развијајаје, јас и је написаф на централното македонско наречје, које за мене от сега на тамо имат да бидат литературен македонски јазик. Нерамностите, што ке се окажат во јазнакот на мојата книга, сет сосем природни и ке можеа да се отстранат само пра једно по глабоко знајаје на централното македонско наречје, со што ве можам да се пофалам. Но и при тоа се надејам, оти за македонците таков јазик ке бидат по пријатен и по звучен, од јазикот на нашите суседи, со кои није сега за сега се дигаме на големо.

Што напраќме и што требит да праиме за однапред?*).

Долгоприготвуваното и многоочекуваното возстаајќе напоследок излезе на јава. Нашите земјаци си покажаа сета јунашчина и готовност да се пожртвуваат за интересите на својата таткоина. Борбата беше и јест отчаяна. Свјот европејски свет обрна своите возгледи на неа. Новините се преполнуваат со известја от театрото на возстаајќето. Редом со известјата за борбата меѓу четите и турците, во новините се печатаат и известја за турците зверства над мирни жители. Европејците се потресоа и ужасија от таа известја и зафатија да окажуваат чуждото влијајќе на своите прателства за да се пресечат колејќето на мирното населејќе и да се помогнат на нестражното македонско жителство. Во Бирмингем Ворстерцквија владика напраи во црквата молебен за спасејќето на македонците рисани. Кентерберијскиј архиепископ се обрна кон англијскиј министер-президент Бал'фур со молба од името на англијската црква, да се помогнат на македонците. Европејското общество зафаќат да наредуваат помоци за македонците страдалци. На патувањето на Германџкија император се придаат политичко значејќе, меѓу другото и за македонците работи. Турција, како што се видит, како да се најде на тесно, и предложи на Бугарија да се дојдат меѓу ниф до једно согласувајќе за македонцкото прашајќе. Разни прателства праат официјални декларацији по нашето работи. От Стамбул телеграфираат во разни европејски новини (Standard).

* Прочетено на 21.и Септември таа година во I-та седница на Петроград. Македон. Научно-литературно Друштво „Св. Климент“

оти англеската и френска средиземни флоти добили поведа, да се наоѓаат близко до македонските води. Пак от тамо телеграфиран, оти војната меѓу Бугарија и Турција јест неизбежна. Од Софија телеграфиран, оти тамошниот военен министер зел од офицери на разни европејски и американски држави предложеја да се зачислат они во бугарската армија.

Што покажуваат сите овие факти? Дали покажуваат, оти движењето достигна својата цела? Дали можат раководците на движењето да се пофалат со успех? Дали принесените жртви за ослободување не се напразно?

Можит да бидат, некој, а можит и мисизна измеѓу нас, кие речат, оти уште јест рано да се судит за резултатот на востајањето. Главната работа на комитетот и четите јест напред. До сега можит не јест исполнена, ни половината, ни четвртиота от сите план, изработен от комитетот и главниот му штаб.

Да. Секоје прашаја јест имало разни возгледи. Така ке бидат и во дадениот случај.

Иас од моја страна ке си позволам, со чистосрдечно прискурије да ведам во сегашното движење полно фијаско. Сите тие дополнуваја, кои што ке се придават до понапредниот руско-австриски проект от реформи, кој само не чинат 100,000 обездомени души, 3—5,000 чоечки жртви и полно обескуражувајќи на жителството во Македонија, ами не чинеа и 100 чоечки жртви. Тие приложења ке се добија и без капка крв.

По резултатите, кои што ке се добијат от сегашното востајање, последното ке можит да се наречит једно од најголемите, ако не и најголема нестремка за нашиот народ.

Не јест рано да се предвидат резултатите и крајот на нашето востајање. Тие може да се предвидат уште пред зафатокот негов.

Ушче во време на февруарското руско официјално известување беше јасно, оти Европа никој пат не ќе доволетворит во полна степен барајата на комитетот. За да се исполнат нашите сакаја требуаше да се војуваат со Турција; само после наделување ќе можеше да се наперат Турцко да исполнит нашите сакаја. А се наделуват Турцко не од нас и не од Бугарско, ами или от Голема Сила, или от нас и Бугарско, Србско и Црна Гора заедно, при неутралноста на другите држави. А ни једното, ни другото тогај за тогај не беше мислимо. Комитетот тоа требаше да знаат и мислам го знаеше. Но негоите раководци мислеа друго: они во биднината, как и во сегашното, видеа само тоа, што им има пријатно да видат. Они велеа: „није не сакаме, ни једна држава да војуваат за нас: они можат просто да отпраат своите флоти во Солуи и да принудат Турцко да ни дадат реформи. Није сакаме да напраат и со Македонија, што напранија со Крит“. Не једнаш сме спориле, оти имат разлика меѓу Крит и Македонија, оти имат држави, коишето се заинтересуани во Statu quo и ќе напраат се возможно да немат набркување во наша полза. Та и да имат набркување, имат ли се основа да се мислит, оти тоа набркување ќе бидат во наша имена полза, а не на наша пакост? Се покажуаше, оти сегашниот момент има и најнеблагопријатен за востајање. Но нашите раководци замажеа пред вистината и востајањето се зафати; се зафати славно, за да се довршил плачевно и пагубно. Не беф јас сам, што гледаф на предвременоста на востајањето. Така гледаа и мнозина други. Но никој не си креваше гласот против. Критиката на држаја на комитетот беше само во домашните крагони. Но она беше и безполезна па и опасна, не само за тие, коишето се критикуваат, ами и после за тие што критикуваат: Комитетот беше сесилен; он имаше во своите раци

живота и смртта на сите граѓани и не приемаше никаква критика на своите постапоци. Тие, што не се съгласи със него, се състиви срещу него и сега и негови неприятели, които требат да се истребят. Да критикуват работите на комитета можеше само друг комитет, кои що расположат со сила. Организациите пак на контрол — комитет беше и доцкия и безполезна. Мег'у комитетите тогава ще се зафатеше погубва мег'уусобна борба.

И така борбата се зафати против требуаин'ето на секо благоразумие. Она даде много, резултати, само не тие, що се очекуваа. Мег'у сите јавуаин'а, кои сопроводуваат движението, на голямо внимание заслужават руското „Правителствено Сообщуаин'е“ от 11 Септември. Г. После него представуаин'ата от руския и австро-унгарския посланици до Портата и во Софија и писмото на английския министр-президент Бал'фур до Кентерберийския архиепископ.

„Правителственото Сообщуаин'е“ заявува, оти руското правителство, ке барат за Македонија тија реформи, кои се изработени во месец Февруар од Зиновиев и Каличе и оти тије реформи се само зафатокот и ќе бидат развиени поизка сообразно со нуждите на жителството. Тоа место беше и во февруарското Правителствено сообщуаин'е. Не покажува ли оно, оти пошироки реформи от тије, що ии беа дадени ке можефме да добинеме и без револ'уција, а само со ловки мали народни движенија? Ако иет така, то сегашното востуаин'е ни на једна јота не измени положението.

Но во Правителственото Сообщуаин'е имат уште једно много важно место: револ'уционите комитети, по изразуан'ето на руското правителство, сакаат да создадат „Бугарска Македонија“ а Русија, за која сега близки и интересите на другите рисийански народности во Македонија, не можат да пожртвуват и явните интереси на бугарите.

Разбраа ли во Бугарија, што означуваат тие збори? Разбраа ли во Македонија? Разбрафме нај најкон није?

Русија отворено ни изкажуваат, зашто она не работит и не можит да работит инак. Да ли јет праа Русија во своите утврдувања? Да ли можит она да постапит инак.

Ако се постапи во положајето на руското пратителство, и иније не ќе можефме да постапиме инак.

До 1878 год. сите, па и руското пратителство, ведеа, оти Македонците се бугари. После Берлинскиот договор истапија со своите претенции на Македонија србите. Праи ли се они, или ие, не јет важно за дипломатите. Србите во текејн'е на 25 години, особено последните 20 години успеа, ако не да напраат македонците срби, то барем да создадат во европецкото общество и мејн'е убедејн'е, оти во Македонија имат и срби. Ако селското населејн'е и сега си зборуваат, како што си зборуало и по-прег'е, и зборуваат одред низ цела Македонија само на једен словејски јазик, — во градите, редом со бургарците машки и женски гимназии и основни сколии, на секаде ќе најме и србци. Једни села имаат србци, други бургарци сколии. Едни селани со нивните учители и попои признаваат патриархијата и се под покритецтвото на србци или грци консули, а други признаваат бургарскиот езарх и слушаат бургарскиот трговски агент. Се тоа се факти за дипломатијата, која што имат да се бројт со действителноста, а не со теоријата за народноста на македонците. Политиката немат работа со науката. Па и да имат работа, зар јет докажано, како два и два 4, оти се македонците бугари? До руско-турската војна имаше само једна теорија за народноста ни. Сега се две. Кон инф се прибауваат и трек'а, оти македонците се иешто средно меѓу србите и бургарите. Приврженците на таја теорија так се подраздел'уат: 1, на

кои що кажуваат, оти тоа средно јет једнакво далеко и от србите и од бугарите; 2, оти оно јет по блиску до србите; 3, оти јет по блиску до бугарите; 4, оти част јет по блиска до србите, част — до бугарите. Не јет важно за дипломатите, каде јет истината. Важен јет факто, оти во Македонцкото прашајќе сет заинтересуани етнографки, редом со бугарите и грците, уште и србите. Осем тоа и политично Србија јет не по малу заинтересуана во судбите на Македонија. Но следната за Србија имат по големо значејќе, от колку за Бугарија, оти Бугарија можит да излезат на Егејското море и преко Кавала и Деде-Агач.

Ако јет така зар можеме да се чудиме на поведејн'ето на руското праителство во македонското прашајќе и на неговото зајавувајќе, оти Русија не ќе помогнат на комитетот да се создадит „Бугарска Македонија“?

Некој од нас, можит наивно ќе забележит: „Комитетот не сакат да напраит Македонија бугарска; тој сакат праина за сите македонци без разлика на вера и народност“.

Како можит комитетот да докажит, оти он работит во таква смисл'а? Со једни зборови не се докажуат. Поведејн'ето на самиот комитет зборуат против неговите утврдувајќа.

За да се дигнит револ'уција во полза на сите народности во Македонија, требит комитетот да бидит образуван от представители на сите македонски народности. Инак кој му јет дал право на комитетот да работит од името на сите македонци и во полза на сите ипф?

Комитетот можеше да работит и од името и во полза на једна громадна част на македонци, т. е., од најсилната народност. Но требаше да имат цел ред докажуачки, оти работата на комитетот не јет врзана со интересите на саседните држави и народности, а

противоречит им и јет во полза не само на господствујуќите, но и на сите други националности.

Нашто подобно немат. Организацијата јет тесно врзана со Бугарија. Шумот од организацисното движење е отпурво се дигна во самата Бугарија. Тоа покажа, хој нај много јет заинтересуван во Македонцкото движење, за тоа пренесоа центрот негов во Македонија, и направиа уште једен дел ред фокуси, за да се покажат, оти брканицата јет од натре и јет самородно јавувајќе. Но кого излажа со тоја маневр? Не јет ли јасно, како бел ден, оти брканицата јет тесно врзана со Бугарија, со бугарцкото име и со бугарцките пари?

Ке речите, оти народот јет напраил нај големи појртвувајќа во полза на движењето. Тоа јет така, но не требет да се забораат, оти организаторите на движењето во поекето случај беа чиновници, екзархијци. Се разбираат само от себе, оти они со своето участие во револуциони работи идеа во разрез со интересите на екзархијата; но при се тоа, они беа бугарски чиновници.

И така револуционијо комитет беше чисто македонска организација по произлез и по составот му, но тоа беше само работа на једна част од једна од македонцките националности, врзана по име и по црковно-сколицките работи со бугарскиот народ и држаа и нивните интереси. Тоја комитет, во сушност македонци, за надворешнијо свет и за рисите во Македонија не екзархији, беше комитет *бугарци*.

Комитетот, не можа да докажи ни на надворешнијо свет, ни на самите македонци не екзархији, оти он не јет бугарци.

Радев со својо „Mouvement Macédonien“ мислеше да убеди Европа, оти движењето јет чисто македонско, и немат ништо общо со Бугарија. Истото сакаа да докажат и „Право“ и другите македонски и бугарски новини. Но достигнаа ли они целата? — Н.

Покойниот А. А. Ростковски не једнаш кажуаше: „бугарите мисл'ат, оти само они имаат ум на светов, а сите други сет будали. Кого мисл'ат они да излажат со статиите во „Право“ и другите иоини, оти македонците сакаат Македонија за македонците? Знаеме иие многу арну, што сакаат они“! А какво впечатлеја'е праа на дипломатскијо свет иоинарците уверуаја'а на комитето и бугарите за македонцкото движеја'е? Не требит да се забораат и то, как се изражуваа во европејците иоини за стражеја'ата на четите со турците: четите се викаа бавди и то бугарци а не македонци. За убитите четници не кажуваа: „убити сет толку души македонци, ами толку души бугари“.

Се прашат кого убедиа: „Mouvement Macedoniens“, „Право“, „Автономија“ и др. во тоа, оти ратуваат за слободија македонците, а не, тије, што се викаат „бугари“ и сет от Македонија и Бугарија? — Никого.

Можит да бидит, комитетот успе во самата Македонија да се чинит общче македонци, само не доби признааја'е од надвор, во Европа? — Одвај ли.

Револ'уцијата требит да бидит работа на сите македонци, или на большинството од ииФ, за да можит да се наречит общча. Во самиот комитет требит да бидат застапени сите, или неколку народности. Интелигенцијата на тије народности требит да си подадит једна другиму рака и секоа од ииФ да земит да попул'аризираат идејата во својо народ. А што видиме во действителност. Не само интелигенцијата на сите народности, не и на большинството од ииФ, ами па и интелигенцијата на нај силната македонска народност — словените, не сета беше застапена во комитетот: србоманствуја'ата и гркоманствујукаата македонска словенска интелигенција беше на страна от комитетот па и враждебна. Значит комитетот во патриархистките села и градови, и части од села и градови, беше не канен гост. Патриархистите сло-

вени можеа и да му сочувствуваат, но за тоа, што нивната интелигенција беше против комитетот, то немат сомнувајќе, оти и самите селани тро му сочувствуваа, но тоа сочувство беше побркано со неувереност и со сомнениеа'е во обешчја'ата на комитетот. Кон тоа неопределено чувство се присоједини и строф. Селаните се најдоа меѓу два огни: војската и комитетците чети.

Кога едно движеа'е, во един места се распространуало со убедејќе, а во други со сила, можит ли да се наречи общо.

Ние можеме да го велиме како сакаме, но во действителност оно беше само частично. Оно беше и ет работа на екзархистите, кои се величаат „бугари“, а следователно, тоа ет бугарски маневр, да се решит македонцкото прашајќе само во бугарска полза; то ет да се создади једна „Бугарска Македонија“.

Можит да не ет уште јасно, оти, ако се удовлетворат сакаја'ата на комитетот, Македонија и на вистина ќе се чини бугарска? Ке се постарам да покажам по јасно, како реформите можат да побугарат Македонија.

Се питат: кој јазик ќе биди официјален? — Одговараат — јазикот на „богшинството“. — На које богшинство? — Тогај ќе се види.

Не се запитуваат по тамо: како ќе узнајат, које ет богшинството.

Да си представиме јаје сега, оти ја каде Матров-ден идти меѓународен отред и окупираат страната. Он меѓу другото, ќе треби да решит и прашајќето за официјалнијо јазик, а пак да останеме официјалнијо, прашајќето за јазик во скопијите.

За некои тоа прашајќе ет многуленесно: нека се признајат неколку официјални јазици т. е. и турци, и бугарци, и србци, и грци, и влашки, и албанци, според насејн'ето на областа. Зборуваат при тоа: како што беше во Источна Румелија (Южна Бугарија), а

тамо ке се видит, каде имат грци, каде — срби, бугари, турци, власи и арнаути. Некои уште прибавуат: и за Источна Румелија кажуваа, оти имало грци во неја, но после ослободувањето се покажа колку грци имат тамо. Со други зборови дајте вије властта во рачите на македонците, тоа требит да се разбираат, на тие од инф, што се викаат бугари, да од неколку години после вије ке видите, оти и во Македонија од другите народности ке останат тоа, што остана од грците во Источна Румелија, по ослободувањето на последната. Со други зборови цела Македонија ке станат бугарска.

От тука не иет јасно, оти Бугарија и комитетот сакаат да создадат „Бугарска Македонија“ во вред на другите рисјански македонски народности?

Ама зашто бугарска, зашто не србска? ке станат бугарска, зашто и иет таква; да имаше во неја поеке срби, ке станеше цела србска и бугарскиот елемент ке ослабнеше. Сè тоа иет јасно и спраедливо од бугарско гледиште. Но нека не се заборават да имат и друго, и при тоа многу други гледишта на македонцкото прашање, като: србското, грцкото, влашкото, руското, словенцкото, австриското и на другите западноевропејски држави. Ако иет така, то предполагајќи окупацијата отред на чие гледиште ке требит да станат?

Немат сомнјајќе, да најлесно он ке решит прашањето за јазик во скопија и местна упраа во тие места, каде што живејат патриархисти со грчки јазик, арнаути мусулмани и католици и турци мусулмани. Но мачно ке можит да се решит прашањето во таа места, каде што имат: 1, патриархисти арнаути, 2, патриархисти власи, 4, патриархисти словени, 4, словени мусулмани и 5 екзархисти словени.

Сакајќи да најраат по големо значеја на словенскиот јазик во Македонија, словените, ке бараат од окупацијата отред, да се признаят за официјален во

местн'ата со словени мусул'мани — словенскијо јазик; а самите словени мусул'мани, по религиозни сообразуваја'а можат да бараат турцкијо јазик. Окупационите власти кого по скоро да удовлетворат? Ако постапат правилно без сообразување со религиозните требности, ке на праат насиље. Истото затруднеја'е и во уште по-силна форма ке се стретит при решеја'ето прашаја'ето, кој јазик треба да се признава во скопиите и обичественото управување во патриархијските рајони. Влашкото праителство ке барат за власите влашки јазик, а патриархијата со видните прихожани, ке бараат грчки. Ако се не удовлетворат бараја'ата на влашкото праителство, ке се постапит неправедно и не праедно; ако пак се удовлетворат бараја'ето на влашкото, праителство против желалја'ето на прихожаните, ке се направит насиље.

Патриархијата ке барат грчки јазик и за праославните арнаути — тоските. Самите тоски немаат доизреано до национално самосознаваја'е, за тоа патриархијата ке успеат. Но другите македонски народности, заедно со другите арнаути, ке позајдуат на усилеја'ето на грчкијо јазик на есап на другите и ке организуваат партија против грчкијо јазик. Немат сомнјаја'е, да тука не ке бидат така лесно окупационите власти да се ориентираат.

Но најмачно јет прашаја'ето за официјалнијо и скопијскијо јазик во словенските части на Македонија. Тука сет: једни патриархијсти, други екзархисти по вероисповедуваја'е, ако се не гоорат за католиците и мусул'маните. Патриархијистите се признаваат от турците за грци — „урум-милет“, а от србите и бугарите за срби и за бугари. Екзархистите, сами, и от турцките власти, се бројат за бугари, србите пак ѝ бројат срби. И така, патриархијата ке сакат во поголемата част на Македонија со словенско наслеја'е да установат грчкијо јазик за во скопиите и управлеја'ето. Во своите пожелан'а патриархијата ке стретит отпор от србите и бу-

гарите. Но последните, оспорувајќи праото на грчкиот јазик во словенците краини, сами не ќе можат да се разберат и да определат, каде ќе требат да бидат бугарскиот и каде србскиот јазик.

Мислит ли комитетот, оти, ако он сакат да игнорират прашаинето за јазикот во разни делови на фантазираната, барем сега за сега, автономија Македонија, игнорираат истото прашаине и занаетресуваните балкански народности, особено србите? Мислит ли он, оти србите му веруваат да се работит на „Македонија за македонците“, ако се игнорираат прашаинето за јазикот на македонците словенци, и да тоа прашаине лесно и праедно ќе се решит со добиаинето на автономни праа? Ако мислит така много се лажит.

Ако автономијата на Македонија се јавит како резултат на сегашното востааине, то македонцкото прашаине ќе се решит не во полза на македонците, а во полза на бугарите, зашто комитетот, како што видоформе по горе, работит под бугарска фирмa. Тие од македонците, што добиа образуаине во Бугарија зедоа инициативата за ослободуаине и они до сега играа, можит да се речат, не само главната, ами и исклучителна рола. Ако нивното работеине се увенчат со успех, они, а со нив заедно и бугарците интереси, ќе земат врф над чудите интереси во Македонија. Ако востааинето восторжествуваат, не јет ли јасно, оти за него ќе имат да се благодарит на бугарите и за тоа тамо, каде сега србите конкурираат со своите пари и својата пропаганда, со бугарците пари и пропаганда, ќе изгубат секое влијаине на своите клиенти? Зар не му мислјат србите, оти со успеот на востааинето, ако се питат: на кој јазик ќе требат да зборуат судијата, да речиме, во Тетово? — автономното пртителство, које ќе бидат од „болшинството“, ќе одговори — на бугарскиот; истото ќе одговорат и местните жители, зашто во нивните очи, бу-

тарите, а не србите, излезоа герои. Исто така, во полза на бугарите, ке се решит и прашајќето за јазикот во градците и селците скопја. А пошто во автономна Македонија ке немат место за пропагандите, то србите ке требит да отстапат местото на бугарите. Но ке се согласат ли на тоа србите? Они, можит, и би се согласиле да јет тетовците гоор много близок со бугарците јазик. Но они знаат, оти не јет така. Они знаат, оти во тоја гоор вистина се имаат особини обичи со бугарците јазик, но исто така се имаат и особини обичи со србите јазик, па и таквите, што се немаат, ни во србите, ни во бугарците јазици, а се сопствени само на македонците наречија. Се пишат: ке дозволат ли, и можит ли да дозволат Србија во тетовците гоор да се развијат на место македонците и србци — бугардки особини, а заедно со јазикот да се развијат во тетовцко на место македонци и србци — бугарците интереси? Имат ли она право да противстуваат против бугаризувањето на тетовцко и да барат заштита на своите интереси тамо против бугарците посегувања? Имат ли Русија морално право да заштити најамно со бугарците и србците интереси?

От тука јасно се види да јет прашајќето за јазико, особено за јазико во областите со словенско насеље, иедно од најважните при разрешувањето на македонцото прашајќе. Да имаше меѓу словените во Македонија национално и религиозно единство, и да имаше сознаније за ниф во жителството, до сега на половина ќе беше решено Македонците прашајќе. А до кога, иедни македонци се кажуат патриархисти, други екзархисти; едини бугари, други срби, трети грци и бараат покропителство у различни балкански држави, давајќи им со тоа право да се бркаат во македонците работи, до тогај не можат да се мислит за общо востајќе; до тогај ке бидат

само частично: со бугарци, србци, или грци, но никак не, со чисто македонци характер.

Тоа нешто јет јасно за сите, само не за нас македонците и за раководците на сегашното востајање. Тие раководци праат сите усилија да покажат мотивите и самото движење, како што се сакат им; ама работа јег, оти не само није, ами и другите имаат разум и очи да видат и разберат, како јет истината. Комитетот се срдит, зашто консултите не осветуваат работите, како што сет. Но ако се осветат тие како што сет, то не ќе се аресат на комитето. Комитетот, со други зборови, барат, европејците прателства да гледаат на работите во Македонија со македонци очи т. е. со очите на комитетот; а да беше така работата, немаше зашто европејците прателства да имаат свои агенти во Македонија.

Но ако имафме није морално прао да бараме от престапите на европејците држави во Македонија точно и беспристрасно да осветл'уат своите прателства и европејцкото обществоено мненије за работите во Македонија, то наш морален долг беше, да сме и није осветени во европејците интереси во таткоината на, особено во интересите на балканците држави.

Није требаше да знаеме, оти проглав нашето востајање ќе бидат: и Кара-Влашко, и Србија, и Грција. Кара-Влашко не можит равнодушно да гледат на усилијето на Бугарија со даането на Македонија автономна управа. На автономијата се гледат, како ја преодна степен кон сојединување на Македонија со Бугарија. Кара-Влашко не можит да допушчи на неините граници создадајето на једна голема Бугарија, која, можит, после ќе барат од неја Добруджа! По таа политички сообразувања, и да имат во Македонија чисто бугарско и само бугарско населење, она не ќе допушчи сојединејето меѓу турци и бугари.

бугари, она не можит да допушчт во своја пакост нарушејќето на територијалната целост на Турција. А Кара-Влашко јет во сојуз со тројиците сојуз, кој што ке покроеат Кара-Влашките интереси на Балканските полуостров.

Интересите на Грција во Македонија се уште по големи. И ако немат многу грци во Македонија, пак Грција јет не по малу заинтересуана во нашите работи од дружите балкански држави. Секоа држаа се мачит, ако не да праат нови завладувајќа, политички економски и културни, то да сочуат таје, што се направени од по напред. Грците со својата цариградска патриархија имаат наложено грчкиот јазик во сколиите и црквите на много македонски краишта, каде што немат грци. Природно јет, да ке употребит Грција сите дипломатични патишта, за да се задржат во Македонија на таја позиција, каде што се наоѓат от средните векови, особено од времето на турското завладувајќе на Македонија, а грците интереси во Македонија се бранат, не од једна Грција, а и од големите сили, што не сакаат да се уснлиг словенските елементи.

Но најмного јет заинтересуана во македонските работи Србија. Она предавуваат етнографски и историјски претензии на Македонија. Но осим тие, имаат и политички причини, кои никој пат не ке дадат на Србија да допушчт, да се решит македонското прашајќе во полза на једна од балканските држави, особено во полза на Бугарија. Автономна Македонија, како пат, по кој што ке се дојдат до соединувајќето на Македонија со Бугарија, Србија никој пат не ке допушчт. Уголемувајќето на Бугарија от присојединувајќето на Македонија не можит да бидат допушчено от Србија не само за то, што со тоа ке се наруши рамновесието на Балканските полуострови, а најмного за то, што по негоото извршувајќе Србија ке се најдат меѓу две по силни од

Сеја држави: Австро-Унгарија и Бугарија; она ќе бидат од инф политично и економски задушена, и ќе требит да се подчинит, или на једната, или на другата. Значит, државните интереси на Србија никој пат не ќе допуштат да се образуат Бугарска Македонија. Немат сомнјаја'е, оти и србските интереси, како и интересите на Кара Влашко и Грција, си имаат свои покроител'

Значит, малите балкански држави и ако на вид и да не играат роља во решението на македонското прашаја'е, које како да има само во раците на големите држави, во действителност имаат најголем значај.

Големите држави зајавуваат, оти они немаат непосредствени интереси во Македонија, а работат само во име на праедноста. Но таја праедност, како што рекохме, се разбираат иначе од грци, срби, власи, бугари, то и големите држави, покроителки на малите, се јауваат предстапителки на својеобразни праедности. Ог тута и не можит да се очекуваат общо работи'е во македонското прашаја'е. Задружна работа има возможна само во најмали реформи.

Ако има така, то на кого се надејафме со востаја'ето? Не на Русија ли? Но Русија неколку пати официјално си изми раците пред крвопролија'ето. Наје, на место да се л'утиме на руските представители: И. А. Зиновьев, А. А. Ростковски и Машков, по ако ќе напраифме, да се позамислиме за руската политика на Балкански полуостров. Русија има словенска и праославна држава. Она ослободи Србија и Бугарија; она поможа на Кара Влашко, Грција и Црна Гора да се ослободат. Она секога има покроителствуала праославието и словенството. Ако има така, то, што можит да направи за нас Русија, кога во македонските работи се забркани неколку словенски и праославни народи? Можит ли они за атар на Бугарија да оскрбят другите балкански самостојни праославни држави, чија

самостојност јет извојувана со руска крв и руски пари, и да направиат тие држави, да се одвртат од нејакиот другите западно-европејски држави, и да ќе чинат во иницијативи оградија, направени против Русија? Можит ли Русија со својата политика до оттолкнит от себе балканците праославни држави? И што добијат она за таја загуба? Благодарноста на Бугарија, можит! Но бугарската благодарност јет само ден до пладне, а после бугарите ќе речат, оти тоа го направи Русија со своите планови да завлади Балкански полуостров, спасев'ето на кое ќе се наоѓат во Авгарија, и за тоа бугарите, на место да сет во сојуз со „великата освободителка“, ќе се фрлат во скончите, или на Англија, или на другите непријатели на Русија и словенството. Значат, при современата поставка на македонците прашаја'е, иако очекуваате за наш атар Русија со своите неомисленици постапања, да се откажат од неините интереси на далечниот исток, и заедно со тоа да потрнат и оразија на блискиот исток. Арио ама не било така, како што мислеатие иако.

И така неуспешо на востајањето јет јасен, како бел ден. То от самото зафаток јет постапено на лоша основа: на јет обично македонско, но јет частично, и имат бугарска боја. Во него имаат раководна ролја само македонците словени, што се викаат бугари. Интелигенцијата, не само на другите македонски народности, ами и на самите македонски словени беше непричастна во управлењето на комитетот. Комитетот, како тајна организација, се бојеше да пушчи кај себе равноправни членови од други народности, от словените србоманите и гркоманите, или пак и само со србско и грчко образување, от страт, чеговите тајни да не станат достојање на балканските државици. Организацијата беше и јет завиена во тајна, така да должностите војни членови сет склопи оградија за исполнување

само на работи, диктуани сд горни сообразуваја и интерес. Тие сообразуваја сет само достојаје на неколцина, туку речи, самозванци, или случајно испливели на површината македонци. Тие луг'е сет вршателите на судбините на Македонија. Нивната дејателност не подлежи на критика. Ако се осмелит некој да критикуваат дејателноста на таквија лица, се решаваат да погинат од организацијата. И таква организација се кажува идеална! Разбираам, оти не сите членови можат да знаат сите работи. Но, ако и имат ограничења, то ограниченијата треба да бидат разумни. Во организацијата треба да бидат сосредочени најдобриите интелигентни сили во Македонија. Треба да имат луг'е, кои што можат по широко да погледат на прашаја и да измерат безпристрастно и без увлечења резултатите на секој једен ракор на комитетите работи.

Имат ли нешто подобно во организацијата? Кои сет во Бугарија главните представители на организацијата? — Татарчев и Матов.

Можит да бидат, оти и једнијо и другијо сет л'уг'е со висок патриотизам и знајаје на положајот во Македонија. Но тие сет приврженци на краини мери, без да гледаат на политичкото положаје. После, како се видит, они мислјат за единствено праилиа гледна точка на прашаја за народноста на македонците словени — бугарцката; а можит, си мислјат, оти прашаја за народноста на македонците јест второстепено и ке се разјаснит лесно со ослободуваја на Македонија. Но они треба да гледаат во биднината дејствителноста, а не то, што им се аресуваат.

И сите други раководци, како Радев, Станишев, Караволов и пр. и пр., сет од истата категорија. Тие си мислеа, доста јест једно зајавуваје, оти Македонија ќе бидат за македонците.

Комитетот можит да се пофалит и со по-умерени раководци, но и тие мислеа, оти спасеин'ето на Македонија јет само во дуовното јединеин'е па и господствуваин'е па бугарите во Македонија.

Можит он да се пофалит и со луг'е, кои што сакаа дуовно да се отдел'ат македонците од бугарите. Но тие луг'е или се ограничиа со издааин'ето на неколку книжки на македонски јазик, или пак се ограничиа со заборуваин'е македонски дома, или со свонте земјаци.

И така бугарската боја на движеин'ето јет главната причина на неуспеот. Ако јет така, то што се барат од македонската интелигенција, за да се олеснат нестrekите за македонците от сегашната нестrek'на авантура?

Првото нешто, које што се барат од нас јет: да знаеме нуждите наши и на нашиот народ.

Не еднаш на митинзите во Софија и другите граѓища се имаат приимано резол'уцији со изложеин'е на нуждите на македонците. Но тие резул'уцији се имаат приимано во Бугарија, под влијаин'ето на бугарското общество и от македонската емиграција во Бугарија. На тие митинзи не беше представен свиот македонско-словенски народ со негоата интелигенција, за тоа резол'уциите беа и не полни и једнострани.

Македонскиот народ не толку се нуждаат, барем сега за сега, во официјален јазик на болнинството, во генерал-губернатор од народноста со болнинство и во слободна преса, колку: во устранијаин'е или парализуаин'е дејателноста на националните и религиозни пропаганди; во устранијаин'ето на враждуаин'ето меѓу приврженците на разните национални и религиозни пропаганди; во устранијаин'ето на тоа недоверје и обособеност, која сега меѓу македонската интелигенција, воспитана во разни држави балкански и служит на религиозно-националните пропаганди во Македонија; во официјален

признааін е на македонцката народност и во внесуаін е во иофузите и дружите официални документи на лица от словенски произлез од Македонија името „македонец“; се нуждаат во земелен вадел, како што беа сел'аните наделени со земја при отмената на крепостничеството во Русија, Галиција и др. страни. Тука идат и цел ред дружи реформи, во кои флизаат и таа, што беа изработени од рускијо и австро-унгарски посланици въ Стамбул и беа приемени од Н. И. В. Султано.

Задак'ата на македонцката интелегенција от сега најамо ке требит да бидат да се одделат нагледно за сите: и за самите македонци, и за Турција, и за Балканските држави, и за великите сили, интересите на македонците од интересите на дружите балкански држави и народи, и да се изучат подробно сите прашајн'а врзани со избавуаін'ето на нашајо народ и нашата тат'ковна от сегашното големо бедствије, и со процветааін'ето на нашијо народ во дуовен и материјален однос.

Тааја задак'а јет многу тешка и требуат големи заједнични усилија. За тоа изучуаінето на тааја задак'а и исполнуаін'ето нејно бараат участје во иеја от сите македонски словени, без разлика на верска или национална боја. За тоа македонцката интелегенција требит да престанит да се односит меѓу себе со недоверуаін'е. Ог пропагандите, во кои служит, ке требит да бараат слободија, да се наодат во постојано спосуаін'е со интелегенцијата и обществото од дружите пропаганди. Во слободните балкански држави, од време на време, македонцката интелегенција без разлика на пропаганди, требит да устројаат своји македонски собири, на кои ке се разгледуваат и решаваат прашајн'а за дуовното и национално процветувајќе на македонците. Македонцката интелегенција секогаш, кога јет надвор от своите официални работи, требит да зборуваат меѓу себе на централното македонско наречје (Велешко-При-

лешко-Битолско-Охридско), које ќе требит да се воведит во сите религиозни и национални пропагандни и турците сколији, како задолжителен предмет. Тоа наречие имат да бидит литературен јазик на македонците.

Ако религиозните и национални пропаганди не посакаат да воведат нашиот јазик во своите сколи, се разбираат, оти само тамо, каде живеат словеи, и ако забрануваат на своите учители и членови да другаруат со македонската интелигенција и общество од другите пропаганди, то тогај македонската интелигенција и народ, без разлика на пропаганди, требит да му изнајдит пат, со кој што ќе можит да се вакажит таја пропаганда. Ако таја пропаганда се воспользуваат со музавирлуци против неините непријатели, то интелигенцијата требит да сојаснит на народо недостојниот образ на работејн'е на таја пропаганда, и да го повикат, сам да си бранит животните свои интереси. Ако народниот протест во верците и сколицки работи, во кои требит обичните да се признајат слободни, се покажит од заинтересуваната пропаганда, како бунт со државна боја и се барат државни мери против бунтовниците, то народо и интелигенцијата требит да се обратнат до консулите, како до третејдки судии.

Ако неколку, или сите пропаганди се воспротивват за таја наши барајќа и настојаваат, во сколиите и црквите да се изучаваат и поминуваат само јазиците на пропагандите, то да се пријмат обични и енергични мери против сите и религиозни и национални пропаганди во Македонија.

Слободијата на совеста јет признаена на секаде; она јет и ќе бидит признаана и кај нас. Експлуатацијата со таја слободија се преследуваат на секаде и требит да бидит преследуана и кај нас. Ѓезуитите сет истерани, туку речи, от сите европејски земји, за тоа што екс-

плуатираа со народната совест. Црковните ордени во Франција се ограничени во скопијските работи, оти со ниф злоупотребуваат. Што је било на секаде во Европа, можит да бидит и кај нас, во Македонија.

Секој ке имат право да исповедуат и мусулманство и рисанство во трите главни форми: праославје, католичество и протестанство. Религиозните потребности и убедејн'а се за сите неприкосноени. Но религијата никак не требит да бидит средство за престапни политични и национални цели, како што је сега во Македонија.

Ако разгледаме сега распространените во Македонија религиозни пропаганди, то тамо ке најме религиозните пропаганди во поекето случај да служат како орадије за национални и политички цели.

Протестанството и католичеството во Македонија имаат само религиозни цели, оти представителите на тија пропаганди со уважејн'е се односуат до сите и најдробни национални особини на сите македонски националности. Ето зашто никој немат право да се ополчит против работата на тија пропаганди.

Праославијето, најстарата, најраспространената и основната религија на сите македонски народности, за сожал'ујајн'е, сосим изгубило од ѕидот својата главна цел'а да сејат братство меѓу народите, да облагородуат срдата на верните. На место тије благородни задаци праославијето сејат само раздор и ненавист. Оно је сега само најглавното средство во раците на разни пропаганди со чисто национални и политички задаци. Православијето во Македонија сега је до толку искажено, што и не можит да бидит реч, за една православна црква, — сега тамо имат 3 цркви, но не православни, а: грчка, бугарска и србска. Зашто тоа да бидит така? Зар црквата не требит да бидит: Едина, Соборна, Вселенска и Апостолска?

— Да. Црквата требит да бидит имено Едина и Соборна, а не србска, гркска и бугарска. Црквата кај нас си изгубила својата главна цел'а, за то македонската интелигенција и народо имаат полно право да употребат сите своја сили да лишат црквата во Македонија от чисто национални цели и да ѝ поврнат таа цела, која што ѝ запоедал неј нејнајот Божествен Осноаач: да проповедуат евангелието на сите јазиците. е. на сите народи на нивните јазици.

Ако религиозните пропаганди се постарајат да побрааат на здружувањето на македонската интелигенција и македонскиот народ меѓу себе, то прво нешто, које ке се потребат, тоа јест, да се образуат во Македонија Едина, Соборна и Апостолска црква т. е. да се возстанојт Охридската Архиепископија, која што је бидит „Архиепископија всеја Македонија“.

Религиозните пропаганди можат да имаат нешто против здружувањето на македонската интелигенција и народ само по национални соображувања. Ако јест така, то природно јест, оти, со барањето црковна реформа, ке се соединит и барање сколицка реформа т. е. Архиепископијата ке земит во свои раци сколицката работа, и ке се сообразуат во неја со народноста на својата настува: во грките епархији и парохии ке се учит во сколицата, и ке се служит во црквата на грчки јазик; во влашките — на влашки; во словенцките — на македонци.

Тогај сите национални и религиозни пропаганди, кои што је целија народо на разни групи, непријателски един кон друга, ке се отстранат и ке настапит мир за народо, за Македонија, за Турција и за Европа.

И вистина, одвај ли имат нешто по арно од вакво сршување на македонската криза: за народот то јест арно, оти ке се ослободит и од интригантите од разни народности, и ке се откажат од разни поддупувајќа, кои што го одвлекуваат од неговите мирни работи: црквата

ке примирит бозосновната вражда меѓу разните народности.

Таков исход на криза јет нешто најарно и за Турција. Турците дипломати се лажат многу, ако мисл'ат, оти ке сочуват Турција во Европа поеке ако се придржуат до политиката: *divide et impera*. До кога имат во Македонија почва за национални пропаганди, до кога не се отстранат причините, чудите држави да имаат во Македонија поеке влијај'е от самата Турција, до тогај Турција само ке расходуат на Македонија, а не ке имат од неја никаква полза, до тогај секоја минута ке требит да се бојт да не изгубит Македонија; а ако се признаваат официјално, оти во Македонија немат неколку словенски народности, ами имат само једна оддел'на, ни бугарска, ни србска, и ако се одделит Македонија во самостојна архиепископија, наједнаш Турција ке се ослободит од набркувај'ето во македонците работи от сите 3 саседни држави.

Нашите национални интереси, диктуваат на македонцата интелигенција и на македонскиот народ, да се помогнат на Турција да излезит од затруднител'ното положјење во које ја кладеа религиозните и национални пропаганди во Македонија и државите, заинтересувани во неј. Нам не ни требат присојединувај'е до Бугарија, ни до Србија, ни до Грција. Целоста на Турција за нас јет по важна, отколку за Русија и западна Европа. Турција јет страната, што се наоѓа во најарно географично положјење. Турцкото подданство и сочувувај'ето на целоста на Турција ни даат право на македонците да се ползуаме низ цела Турција со право граѓанство. А тоа право можит да ни даде голема материјална полза. Ето зашто македонцата интелигенција, ако изучит по-драбно своите интереси то на прво место требит да постапи в за себе, и за својо народ со сите своји морални сили да сочуваат целоста на Турција. Во замена на тоа, инија-

ке имаме лице и право, да се надејаме од нашио велиодушен господар, да добијеме полна автономија во црковното и скопјацко дело и полна равноправност пред законо и во местната самоуправа во Македонија. Таква самоуправа никак не јест опасна за целоста на Турција. Напротив ова ќе уредит односите меѓу македонците народи во вечно времија.

И така усилијата на македонцката интелигенција и народо требит да се обратат на националното сојединување на македонците словени во једно дело и на сојединувањето на интересите на сите македонски народи. Националното и религиозно непријателствување требит да станат само једен жалостен спомин. Солидарната работа на македонците народности требиг да се обрнат коя сочувувањето на целоста на Турција. Во замена на тоа, Турција ќе расшири г правните на сите македонски народности пред законо и во административното управување, и ќе покроителствува на националното развијање на сите македонски народности.

Таква мирна програма на македонците ќе стретит поддршка и одобрение у великите сили, заинтересувани со сочувувањето на целоста на Турско. Великите Сили ќе поможат на Турција да се оддалечат сите неправани за македонците народности од националните и верски пропаганди и да се обезбеди низното самостојно саштествување и развијање.

Малечките Балкански државици, кои што сега се интересуани и поддржуваат пропагандите, на прво време ќе се расрдат на Императорското Султанство првите за тоа, што пресече „вековните“ привилегии, но ќе посегнат во време и они ќе се примират со устраниенето на пропагандите, оти тоа устраниене, ќе бидат во цивија полза: ќе престанат да праќаат во Македонија секоја година своите милиони франци, от кои за ниф никога не јест имало, и не ќе имат никаква полза:

Тие милиони не само сет пропадали до сега без полза, но и имаат поддржано неприятелство меѓу Балканските држави, кога тие по својата географска близост и једнаки интереси, требит, една со друга да помагаат заједничкото економско развивајќе.

По горе, кога зборуваф јас за неуспео на востајањето, јас рекоф, оти неуспео се должит на частичноста негоа. Јас зборуваф, оти кога се практ востајање од името и во полза на сите македонски народности, тогај на тоа требит да се имат полномоќност и учестије на сите народности во организацијата.

Сега, кога зборуам јас за истеријајќето на пропагандите од Македонија, за примирајќето и обединувајќето на македонската интелигенција и народности, можит некој да си помислите, оти тоа обединување ке ни помогнит да се подигнат једно общо востајање, које што ќе имат по голем успех. Ке погрешит, кој ке направит такво заклучувајќе.

Јас уште по горе рекоф, оти није сме заинтересуани во целоста на Турско. И вистина, каква полза за нас од присоединувајќето со Бугарија, или Србија, или Грција? Тие држави сет по културни од нас, а като таквија само тие ке имаат полза од присоединувајќето кон љиф Македонија. После таквоа присоединување на дела Македонија до једна од балканските државици не јет возможно — другите државици ке побркаат на него. Возможен јет дележот на Македонија меѓу малите државици, или окупирајќето на Македонија од Австроја. Но можит ли да бидат по голема нестремка за македонците од разделувајќето или окупацијата?

Малечките државици балкански без церемонија ке земат во своји раци сите дооди од завоеваните части на Македонија, а македонците ке се обрнат во просјаци откако си загубат првите својите национални особини

Можат да се предречат, каква ќе бидат судбата на Македонија под Австро-Унгарија: Босна и Ерцеговина јасно ни покажуваат, оти не ќе поминат и 10 години од Австро-Унгарија, како ќе зафатат македонците без разлика на вера и народност да си оставуат своите като и да се иселуат.

А и присоједињајќи го до једна од балканските држави, што не је никој пат возможно, ни делешто, ни окупацијата, не сега возможни без револуција од натре. И имаат ли смисла тие револуцији, кога ни обезпечит Н. И. В. Султанот националното и религиозното сашчествување и ни гарантираат равноправиост пред законо и во областната самоуправа со турците? А се имаат оснојаја да се мислит, оти Императорското праимператорство је исполнено со добри намерии за своите македонски народности. Историјата помагат на секој народ, да си видат грешките, кои што имат праено, и да се чуат да не се повторуат. Сегашното востајање је многу поучно, како за нас, исто така и за турците. Јас не можам да допушчам, турците да не се поучат од него: јасно је за секој, па и за турците, оти Турција не можит поеке да сочува Македонија, ако продолжаат истата политика кон нас, што је водеше до сега. Турција не можит да сочува таја своја провинција без содејството на местното жителство. Једна војска не је доста, како што не је доста и доволството на меньшеството на населејајќи го. Гурцкото сопствство во Македонија ќе се сочува само тогаш, ако во неа имат многочислено населејање, које што видит својето благосостојање обеспечено само под властта на Турција. Тоа населејање ќе составува главниот оплот на турските интереси во Македонија. А поддржката на башинството на Турција ќе добијат само, ако се погрижијат до воведит во Македонија истински реформи, способни дејствително да сочуваат националните и религиозните интереси на

поданиците, нивните грагански праа и сносно економско сашчествуаи'е. Ако тиа потребности на поданиците не се сочуваат, и Турција продолжаат да бидат неискрена во прилагай'ето на реформите, то от тоа ќе пострадат нај много пак она 1, она ќе бидат принудена со сила да воведат некоја реформи, 2, ако и после тоа насејаи'ето не бидат оградено во наднационално-религиозен и економски однос, то со тоа ќе се воспользуваат непријателите на Турција да напраат во Македонија брканица за да ловат риба во матна вода.

И така првото нешто, које що ќе треби Македонцката интелигенција да се добиват, тоа ѕе: устранив'ето на недоверието меѓу интелигенцијата со разно национално и религиозно образуаи'е, обединуаи'ето на таја интелигенција, как во самата Македонија, така и зад нејните граници; совместното обсудуаи'е общите интереси на македонците; устраниуаи'ето на национално-религиозната мрз'а; воспитаи'ето на македонците словени во чисто македонски национален дух; задолжителното изучуаи'е на македонски јазик и слоеност во средно-учебните заведеја во градите со словенско насејаи'е; обучејаи'ето во селските сколии со словенско насејаи'е на македонски јазик. Во словенските села во црквата словенско богослужеја'е. Ако тиа бараја стретат отпор од некоја от пропагандите, то да се моли турцкото правительство и Големите Сили, да се отдалечат од Македонија деморализујуки пропаганди, да се востанои Охридската Архиепископија, во раците на која да премини црковно-сколицкото дело за сите рисјански народности во Македонија.

Друго нешто, које се барат од нас, ѕе, да се обрниме до нашите браќа, што војуваат во таткоината ни, да сложат оружјето, за да се даде можност на Русија и другите сили да земат сите мери, што

зависат од ниф, да се удовлетворат сите наши религиозни, национални и економски интереси.

Іасно ми јет, со какво негодуај'е ке се однесат мнозина кон тоа мое предложеј'е. Можит, ке го наречат и предателство. Можит да бидат, да се најдат и л'уј'е, кои што ке речат, оти требат да се мавнат от тоја свет лица со такви мисли.

Кој како сакат, нека речит, нека мислит и нека приимат против мене. Долго кон народот и таткоината ми диктуваат да се искажам во таква смисл'a. Іас сум једнаш уверен, оти во постапокото ми немат ништо предателцко: 1, оти мислите, не само на частни лица, како мене, но и на сите македонци од бојното поле и од Бугарија, и мислите, барај'ата и предложеј'ата на целиот бугарски народ и бугарското пратителство, не сет во состојај'е, да изменат погледите на Големите Сили и Русија на нуждите на македонскиот народ; 2, сите усил'a по натамо одвај ке изменат поведеј'ето на државите во нашето прашај'е. Нај много, што можит да бидат, тоа јет — европејска конференција; но таја конференција не можит да се зафатит по рано от пролетта; и то, тогај ке се зафатит само, ако востај'ето тогај бидат по силно от сегашното. Но можит ли да се предвидат одот на востај'ето? Пак и да се допушчнат, оти востај'ето тогај ке бидат, и по силно от сега, и ке принудит Европа, да се повикат европејска конференција, можат ли некој да предречат, оти решеј'ата на таја конференција ке бидат во наша полза?

— Одвај ли.

Европејците до сега си имаат направено неправилен закл'учок за народноста ка македонците, и ето зашто, последните, кои носат на својот грб сите тешкотии и нестреки од сегашното востај'е ке имаат нај малу полза од решеј'ето на конференцијата. Требат да бидиме слепи, за да не видиме тоа, што јет очигледно.

Во конференцијата ќе се земат пел ред мери во полза на македонските народности. Но која сега тие народности? — турци, бугари, срби, грци, власи, арнаути.

Кого треба да бројат на конференцијата: бугари, срби, грци? Каде јет границата меѓу вијф? Нај после кој ќе заседаат на таја конференција? Кој ќе даат сведеја за македонските народности и нивните потребности? Зар не јет јасно, како бел ден, оти представители од нас немат да имат, оти ќе решаваат нашите судби, без да не питат нас, што бараме и ишаме, а зато, ќе питат нашите непријатели, која имаат своја држави и своја дипломати, и која ќе извлечат сета полза од нашата пролиена крв?!

Не браќа! Никаква конференција не ќе се сасветат. Многу по арно ќе бидат, да се довериме на најмногу заинтересуваните во нашите работи држави, особено на праославна Русија, која знае убао нашите нужди, а не да се надејаме во сами себе и во некакви конференцији. Да беше било така лесно и арно созивајќи го на конференција, и сега ќе имафме друг способ трактувајќи на нашите работи, и наместо Европа да останат Русија и Австроја да решаваат нашето прашајќе, сите европејски Големи Сили ќе сакаат во него да играат иеднаква роља. А што пишат англијскиот министр-председник на кентерберијскиот архиепископ за политиката на Големите Сили во нашите работи: „учаснието на сите Сили во разрешејќето на македонското прашајќе само можит да задржат, на место да ускорят, неговото разрешувајќе. Во даденијо случај најарно јет иницијативата и најглавната роља да јет во раките на најзаинтересуваните големи држави, која најарно знајат нуждите на македонците“. — Да, ишаме требит да знајаме, оти од участето на сијот „концерт“ можит да се очекуваат големо неблагозвучие, по малко давлејќе на Портата, отколку можит да се очекуваат од работите на

двете нај многу заинтересувани држави. Државите разно гледаат на прашањето, а тоа разногласие бркат на једнодушно давлење на Портата. Можит ли да се мислит, оти на конференцијата ќе имат по големо једногласие, от тоа што ќе видиме сега во постапоците на двете заинтересувани држави?

Сегашната конференција ќе бидат сосем во други условија от тие, во кои работеше конференцијата пред последната руско турска војна. Сегашната конференција ќе изиграет само во полза на малите државици, што бараат на есап на македонците да си осноат и рашират праата на нивните народности. Ако иет така, а инак не можит ни да бидат, то ексик му и конференцијата!

Једно иет така, то немат смисла и по накашното сопротивување. Зааете ли, што мислјат таје, што сет за по накашното сопротивување? — Једно имаат надеж за набркување на Силите; друго, се надејат на коференција; И трек'о кажуваат, ако не бидат по једното, а и другото, то ќе напраат Турција економци да пропаднат со долгото содржување на голема всіска. Једнаш се видит, оти двете првни надежи не ќе бидат во наша полза. А трек'ото уште по малу. Зашто ќе питате?

Европа имат интерес, да се сочуат Турција, ето зашто, ке му даваат средства, за да се сочуат. А кој ќе ѝ плаќаат таје пари и процентите од иф? — Пак иште. Но да предположиме, оти турското економство разорување не ќе се отразит на нас. Но не иет ли јасно, оти, ако Турција ослаби економски, наје ќе ослабиме во неколку пати поеке? Не знаеме ли иште, оти сепо време, до кога ќе се продолжава борбата со четите, турција ја склер ќе граби, ќе насилаат и ќе праат секаква друга пакости на населењето? Народо

не ќе можит да вршат својата работа, а од друга страна, ќе требит да ранит гладната турцка војска и четите?

Борбата имат, не толку национален, колку религиозен карактер. Како та јет опустошител'на, во неколку пати поеке од обичната војна! Тоа опустошението имат смисл'а, ако се имат надеж на успеф. Сијот надеж наш јет на европејско набркуање. Но јасно јет, оти такво набркуање немат да последуат. Наје мислиме, оти Европа ќе се сожалит над мирното наслеја, и заради него ќе се набркат во нашите работи. Но имено нашите есали не даваат на европејците возможност да се претечат на помоќ на мирното наслеја. Европејците кажуваат, оти неможат да напраат ништо, оти секоја мера од Европа, комитетот ќе приимит за поострување на негоата агитација.

Значит, до тогај, до кога ќе се продолжит движението, наје не можеме да очекуаме действително набркуање во нашите работи, и до тогај нашиот народ ќе бидит принуден да трпит најголеми бесполезни и бессмислени нестреми.

Во таков случај имат ли смисл'а по накашаата борба?

— По моето мненије немат. Наје немаме излишни народни сили, за да ѝ принесеме на жртва за бугарците, србците и грците интереси, оти сегашната борба јет само во туга полза. Нашите народни сили се нужни и за културна борба.

Да допушчиме в противното, оти сегашната борба, нај после ќе принудит Европа да се набркат во турците работи и да принудит Турци да дадат равноправност на македонците народи. Дали наје македонците (словенците) во таков случај ќе можеме да се поиздрамме со успеф? Мисл'ам не. Равноправноста ќе бидат за сите народи, па и за турците, грците и пр. и пр. Значит, нашата крв се проливала за праата на тие народности, кои што, или си седеа мирно во време на

борбата, или беа против нас. Малу јет тоа, што није проливафме крвта на нашиот народ за тугите, па и за интересите на нашите непријатели, но со нашата крв и разорејн'е, ке се воспользуваат нашите непријатели от слободните држави за да продолжаваат со своите религиозни и национални пропаганди да не дел'ат на противоположни и непријател'чки лагери: срби, грци и бугари.

После борбата на боиното поле, ке настапит време да се бориме на културна почва, и во тоа време, на-место да имаме можност, да се ползуаме со плодовите на пролиената крв и да преуспеваме културно, није, и тогај, како и сега, ке требат да помагаме во наша вреда, то србите, то грците, то бугарците интереси.

При таква национална развојеност, и при полното економско разорувајн'е безсмислени ке станат секакви конференции, набркуваја и реформи, оти сите ке водат коя једен дележ на Македонија.

По сите тиа сообразуваја, како и по полната убеденост во тоа, оти, не само бесполезио и невозможно јет по накашното успешно сопротивујаје, iac мисл'ам, оти наш долг јет да замолиме македонцката интелигенција, која имат влијаје на сегашното движејн'ето, да обрнат својот поглед на сериозноста на положејн'ето, да измислят патот и сите средства, колку се можит по скоро, за да се искажат полно доверје кон постапаците на заинтересуваните Големи Сили во полза на македонците, и откако ке им дадат обекаје, да прекиннат по накашната борба, да ѝ замолит да се помогнит, морално и материјално на постраданото населеје да се попрата; да замолит, да се воведат сите предложени реформи и тиа, која што ке најдат скилте за нужно, како разрешеје на изработенијо проект; да се отстранат пропагандите и востаноит Охридцката архиепископија со црковно-сколијацка автономија, амнистија на емигрантите

и сите членци, признаајќе на словените во Македонија за одделна народност: македонци, и внесуајќе на тоа име во официјалните книги и пр..

Со полното прекратуајќе на востајн'ето, ке се устапоат меѓу нас и турците односи, кои одговараат на интересите, и наши, и извни. Тогај ке се имат возможность да се видат, оти нашите интереси со извните така сет сплетени, што, со загубувајќето на једните, губат и другите, а сета полза извлекуваат од нашето непријателствуајќе треки, ке се речит, малите балкански држави. Тоа се видит особено јасно од возможните последици на востајн'ето, кои за наша и турска стрек'а не последуваа. Зборот ми јет за делејн'ето на Македонија меѓу малите балкански држави.

Востајн'ето се днгна и разори, и нас, и турцката држаа. Вредата од него, и за нас, и за Турција јет громадна, но па по мала отколку, што можеше да бидит. Стрек'а и за нас и за Турција јет, што меѓу Бугарија и Србија немаше никакво согласуајќе по македонцкото прашајн'е. А такво согласуајќе немаше, зашто Бугарија мислеше да присоједињи до себе цела Македонија сама без помоќ на другите саседни и големите држави. Бугарија се излажа во расчето. Во тоа се состојат нашата и стрек'ата на Турција. Бугарија до сегашното востајн'е немаше политички опит за решејн'ето на македонцкото прашајн'е, ето зашто, сите маневри да се решит овој излегоа јалови. Бугарија до сега не знаеше, оти решејн'ето на македонцкото прашајн'е не јет исклучител'но во Софија, ами колку во Софија, толку и во Белград т. е. во согласуајајн'ето меѓу Софија и Белград. Тоа согласуајќе до сега се бројеше за државна измена, но от сега, от како си испитава бугарските дипломати сето безсилије, и при најголемите своји усилија сами да решат македонцкото прашајн'е, ке се најдит цел ред бугарски дипломати, кои

ке погледат на тоа согласуајќе, како на неизбежно зло. Сегашниот политичен опит да беше бил у бугарите по напред, ке се пристапеше, прво до разделувајќето на сферите на влијајќето во Македонија меѓу срби и бугари, а после во време на востајањето, србите и бугарските војски ќе навлезеа во Македонија. Таков ќе бидише излезот на востајањето при по голем опит меѓу бугарските дипломати. За наша стрек'а, тоа пат и не се избаифме од дележот на таткоината ни и Турцко от загубувајќето на једна от прекрасните своји провинции.

Востајањето не донесе делејањето на Македонија: тоа јест положителниот резултат од него. Но тоа делејање, стрек'но јест избегнато само от случајната неопитност на нашите непријатели. Делејањето ни грози уште поеке во бидно време от по големата опитност на нашите непријатели: Бугарија можит да заклучит со Србија договор за разделејање сферите на влијајќето во Македонија. Такво разделејање на сфери на влијајќето неминуемо ќе донесит дележ на Македонија, ето зашто, једен од најглавните долгот на македонската интелигенција јест, да се отстранат једнаш на секога од Македонија бугарската и србска пропаганди, да се оснуват во Македонија свој дувен центар за македонците и тоја центр, како и самите македонци, да немаат никакво зимајање дајање со соседните балкански држави и народи. Во таја мера се состојат предотвракајањето на дележот на Македонија и сочувувајањето на таја провинција за Турцко. Ог тута јест јасно, оти ако сознајаните интереси на турците и македонците им диктуваат, не да трошат пивните сили во меѓуусобна борба во полза на обичите нивни непријатели, ами да си подадат једен на друг рака, и да отстранат сите фактои, што бркаат на нивните пријател'ски односи и обични интереси.

Со прекратеја на востааја'ето ке зафатит во Македонија мирна културна работа. Она ке требит од нас устаноуаје' арии односи кон сите народности, што насељаваат Македонија. Нашата интелигенција до сега не можа да устанои нај желател'ните односи меѓу нас и другите македонски народности. Тоа отчасти не зависише од неја. Така, односите на нашијат народ кон турците и мусул'маните у опшче поеке јет зависел от последните, отколку од нас: ако мусул'маните гледаат на рисијаните, како на л'уг'е рамни им, то немат сомнјеја'е, оти не само ке бидеа нај арии односите меѓу рисијани и мусул'мани, ами можит, и да немаше востааја'е. За сожал'ујаја'е; мусул'маните и до последно време не можаат да се ослабодат от својот стар предрасудок, да гледаат на рисијаните, како на по долна раса од виф. Ке се надејаме, оти турцкото прателство и турцката интелигенција ке се уверат во сета вреда, што причинуваат подобен предрасудок, и ке се постараат да го искоренат, и со тоа ке попраат односите меѓу рисијаните и мусул'маните,

Добрите односи меѓу грците и нас македонците (словените) пак поеке зависат от првите, от колку од нас. За да се попраат тие, грците ке требит да се откажат от својата „мегали идеја“ и да признаат право на сашчествуаја'е и на македонската народност редом со грката во Македонија. Особено патриархијата, како устаноа вселенска, требит да престанит да постапуваат, како устаноа со грчки карактер. Оваа требит свето да чуат праата на сите рисијани, а не да појртвуваат праата на једни во полза на другите. Особено јет нужно, патриархијата свето да чуат праото на националното сашчествуаја'е на сета своја паства. Тогај ке се избегнит конфликтот меѓу грците и македонците, оти последните не бараат, тие, што зборуваат грчки, да имаат во своите цркви старомакедонски јазик, а во

скопијате сегашнијот македонски јазик, ами тоа се барат само за гије, што зборуваат македонски. Ако пак патриархијата продолжит преследуањето на македонскиот јазик меѓу македонците, и место него пропагандират грчкијо јазик, со тоа ќе натерат македонците да гледаат на неја, како на орадије на грката национална пропаганда. Во токов случај, и грците и патриархијата ќе ни се објаат за непрајатели на нашата народност, и наш свет долг ќе ни бидит, да одбиеме сите грчки напади на нашата народност. За таја борба меѓу рисјани није сваламе от себе одговорноста на грците и патриархијата, оти није во тој случај не нападаме, ами се браниме од чудни по-кушенија.

Нај арни можат и требит да ни бидат односите со власите. Нашите интереси никаде не се престрекаат со влашките. Власите поеке живејат во градите, и сет трговци, а није поеке сме во селата, и сме селски стопани. Тие од власите, што живејат во селата, се занимаваат со овчарство. Власите и нашиот народ се разликуваат по јазик, носија, карактер, така да никој пат власите не можат да претендираат на наши села, исто така, никој пат наје не сме важуале, оти влашките села сет наши. Меѓу нас и власите немат никаква историјичка недоразберија. Власите никој пат не сет имале никаква власт над нас, и никој пат не ни се сториле никаква пакост. Исто така и они немаат никакво патено од нас. На опаку, уште от средните векови меѓу нас и власите јет имало секој пат согласие. На таква почва можит да се развијат најсрдечна дружба меѓу нас и власите. Таја дружба требит да пушчит глабоки корени меѓу двата братски народи, за да им дадат можност, рака за рака да врват по тешкајот пат на културниот прогрес.

Іедно се устаноат правилни односи меѓу нас и другите македонци: рисјанци и мусулманци народности, іедно се признајт нашата народност от правителството на Н. Ц. В. Султано, се внесит во нофузите името македонец, се напраат првите постапоци за нашето национално и религиозно ослободувајќе от пропагандите и се воведат политичните преобразувајќа, предвидени од реформаторите сили, іедно се пријимат мери за економското попррувајќе на нашите селски стопани, па и до воведувајќето на сите тие подоброувајќа во нашето национално-религиозно и економско жиувајќе, није — македонската интелигенција к требит да напраиме ушче іедно, а то ке бидат и на важно: да приложиме сите своји физически, интелектуални и морални сили на нашето национално возродувајќе.

Последното востаајќе ни покажа, оти тоја пат по кој што одефме, сега јет погрешен и опасен. Ту требаше много жртви, а дааше малу полза. Револуцијата не компрометира пред нашето правителство и н не исстапи во добра боја пред европејците свет. Но в се тоа није сме малу криви. Од іедна страна не подду пуштаа кон востаајќе; од друга — што сме млад народ и се увлечефме со іедна нездрела предпријимачка. Как младите луѓе; коиј предпочитаат во работејќето скокот на место постепено, но постојано работејќе во іеден исти праец, и младите народи предпочитаваат скокот пред постојаната упорна работа во іеден исти праец. До сегашното наше работејќе, особено востаајќето беше неомислена младенческа работа, но они ни се оправдуваат іедно, зашто до сега није бефме млад народ, кој што одвај се проникнуат со својето национално самосознавајќе, а друго, зашто до сега, не живејки како одделен национално-религиозна іединица, се наоѓафме под влијајќето на разни национални и религиозни пропаганди.

Но тоа што ни се врошчааше до сега, не можит да ни се опростит за однапред.

Сега није не можиме поеке да гледаме на себе и својо народ, како на једен младенчески народ без политичен опит. Није поминафме во својето историјско развијајќе веке важни стадии, кои можат да состаат епоха во историјата на кој и да бидит народ. А тојата епоха налагат на нас тоа требност, — културно работејќе.

До сега работеши народот со интелигенцијата зајдружно, но работејќето беше распределено не једнакво: народот се јавуаше исполнуач на планите на интелигенцијата, кога последната не праеше ништо поеке от состајајќе планови или организувајќе на револуционо движење. Организаторската работа јет пак работа, но не можит да се речит да јет от тешките. Подготвувајќето за револуција јет работа, која, можит, требит нервно работејќе, во тоа работејќе не јет толку мачно и толку ценено, колку си мислјат револуционерите — младата наша интелигенција. Подготвувајќето на једно востајајќе се продолжаше 5—10 години и после сите забркани во него, или умираат, или пак, ако останат живи, требит да останат без ништо, и да си изберат некоја друга работа, која ќе треои да зафатат од тоо, и за која, можит, и не сет сосем приготвени. Организаторската работа не јет толку мачна и за тоа, што, обично, организаторите често, мислејќи, оти нивниот жиот јет по важен од жиотот на селаните, подстапаат на нај мачните работи простите работници, или народот. За тоа организаторската работа од једна страна јет работа за једен чоек, што предпочтитат времеието напрегувајќе на силите прел постојанијот упорен и мачен труд, од друга страна, она јет и безиравстена, зашто, при неа, не чоек се жртвуваат во полза на обществото, на народот свој, или на чоешчината, а

со народот праит опити за своите фантастични планови. Македонска интелигенција! Време јет да се помислит, да јет грешно да се прант опит со туг'и чоешки жиоти за нашите фантастични планови.

Но со тоа јас не сакам да кажам, иако да престаниме да идеализираме и да живејеме со народни идеали. Не! Није ие можиме да живуаме без идеали: само нашите идеали от сега ке требит да бидат по чисти от понаредните. От сега иако ке требит со нашата патриотична работа да искушиме нашите греши пред нашиот народ. Ог сега иако ке требит да се жртуваме за негоите интереси и со тоа да му отплатиме за негоата вера во нас и за негоото послушно и точно исполнувајќе плановите на организацијата. Како можит нашата интелигенција да се одолжит пред нашиот народ за дадените од него жртви? На тоа прашајќе јас одговориф, кога зборуваф по горе за борбата со пропагандите и за постапајќе на нашиот народ во добри односи, кон сите македонски народности.

Но главно, како што напомиинф пак по горе, ке се поможит на нашиот народ со културно работајќе, а нај поеке со просветувајќето.

Науката и литературата сет нај важнијот фактор во развијајќето на једен народ, како народ. По степента на развијајќето на науката и литературата у једен народ се мерит негоата култура и по инф се дел'ат народите: на културни и не културни; културните народи владејат, а не културните робуваат. Само со знајајќе и просветејќе, само со културна работа, можит нашата интелигенција да попрет и искупит своите грешки пред нашиот народ.

Ке речат некои, оти културната работа јет возможна само кога имат политична слободија; без неја она јет не возможна. -- Вистина во таја забелешка имат једен дел истина, но само једен дел. Главното

условие за културна работа не ет полната политична слободија, а моралната воспитаност на народот и негоата интелигенција, сознајќето иа нравствен долг пред народот у секој член от тоја народ. Полната политична слободија не чинит за ништо, ако једен чоек не сознаат, оти негојот чоечки долг, и негојот долг пред својата таткојна и својот народ ет: труд, труд и пак труд. Слободијата чинит само за ползување од резултатите на својот труд, но не толку за самиот труд. А за да можит чоек да се ползува од резултатите на својот труд, требит првото да се потрудит. Да работит и да се трудит можит чоек и при по стеснени политички условија.

За да си очистиме совеста пред народот наш за дадените од него жртви, требит, значит, да се зафатиме за културна работа. А при тоа да цениме својето работејќе, не по надворешниот негов вид, а по негоата ценост, а цената на трудот се мерит со потребните за него сили. Ако гледаме така на трудот, и ако искрено сакаме да се одолжиме пред нашиот народ, то не ќе се извинуаме да немат почва за културно работејќе. Почва за него имат, но немат сакајќе. При сакајќето, ако не ќе можиме да печатиме много работи на нашиот јазик; то зато нашата интелигенција ќе можит да послужит, како жива народна енциклопедија, во која ќе се имаат точни и проверени сведејќа по сите одели на науката и латературата.

Но точни и проверени сведејќа се добиваат при многогодишно упорно работејќе, и то кога се работит со сознајќе, да се исполнуваат со работејќото долгот кон таткојната и својот народ. А таква многогодишно упорно работејќе ет по полезно, по мачно и по нравствено од револуционото. Оно ет и по разумно.

Ползата за народот од научното работејќе на нашата интелигенција, ке се видит от тоа, што нашиот народ сам со своји очи ќе можит да погледат на себе

и на другите народи, ке изучигт своите и тугите достоинства и недостатоци. Іеден просветен народ можт да се срамнит со іеден умен чоек; за тоа, наш долг јет, да приложиме сите свои сили, со својето работеје да просветиме нашиот народ.

Културното работеје јет по мачно од револ'уционото, зашто првото јет умствено, а второто поеке физическо. За ил'ustrација земете изучавај'ето на класичките и нови јазици и кореспонденцијата на комитетот или распределен'ето на четите. Револ'уционата дејател'ност јет времена и разрушајушча, а не вечна, созидајушча. А културниот чоек, за да имат право да се наричат таков, требит да созидат, а не да рушат. За да бидат здрави здраво, требит да му бидат темел'от убав. За тоа чоек не требит, само за олеснувај'е на својата работа, отрицател'но да се однесуат кон много науки мачни, како старите јазици, но што состауваат основај'ето на много положител'ни сведеја и науки. Цел'ата да се добијат положител'ни сведеја от сите оддели на науката, не само за нас лично, а како членови народни, ке требит да застапит секого од нас да посветит сите свои сили, сето својо слободно време за изучувај'е на сите таја науки, што сет нај нужни за нашиот народ и што требаат нај многу работа, зашто за по лесните секои пат ке се најдат доста охотници. Није, ако сакаме да имаме чиста совест пред нашиот народ и пред себе, требит да земаме на себе, за да му поможиме, и нај мачните научни работи, а не да се изгооруаме, избирајки нај лесното, да немаме способности или призывај'е за таја науки, што требаат нај много труда и сакај'е да се работит.

Културното работеје јет по нравствено од револ'уционото, зашто со првото интелигенцијата се чинит истицки слуга на својот народ, а со револ'уцијата она се обрнуат во немилосрден експериментатор.

Нai после културното работеi'е iет разумно. Интелегенциата со него разiаснуат наi важните за себе и за народот прашаi'а. А наi важни сеi тиа прашаi'а, шко сеi врзани со народното самосознаi'е.

Во последно време ние истапиfме со бараi'е политична слободиа, без да се запитаме, али сме ние дозрели до неiа, и али сега тоа ни iет наi нужното? Нашите последни бараi'а до колку сеi праилни, или не, не земам да решам. За мене iет по важно прашаi'ето за нашето национално-религиозно и економско возвращаi'е; а тоа можит да станат само со изучаваi'ето на своiot народ, прво како одделна iединица, после во врска со дружите македонци и балканци народи, и наi после како член на словенцката фамилаia народности. Такво изучаваi'е ke внесит разумност во нашите односи кои сите упоменати народи.

Ето приближно какво можит да бидит наi главното работеi'е на македонцката интелегенциа за да се поправат сите грешки напраена со последното востааi'е.

И така работеi'ето наше ke требит да бидит на почва на народното просветеi'е: мирно, легално, евол'уциiо; ово ke имат за цел'а, интелегенциата да бидит истинска служанка на народот, а не на опаку. Но за да бидит таia служба благодатна, нам ke ни требит да создадиме народни служители, народна интелегенциа, коia ke си посветит сите свои сили на народното благо. Ни требит интелегенциа со јасно сознаi'е на моралниот долг на човека пред негоата таткоина и негоиот народ. Ни требит интелегенциа морално и умствено совершена.

Сегашната наша интелегенциа требит да посветит сето својо работеi'е над моралното и умствено усвршуаi'е на својот народ и создадаi'е на једна идеална македонска интелегенциа.

Ако тоја долг се сознава, ако објединувачкото на нашата интелигенција со бугарцко, србцко и грцко образување се достигнит, ако се парализуваат работењето на пропагандите и се успеат, тие сосем да се отстраниат од Македонија, ако се устаноат добри односи кон сите македонски народности и се подобрят политичкото и материјално состојање на македонците, то, при сите дадени жртви, ке можиме крај другото да видиме доолни од једно востаање ни отвори очите на грешниот пат, по кој до сега врвифме, по кој ке врвифме и за однапред, и без востаање сама ке подготвифме почва за дележ; овој ни отвори очите на много наши нужди, кои што и не ѝ предполагафуе по напред.

Дај, Боже, Сегашното востаање да ни послужи како једен урок за нашиот народ, урок за сите нас македонците, без разлика каде сме се образувале, и како сме се до сега викале. Дај, Боже, сега проливената крв да послужи како завет меѓу живите, кои се длжни пред таа крв да се заклнат за једна обична културна работа, на полза и стрека на нашата обична много патена таткоина — Македонија.

Имат ли се нужда от македонски национални научно-литературни другарства? *).

Идејата за образуај'ето на нашето другарство беше — полно оддел'уаја'е на нашите интереси од бугарците. Со него није сакафме да покажиме на русите, сти у нас во Македонија немат национален антагонизам и јет возможно задружно работеа'е от сите македонски народности на културна почва. Уште поеке, није сакафме да докажиме на русите да немат во Македонија неколку словенски народности а имат само једна; да македонските словени можат сами да разрушат таја преграда, што јет постасна меѓ'у инф од пропагандите и од нивното образуај'е во Бугарија, Србија или Грција. Није сакафме да покажиме, оти на прекор на нашето образуај'е и воспитаај'е во разни држави или пропаганди, није предпочтатме сите да наприме отстапки от сваа страна за общемакедонските интереси, за да не видиме орадије во раците на пропагандите и на нивните цели: за да не се стремиме кон соедењ'е, ни со Бугарија, ни со Србија, ни со Грција.

Но се најдоа меѓ'у ланците членои лица, кои иаог'аат за излишно сашчествуаја'ето на таквоа другарство, зашто немало оддел'на македонска народност во Македонија, а имало тамо србска и бугарска, и пошто во Петроград имало бугарско и србско студентско другарства, то иемало нужда от македонцео.

Пред вид на таја критика за нуждата и целесообразноста на нашето овдешно другарство, није сме должни да си дадиме точен отчет за причините, што

*.) Прочетено на II-та седница на Петроградското Македонско Научно-литературно Другарство „Св Климент“ на 28-и Септ. 1903 г.

предизвикаа образуај'ето негоо. Тоа можнт да се напраат, пошто се одгоорат на главните возразуај'а на нашите противници, со коиа они се мачат да покажат да немат нужда од оддел'но македонцко дружество, и да јет негоото сформирај'е не својевремено.

Нашите противници вел'ат, оти сега не му било времето да се подигаат национални прашај'а во Македонија, кога јет зборот за једно сносно сашчествуај'е на сите народности. Сега не јет времето да се оддел'уаме од Бугарија, кога она напраила толку жртви за нашето ослободуај'е и ке напраат ушче за однапред. Неуместно и неразумно јет да оддел'аме своите интереси од обичебугарците, кога во сојединеј'ето, а не во расцепеј'ето јет силата. Ако се поднгнит сега прашај'ето за националноста на македонците, то вије ке требит да се врниле назад на 30 и поеке години. Зар и возможно ли јет сега националното обједињуај'е на македонците, кога во Македонија имат многу, а не једна националност, и кога немат једна оддел'на македонска словенцка нација?

Није напред требит да се речит, да не јет истина тоа што велат, да сега не му било времето да се подигат прашај'ето за народноста на македонците? Со игнорирај'ето на тоа прашај'е, вије не правиме ни једна стапка напред, зашто, ако го игнорираме вије, то ве го игнорираат сите, и мали, и големи држави, осим Бугарија. Вије, значи, просто си затвараме очите пред непријатната за нас действител'ност. Ако, значи, разгледаме тоа прашај'е, вије не се враќаме назад, а одиме напред, сознајќи негоата важност. Вистина со националното прашај'е вије ке се занимааме 20—30 години, но кривината за тоа лежи во нашите предштевици, коиа не сознаа сета негоа важност, и не го кладоа да здрејт. Да беа тоа напраиле, немаше зашто вије сега да се занимааме со него. Ако прашај'ето

за народноста на македонците имат првостепено значеја'е за бугарите, србите и грците, и секоја от тие народности го третираат по своему, то зашто и иако тоа прашаја'е да не земиме во своја раци, и да го разгледаме сестрано, и од бугарцко, и од србцко, и грцко гледишче, и критикуајки сите иф, да не изработиме македонцко гледишче на нашата народност, а се удовлетворуаме спроти местото, каде сме се учили, или со србцкото, или со бугарцкото, или со грцкото гледишче? Да не си изработиме своје, македонцко гледишче на нашата народност, убедител'но и спраедливо за сите македонци, значит, да иако не сме во состојаја'е самостојно, без туг'о влијаја'е да изучиме сами себе. Ќас не можам да допушчам последното и го бројам оскрбно за мене, ето зашто и не се откажуам на прво место да си изработам свој самостојен возглед на прашаја'ето за мојата народност и таја на моите сопнародници. Значит, од моје гледишче нашето дружество во прашаја'ето за нашата народност не напрај никаква нетактност, и само укажа извесна услуга на дуовните интереси на македонците.

Сега ке требат да одгоориме на возразуаја'ето, да иет уместно и иет не своевремено да оддел'уаме нашите интереси од обичебугарците, зашто од једна страна, силата била во соединеја'ето, и од друга, Бугарија напраила толку жртви за нашето ослободуваја'е и ке напраела и за однапред.

Тоа возразуаја'е иет многу сложно, затоа ке требат да се одгоарат на секој дел по оддел'но

Прво иако, ишто можат да се речат, тоа иет, да иако не сега се оддел'уаме од Бугарија, и со тоа раздробуаме једно создадено цело, но сме одделени и живиме веке оддел'но поеке од 25 години. Друзи не разделива и создадоа од нас и бугарите различен живот, разни потребности, иерамен положај. Друзи и не ни

даваат да се соединиме. Од македонцко гледишче соединејн'ето на цела Македонија со Бугарија, или Србија, или Грција не има желател'но, но не има и страшно. Значит нема зашто да се бориме со него. Но такво соединејн'е не може да допуштат, ни малите балканци, ни големите европејски држави. Значит, има, не сакајќи да бркаме нашите интереси со бугарците, дааме својето согласие и узаконуаме сашчесчествујујќи ред. Се погодат само, али тоа узаконујн'е има во наша полза, зашто кажуваат, оти Бугарија им направила многу арнотија, и има им направила уште. Да видиме, што арно сме виделе има до сега од бугарите?

Бугарите усилни бидујат на екзархијата от појавујн'ето на србската пропаганда; со други зборови усилува низната пропаганда и нивните интереси во Македонија. Кладоа им неколку владици, и отворија неколку трговски агентства, поддржана со пари восстајн'ето во Македонија и преранија во Бугарија мнозинство обездомени македонци, избегавајќи во Бугарија. Тие се арнотијите, што ѝ видефме од бугарите.

Како ви се чинијат: али се доста? али се много? али се поеке од добриите, што им ѝ направија србите? — Ако не видиме бугарски шовинисти и пристрастно не гледаме на работите, не можиме да не констатираме, оти во Македонија бугарите не направија за нас македонците, ишто поеке од тоа, што направија србите. Пак и смело можат да се речат, оти направија по малу от србите. Горе изброените бугарски добрини не се направени во полза на самите македонци, а на интересите на Бугарија во Македонија. За тоа бугарските милиони за Македонија немаат по големо значејн'е од србските за тамо. Бугарите имаат владици во Македонија; имаат на ум, оти тие владици се во поекето случаја и во најважните места бугари, а не македонци. Преко владиците бугарите сакаат да истре-

бат се, што не им јет пријатно, а нај многу црковно-общинската самоуправа. Но таква услуга со србци властите сакаа да ни окажат и србите. Што сет таје криви, што наје предпочетофме да сме орадије на бугарите, на место да сме орадије на србите? — Бугарите отворија во Македонија трговци агентства! Но за чии интереси? Се разбираат, оти не за македонци, а за бугарците. Србите предадоа своите интереси во Македонија на своја консулства и генерални консулства. Ако бугарците трговци агентства во Македонија сет благодетајн'е за нас, то србските генерални консулства сег утче по големо. — Бугарите ви поддржали востаја'ето. И србите го поддржуваа. Бугарите го поддржуваа поеке, зашто нивните интереси тоа го сакаа, а не за атарот наш. Србите го поддражуваа, за да не останат по назај од бугарите; но да беа србските интереси така врзани со востаја'ето, то србите сто пати ке објавија до сега војна на Турција, без да чекаат од некаде помоќ', без да гледаат али ке бидат исходот за виф благопријатен или не. — Бугарите ранат обездомени македонци, но истото го праат и србите.

Тоа јет сета арнотија, што ја добијме од Бугарија. Сега да видиме, со што заплатијме наје за таја арнотија, или колку ни костуваат она?

Ако прегледаме сите србите от последната руско-турцка војна до сега, ке видиме, оти секоја арнотија од Бугарија за македонците не јет ништо, осим једна компенсацја за глупостите, што ѝ имат напраено Бугарија во нашето прашаја'е. Македонците прашајн'е во раците на бугарците дипломати и народ јет ред глупости, напраени само на македонци есан и наречени меѓународни победи на бугарската самостојна политика. Тие глупости на бугарското народ сет за нас македонците како прародател'ци греф, кои ке поминуваат од поколеја'е на поколеја'е.

Ето во што се состојат тоја прародител'ски греф: Бугарите сет ослободени од русите. Во тоа време руското общество се увличаше со словенофилство. Тоа увлечејќе им зе околу 250,000 души војска и милиарди рубли. Но каков беше резултатот от таја војна? Русите и напред војуваа со Турција, и ослободија со своја крв готово сите балкански држави. Но никоаш до тогај русите не се разочаруваа така, како што се разочаруваа во време на последната војна. Овој доиде до таква степен, што русите сакаа да кладат крст на својето по тамошно увлечејќе и ослободувајќе на словените на Балкански полуостров. Последните сокоја од увлечејн'ето на русите, и со тоа и надежите на македонците на Русија беја голтнати од Бугарија. Поведејќето на бугарцитејт народ кое руската војска, и бугарцката интелигенција кое руските власти и дипломати, беше такво, што русите ил'адо пати се кајеа за својето увлечејќе со „братушките“. Тоа раскајајќе иет влегло глабоко во душите на сите руси, кои сега не сакаат да чујат за некакви „братушки“, а особено за бугарите. Кој плаќат сега за поведејн'ето и грешките на бугарите, ако не није македонците?

Увлечејн'ата на Русија родија једна Бугарија, но со нејното родејн'е, Русија умре за нас. Сите надежи у македонците поминаа на недоносчето — Бугарија. Није помислифме тоа недоносче, ја ке одрастит, ке окренат и ке ни дайт рака, и није со него да зајивиме слободен живот. При имајќе једна слободна Бугарија није мислифме, чуму ни иет Русија. Нашите надежи се поддржуваа од Бугарија и како да зафатија да се освештствуваат. Бугарија, како покојниот србски крал' Александар, се објави сама за совершенолетна и зафати самостојен ред глупости, што се наричаа од неја самостојна политика:

Разруши арните односи со Русија, и повика Стамболова, тој да предаде Бугарија во раците на тројниот сојуз и Англија, и да је направи вивно орадије против Русија. Таа' ноа ера во историјата на Бугарија, таа' самостојна политика се зафати от присоједиенуај'ето на Бугарија со Источна Румелија и од нарушаај'ето од Бугарија на Берлинскиот догоор, во кој што почиваше и праото на македонците на автономија со расјавен генерал-губернатор. Нарушаај'ето на Берлинскиот догоор и Стамбуловскиот режим, крстени „самостојна национална“ политика на Бугарија, па тоа политично, капризно, несовршенолетно недовосче јет втор удар за политичната слободија на македонците. Европа и Русија настојаваа да се изработит план за реформи во Македонија и во 1882 година, тоја план беше веке готов и ке се настојаше да се воведит, как „новиот политички фактор на балканите“ кажуат својето veto, и заместо реформи сакат за Македонија бугарски владаци. Бератите за владици се дадоа и иви, заслепените македонци, поверауафме на Бугарија, оти она со нејната „самостојна“ политика ишто друго не прават, осим одржуат политички победи и облагодетелствуваат нас, македонците. — Ако ни замажаа очите. — Но не поминаа и 5—6 години, како се отрезвија бугарите од својето увлечеј'е во „самостојната“ политика. Се убедија со напредуај'ето на србската пропаганда во Македонија, оти они не сет иединственијот фактор во македонското прашај'е, а оти имат, осим иф, и други, и оти успеат при конкуренцијата ке бидат тамо, кај што ке бидат поддржката на Русија. Бугарите вак станаа русофили, но тоа го направија, не со чисто срце, а за да направат руското пратителство орадије на своите интереси во Македонија. При надворешното пријателство на Русија, они не можеа да се примират со мисл'ата, зашто руските консули во Македонија да поддржаваат србската пропаганда тамо. За

таја причина некоји од политичните партии клеветеа Русија, како непријателка на Бугарија, и на се бугарцко, нај многу за поддржката од страна на Русија србската пропаганда. Бугарските политиکани не можеа да видат, оти поведеја'ето на Русија јет плод на нивните глупости, што се вел'ат „самостојна“ и „национална“ политика. Кога таја „самостојна“ и „национална“ политика јет орадије на непријателите на Русија, против интересите на последната на Балкански полуостров, можат ли да бараат таје бугарски политиќани од руското прајателство, да видат овој сопрено безучастно во событјата на Балкански полуостров, кога тоја полуостров јет бил грижата на Русија дело стотије и поеке? Ова требајт да си сочуат своите интереси тамо, па и ако тоја сочувуваја'е не ќе види по вкусот на „самостојната“ и „национална“ политика. Бугарите во својата надворешна политика станаа русофили и русите се изменија малу политиката кон бугарите. Но бугарското русофилство беше со есал, и не беше трајно, значат, и руската политика немаше да се изменит окончательно, једно ве се знаеше, до колку јет искрена и трајна бугарската надворешна политика. Бугарите беа ве задолени од руската политика во последно време, особено заради прашаја'ето за ракоподагајн'ето на Фирмил'ана и за македонското востааја'е. Они вел'ат: во тоа време, кога министерството на Данев предаде надворешната политика на Бугарија во раците на Русија, последната на место да ни помогнит, напраи да се ракоположит Фирмил'ан во Скопје, и друго, не напраи ништо за Македонија. Бугарија да беше војдла „самостојна“ и „национална“ политика, она не ќе допушчише првото, и ќе решеше македонското прашаја'е со по големи реформи.

Таје сет расудуваја'ата на бугарите. Но иако станеме на самостојно македонско гледишче, ќе требат

да речиме следното: Бугарија со нејзиното русофилство не направи никаква услуга, ни на Русија, ни на Македонија. Но од русофилството она се воспоплува со зајамот, направен при руско содејство, а друго, и најглавно, не изарчи позајмените милиони на војени нужди, и со тоа остави полни државите каси. Бугарија и да водеше „самостојна“ и „национална“ политика т. е. да беше орадије на тројниот сојуз против Русија, пак немаше да направи ништо, зашто сега и немат тие натежнати односи меѓу инф, кои беа при Стамболова. Сега членовите от тројниот сојуз имаат одделни соглашенија по меѓународните прашања, работат заедно по инф и парализуваат сите капризи на малите држави, кои со тие капризи сакаат да изменат политичното разновесие во нивна полза. Сега немат место за Стамболовска политика. Воздрудајќи го на Стамболовскиот режим во Бугарија сега не се оправдуват со ништо и јест иеден нов опит на политичните недоносчи да покапризничат. Но од тие капризи, не него, а нас македонците, ке не болит глаата, како што и не болит веке. Но тоите првители во Бугарија ни велат: тоа јест Русија крива; Русија се боит од једна голема Бугарија и за тоа: таја кладе Фирмил'ана, таја сега не сакат да дават на Македонија автономија, таја не не остави нас да се пригответиме, и да војуваме со Турција.

Другари! Таквија тврдења, не сет ништо друго, осим једна лож, једна клевета, фрлена на ослободителката Русија од једен ослободен робски народ, кој што уште не јест слободен од неговите робски инстинкти, со кои се ползуват, за да оправдат својата глупа „самостојна“ и „национална“ политика. Тој народ, кој што јест првата и последната причина на сите наши нестреми, со своите глупи постапоци не наведе на једна иерархична борба со турците, и во нај решителниот момент не остави на произвол на судбата. Тој произведе клајк'ето

во Македонија, како што го произведеа во Ерменија англичаните, и со тоа изгуби својето влијаје во Македонија. Но тоа влијаје му ет нужно, ето зашто, од једна страна не увераваат, оти до кога имат слободна Бугарија, македонците прашаје не ет закопано, од друга страна, за да оправдат својето егистично поведеје, сета вина за нестrekите кai нас обрнуат на Русија.

Браќа! зар не ет нелепост, да се мислит, оти Русија се бојела од голема Бугарија и не сакала нашето ослободуваје, и оти во тие причини не сакала нашето ослободуваје, и помагала да се ракоположит Фирмил'ан?

Прво да видиме, кој ет крив во сегашното во стаје, и на кого паг'ат за него нај голема одговорност?

Не једнаш Русија ни имат речено, оти она не ке пролвиет, нито једна капка крв, и не ќе ни дадат, ни нај мала материјална помоќ, ако није македонците подигниме востаје. Русија по македонците прашаје толку пати ет публикуала прател'ствени сообшчуваја, толку пати сет праени предстаяја на бугарците и турцко прател'ства по нашето прашаје. Во сите ниф напрао ни се велеше: седејте си мирно, оти, ако направите брканица, не можам, и не сакам да ви поможам. Со други зборови, она си изми раците от сите нестrekи од једно востаје во Македонија. Можиме ли није после тоа да обвинуваме Русија во невскреност и подкупуваје? Зашто тога да се л'утиме на Русија?

Ако не се лажам, комитетот и организацијата очекуваа помоќ, не од Русија, а од Бугарија, зашто во Македонија по пон'атијата нивни и на екзархијата бугарци живејат бугари. Руси тамо немат. Значит Бугарија требеше да помогнит, или нај категорично да речат: не чекајте од мене ништо.. Но Бугарија не направи ни једното, ни другото: не направи првото, зашто бугарите сет есапчији, и сет готови да земат Македонија, ако им

је подарит некој; а инак, ако сакат, нека бидат запустена. Никој друг од Балканите народи немаше така спокојно да гледат на запустуајќето на једен крај, кai што се имаат негови сопнародници. Да беше иницијативата во востаајќето грцка или србска, и да знаеат тие народи, оти востаајќето ќе бидат така силно, не гледајќи на никакви неблагопријатни прилики, ќе објавија војна, па макар та војна да се свршеше со полна пораза на нивна. Но бугарите не сет от таја категорија: они ќе објават војна само тогај, ако имат некоја држаа, која да им обезбеди плодовите на војната. А пошто такво обезбедејќе никој пат не јет сигурно, без да се ангажираат једна од големите држави, или неколку од нив, со оружје во рака да поткрепат тоа обезбедејќе, то од Бугарија не можеше да се очекува набркувајќе во македонските работи. Но ако беше така, то бугарите можеа да кажат јасно на македонците, на нив да се ие надејат, и можит, неке се добија тие резултати. „Далековидната“ политика на кн'азот и на неговите „самостојни“ и „национални“ помоќници требеше да предвиди се, и да предупреди нестремите. Но они тоа не го напранија. Оставија да станат востаајќето, мислејќи, ако не „самостојната“ политика, то крвта на македонците, ќе застапи „великата ослободителка“ да си останат своите работи, и да доидат да војуват за нас, за да је повикаат после во Берлин, и да загубијат Манчжурија и вливат ќе во Персија. Тоа беше престапно поведејќе кон македонските работи, и главен престапник во нив се јавуваат официјална Бугарија и бугарскиот народ, кој што не можа да застапи својето правителство, да се застапи за своите македонски клиенти. И за тоза престапно поведејќе се прави сега крива Русија, и то официјална Русија, која немала ништо общо со нејниот народ. Ослободените „братушки“ сега не сакаат да се признаат во своите грешки; ето

Зашто зајауваат, да се сите сите русофили, да милуваат рускиот народ, но не милуваат руското праителство, које не изражуало народните чувства кон македонците, и отрицателно се однесуало кон секоја исказана од народот симпатија кон ииф. За докажуајќе на последното покажуваат на „тайни“ циркулари од праителството, да се не печатат поеке статии за македонците работи

Кај нас во Македонија, и во Бугарија можат да придаат на таква праителствена распоредба непраилејќи значај, ето зашто ке требат да се кажат овде неколку зборови и за неја. Нај прво требат да се кажат, оти во македонцкото прашајќе немат никаква разлика меѓу погледите на него на руското общество и народ од једна страна, и праителството од друга, а имат само разлика во степејта на интересот со него: обществото и народот многу по малу се интересуваат от праителството, што се видит од помоќите за македонците. Ако се срамнат таје со помоќите на бурите (Трансваалците), то ке се добијет голема разлика, а тоа је затоа, зашто со борбата на бурите се интересуваат много поеке, од нашата борба. А тоја слаб интерес је резултат на разочарувајќето на русите од „братушките“. Значит и за тоа требат да речиме на бугарите: сполај ви! Руското праителство секој пат даат полна слободија на руската стамба да стамбосуат статии по сите прашаја до тогај, до кога некоје прашајќе се разгледуваат и не је пријемено некакво решејќе по него. Откако прашајќето бидат испрлено, и по него је пријемено некакво решејќе, се праќаат циркулари, да је прашајќето испрлено. Но, тоа се прави, не за да се лишат новите од слободија да пишат, а за тоа, што на Балканците полуостров предаваат големо значејќе на сите статии, што се односат до балканците работи, и тоа, оти праителството под влезајќето за пресага, ќе изменит својата политика. Праителството просто сакат да не избави наје од празни надежи.

Ако јет се тоа така, то со што можит да се објаснит политиката на Русија во прашањето за Фирмилана, ке запитаат некои. — Јасно јет, оти она јет србофилска. — Да видиме да ли јет, толку јасно.

Причините на ракополагањето на Фирмилана уште једнаш јасно ке на покажат, каква нестгрек'а за нас македонците јет носеја'ето на името бугарија. Од вијф ке се видат, оти политичното недовосче — Бугарија не јет во состојаја'е да заштитува не само нашите, но и неговите интереси.

Бугарија немат дипломати, а уште по малу — во странство. И тује што сет от последните, не сет да чуваат и подигаат значеја'ето на Бугарија, а да умалуваат и осмејуваат, и себе, и својата држаја. За подтврдувања на тоа, доста јет да се потсетит на тројица: г. г., Бешков, секретар и gerant на Трговското Агентство во Битола, Цоков, дипломатички агент во Лондон и Станчев таков во Петроград.

За г. Бешков, попрашајте кого сакате во Битола, било то от персоналот на тамошните консулства, било од бугарските учители, било од влашките, било од граѓаните, или нај после од циганчијата, со која се имат разговарано г. Бешков, постојано врвјки по градот без работа, — сите ке ви кажат, кој јет г. Бешков. За тоа србите имаат во Битола прекрасен представител, кој се ползуват со полно уважеја'е у консулзите. Тоа јет г. Ристич.

Сета своја дипломатија си искажа г. Цоков во разговорот негов со кореспондентот на Рейтер.

Но нај интересен јет г. Станчев, једно, како частно лице, друго, како дипломат и трек'о, како дипломат на нај важното за Бугарија од сите дипломатички места. Прво нешто, што бијет на очи, тоа јет, што г. Станчев си остават на истото место од сето време, како знајам за него (имат околу 9 години). Тој факт на вид јет многу

утешен, зашто он како да покажуат постојанство во политиката на Бугарија. Србите посланици вистина седат во Петроград по неколку години со ред, но по 4—5 години се менат. Но тоа утешен факт, иет утешен само на вид. Уште првата година на моето студентство мене ме запитава, каков чоек јет г. Станчев? Јас за него не знаеф ништо, затоа рекоф, оти мало го познаам. Тогај ми дадоа једна немска книга, со наслов *Die Wahrheit über Bulgarien*. Јас замолијаф, да ми је дадат, да је прочитам дома. Ми је дадоа, и така јас се запознааф прв пат со г. Станчев и со бугарските работи, особено со положејн'ето и авторитетот на бугарскиот представител во Петроград. После јас чуф уште некоја слуша за г. г. Станчев од нивните жиот во Петроград, подобни на пасажите за ниф во упоменатата книга. Ол разговар со журналисти јас чуф, оти г. Станчев правил опит да повлијајет на ниф, но неуспешно. Вообщче сите тие, со кои имаа слука да се видам аз и зборувам, г. Станчев или не го знаеа, или лошо се одзоуваа за него. Но во последната година г. Станчев, кажуваат се пушчил толку долу, така високо пушчил бугарскиот престол во Петроград, как не ке можеше да направи и нај големиот непријател на бугарските интереси.

А знајат ли бугарите, оти во тоа време, кога они имаат во Петроград једен Станчев, србите имаат тамо једен Пашич, или једен Грујич, или једен Новакович? Тие дипломати последовател'но седат, или во Петроград, или во Стамбул; и на једното, и на другото место они остануваат по неколку години со ред. Во Петроград они имаат обширни познанства и се ползуваат со многу ареи дочек од горните слоеви на руското общество и имаат големо влијајн'е на него. Они се знајат со дипломати, професори, редактори и издатели на јоини. Они збору-

ваат убедително а со глабоко знајање на работите. Добавте кон тоа, да јет србската надворешна политика устаноена, као и то, да вмаат ови и цел ред други, осим упоменатите дипломати, и ке разберите, оти ракополагајќето на Фирмил'ана јет победа на србската дипломатија и пораза на бугарската; победа, добиена со своја т. е. србски сили, а не нешто наврзано од русите; поразијата пак на бугарите јет резултат на не-мајќе бугарски дипломати, кои да разбираат бугарските интереси и да ги заштитуат со авторитет и знајање. —

Ама г. Зивовиев помагал и сочувствуал на србите. Тоа можит да бидат истини, во тој го прави тоа, не зашто мрзит бугарите, а зашто србските посланици во Стамбул се логични, знаат арно нивните интереси, и можат да ги заштитуат. Исто така, можит, руските консулси заштитуваат србските интереси во Македонија, не за атар, а једно, зашто и србите, како и бугарите се словени, а друго, зашто србите по арно имаат разбрано и знаат да бранат нивните интереси.

Значит бугарската надворешна политика не извршува никаква критика. Ова јет главниот извор на сите наши нестреки. За тоа не можит и да се зборува за некакви арнотија од Бугарија за Македонија. Арнотија ли јет материјалната помош на Бугарија за востајањето, кога таја поддршка само не застана да си расфрлиме народнате сили, со кои вије бефие силни, а сега сме ишчо? Арнотија ли јет ранејнето на избеганите во Бугарија македонци, кога Бугарија јет првата и последната причина да им се разорат куките? Арнотија ли јет тоа, што примијат ова на своја служба македонци, кога последните со службата, или зарди неја, забирауваат својата таткоина, и нејавите интереси жртвуваат на бугарските? Зар не се македонците, што се на служба или каандитати за служба тие, која изопачува меѓу населењето во Македонија значејното на руските пратителствени постапаци,

и ѝ толкуваа пред него стамбуловци, и го тискаа да востанат, против советите на Русија за благоразумие? Македонци! време јет да се убедиме, оти лошиот демон за Македонија, не јет никој друг, осим Бугарија, ето зашто час по скоро требит да одделиме интересите наши од бугарците. Тоа го барат од нас благоразумието.

От сеј гореречено се видит, оти бугарците арно-тви за нас македонците ни нај малу не се разликуваат од србците, ио за то ни костуваат сто пати поеке:

1, за бугарцкото име, што ни го подари екзархијата, иије зедофије на себе сите добрини, што сет врзани со него, и со који се украси тоа име во најноата историја на Балканскиот полуостров.

2, за бугарцките сколии и бугарцкото „покротелство“ на нашите интереси, иије немаме никакво сочувство от страна на русите, не за тоа, што тие мрзат бугарите, а по тие сообразуајќа, што они толку многу напраиле за бугарите, колку за никој од словенските и праславни народи; излегуат, оти они и за нас македонците направле многу, и немало зашто уште нешто да очекуаме од нај. Руското покровителство стават не нужно, кога иије имаме „самостојно“ и „национално“ бугарско цокропителство.

3, за бугарцките владици, што ни и подари Стамболов, иије заплатифме со немајќе автономни праа, предвидени по Берлинскиот трактат. Таја ариотија добијат уште по големо значејќе со тоа, што она беше причината да се образуваат комитети, организација, чети, востаајќа, да имат убиства, грабежи, колеја и пр. и во сеј тоа Бугарија ни поможа, и со пари, и со трпејќе на комитетите на своја земја.

4, верата во бугарцкото чувство кон нас си ја платифме со востаајќето, од које Бугарија вистина не не задржа, и не ни поможа, но го испрати На-

чича, да прегоарат Исто така Бугарија со својата искусна дипломација не поддржа

5. За рапејн'ето на избеганите македонци во Бугарија и како нај голема награда за името бугари, што го насадија кај нас, ни покажаа барем да знајме, кој јест причината за сите наши нестреми, а тоа била Русија. И така, значит, Бугарија ни направи до сега веке сите арнотији, останаше само и у нас да развијат клас „самостојни националисти“, кои ќе разберат веј после, каде јест коренот на секоје зло во нашето национално развијајќе, т. е. Бугарија реши, и кај нас да насекијет русофобство, та и није да изгубиме секоја вера во православна Русија. Мисијата на Бугарија јест прекрасна, само за жалост није тука во Петроград сме далеко од Бугарија, та русофобското семе не можит да ни западнат глабоко во душата и да дадат арни плодои.

От сите пребројени фактои се видит големата вреда за нас македонците от тоа, што није, или барем иноцина сд нас, отожествуафме до сега нашите интереси со общебугарците. Није се велефме бугари. Со тоа, од једна страна сакафме тоа име да ни послужиј како центр, околу кого ќе можиме сите да се згрупирајме, без да бараме за таја цел'а некој друг, а можит и сојсим нов, од друга, није мислефме, оти вистина во соединејн'ето со бугарите јест нашата сила.

И вистина од нашето велејн' да сме бугари, није имафме прао да очекуаме за нас добрини, а не злиин: није можефме да очекуаме од бугарите поддржуајн' на сите наши дуовни нужди. Бугарија јест слободна држава. Ова располагат со пари, просветејн'е, државни мажи и дипломати. Ова требит до сознават вејните и наши национални интереси и можно да ѝ бравит. Но видофме да сме горко излажани во нашите надежи и да на место арнотиј, није видофме само лошотии.

Тие лошотвја преминуваат секое очекување. Се прашат, кој јет во сè тоа крив? — На тоа прашање јас не можам да одговорам. Не јет моја работа да барам, али некој зол демон во Бугарија имат направено сите лошотвја бугарцки нам македонците. За мене јет јасно само тоа, да голем дел во сите ваши иестреки се должит на бугарскиот народ. Не јет кн'азот крив во тоа, да речиме, што немаат бугарите арии дипломати. Ако напр. г. Станчев јет представител на кн'азот, а не на Бугарија, то не сет таквија Џоков, Бешков и др. Не јет извинење за бугарскиот народ и тоа, што недостоините дипломати принадлежат кон таа или друга партија, и кн'азот се ползуват со повикувањето на власт, по лични сообразувања. то једна, то друга партија. Главната иестрека за Бугарија и нејзините интереси јет, не во тоа, што имат многу партији, и не сите знајате ако народните интереси, а во тоа, што бугарите малку се проанкнати со народните интереси, особено со надворешните. У бугарите немат национални идеали, кои да бидат общо достојање и светија за сите бугари. Тие идеали се изработуваат од историјата на народот, во се изработуваат во једен долг историјски период. Долго време члените од једен народ требат да се увличаат од једни исти народни идеали, общчи и свети за сите членови на народот. Тие идеали требат да бидат изработени од највидните представители на народот и усвојени от сите негови членови. Идеалите народни требаше да бидат једна програма, кон освојувањето на која ќе требаше да бидат направени сите сили на народот. Народните идеали не одједнаш сите можат да бидат освојени, но нивното освојување требаше да бидат само резултат на общата и самоотвржена народна работа. Трудностите во достижењето на народните идеали служат само како склонија, во која окрепнуваат народниот дух и се готвят за уште по голема

борба. Во замена на тоа, ако једен народ добијет политична слободија, или се исполнит вешто друго важно за народниот живот, без негоо, или со мало негоо содейство тогај, кога у него уште немат изработено народни идеали, или, ако сеј изработени, не сеј усвоени от сите членови на народот,— то, во таков случај, народот не ће имат народните идеали, и како чоек без определена цел'а и програма за работеја, се фрлат, то во једна, то во друга страна, прајки тоа, не зашто тој јеј убеден, оти така треба да бидит, а зашто видат да имат околу него л'уг'е, што постапуваат така или инак.

Што видиме иако во нај-воата бугарска историја? Бугарија добијат политична слободија, најважното нешто во народниот живот, уште тогај, кога у неј не имаше народни идеали, кога и сами не знајеа, што сакаат. Слободната је добија бугарите со нај-мали жртви и усилија; неј им је подарија русите. Ослободејето направи једна голема пропаст меѓу по прог'ешпата бугарска историја и живот, и воата. Во првата бугарите видеа сако једен мрак, за тоа они се одврауваа од неја. И така бугарите во војниот слободен живот се јавија како народ без традицији, народни идеали, сознаније на народните и државни интереси и историјско наследије. Значи, Бугарија се јави како држаа во вид на историјско недоносче. Со усил'ата на Русија тоа недоносче окрепна мало, но при првото осек'аје на своите сили зајавуваат претенција на самостојна политика — извор на нестрики за македонците.

Но не само во таја самостојна политика се зајакнуваат нашите нестрики, а следствено и причината за оддел'аје на нашите интереси од бугарските, па и причината на оддел'ајето на македонците овде во македонско дружество.

Тоа оддел'ајв'е си имат и други причини, а имено, употребуајв'ето на нашите умствени сили на изучавајв'ето на себе, како членови на једна татковна и једен народ. За да се достигнат таја цел'а, требит да се состави оддел'но другарство од лица, за кои изучавајв'ето на Македонија во етнографски, географски и историски однос имат првостепен значај; а таквија лица сме наје македонците.

За да се достигнат таја цел'а, наје требит да се одделиме од другите балканци народи и самостојно и критично да погледаме на сами себе и нашите интереси, како и на балканските народи и нивните интереси. Постапуајки така, наје ке се ослободиме од грешките, што ѝ праат другите балкански народи.

За да бидат по јасна ползата от таквоа оддел'ујајв'е наше од другите народи, доста јет једен критичен поглед на работејв'ето на тукашните студентски другарства: бугарското и србското.

Бугарските студенти имаат големи претенции да се представат наје воните течејв'а на чоечката мисл'а. За ниф немат никаков значај национализмот, кој што се бројат за нешто, што имат одживејано својот век. Ови се интернационалисти. Ови се најнапред луг'е, па после, ако им останат за тоа време, се бугари. За ниф чоечеството имат по голем значај од Бугарија, и за тоа поеке ѝ интересуваат ниф Швейцарија, Сојединените С.-Американски Држави и нивната историја, отколку Бугарија со нејните национални интереси. Бугарската младеж овде употребуваат сите своји сили и средства, да се покажат напредничаа т. е. социалистична: долги и безмислени речи, долги юси, и убао исчешл'ава брада, првена или сија'а руска котешул'а и пр. Со национални прашаја'а не се заниваат и со голема досада слушаат реферати на тема по етнографијата, па и по каква и да бидат друга наука, осим политичната економија. Но за то секој считат свој долг

да критикуват се, што ќе му се попаднат. Со научни прашања не л'убат да се занимаваат, но за то се убаи организатори. Можат да устројаваат лотарии, да пропагандираат некоја работа, да устројат некоја вечеринка со благотворна цели, без да му гледаат многу многу, оти со неја ќе осканал'ат и себе и бидното поколејје од бугарци студенти во Петроград. Уопште они се готови да се занимаваат со работи, што бараат малу труд, но зато даваат голема популарност и самонеја. Македонија ја признаваат за бугарска во етнографска однос, но мисл'ат, да је излишно да си арчат силите за да научат нешто за таја страна; за тоа, ишчо не знајат за неја, ни од историјата, ни од географијата и етнографијата неја, осим да имат тамо чети и востааја, на које требат да се помогнат само со лотарии, и не со сами себе. Тоа платоническо и само платоническо и евтино сочувство кон македонците, тоа неразбираја на националните интереси, тоа отсуство на национални идеали и таја жажда од популарност со приврзаност кон социјализмот, је отраженје на дувното состојаја на бугарцијот народ и негоото общество. Оттука многу јасно се видит, до колку бугарите не се готови да бранат не само нашите, но и собствените интереси.

Србите студенти праат совршено друг и противоположен упечаток од бугарците. Србите не се интересици, а сите буквально, без разлика, дали је некој от Србија, Босна, Јердекија, или Црна-Гора, сите се интересици. Они знајат, да се они прво срби, а после л'уг'е. Секој знајат и се интересуваат со србството разместено во разни земји. Они знајат вивната историја и историјата на саседните народи и земји. Они се интересуваат сите главно со културно-историјските науки и је изучаваат. Изучаваат је како средство за достигаја на србски национални цели. Со цел да заштитат србските

интереси пред русите, ови преводат или состауваат на руски книги со историјско содржателје. Таков утапитарен, тенденциозен и спекулативен однос кон науката не јет за одобрување и јет причина и резултат на национален шовинизам, но последиците јет резултат на таа историјски прилики, во кои попадна србството, особено после Берлинскиот договор. Србите можиме да ји обвинуаме во шовинизам; но ови не сет по големи шовинисти од бугарите. Србите сет националисти, со арно сознаније народни идеали и интереси, кои што, со труд, наука, перо и дипломатија, сите, како једен чоек, одат по једен обич за сите пат, и за тоа одржуваат победи над бугарите на секој раккор. Србите сет шовинисти; ови сет отчаяни во борбата со своите непријатели за заштита на нивните национални интереси. Но, ако во рамките србците шовинизам со бугарците национален индиферентизам и ј разгледаме од македонско па и од обиче чоечко гледиште, то ке требит да признајме, да србците шовинизам, како резултат на осиовио изучените народни интереси, стојат много по високо и много по горе од бугарците национален индиферентизам, кој јет резултат на отсатствије на секоје разбирање на бугарците државни интереси. Во тоа време, кога србите од кралот и министрите до последиците србски амалии сет националисти и наогаат за нужно сите да се сплотат во једно, за да достигнат со обични сили народните идеали, бугарите се цепат на социалисти и сакавијији — исти, кои нај малу сакаат да оправдаат послојцата, да сојединејат прашт силата. — Туку се тоа јет резултат на политичната зрелост на народот: србите во текејето на цел век изработуваат националните идеали и изучуваат националните интереси, а пак бугарите го праат тоа само во $\frac{1}{4}$ век.

Како и да јет, но одделејето наше од бугарите ке ни даде возможность критично да се односуаме кон

бугарците работи, а не слепо да ѝ копираме, и да насадуаме во Македонија, на место национализм, социализм, како што го прасела тоа натрешната македонска револ'уција организација. Значит одделувајќето на нашите интереси од бугарците, покрај другото, ке не избацит от положајето, како маймуни да копираме бугарците неомислени постапоци, и на вера да приимаме бугарците уверејќа, да јест Бугарија нашата арнотворка, а Русија нашајот нај голем непријател'; овој ке развијет во нас критичен однос кон нашите и туг'и постапоци.

А от тоа одвај ли можит да имат по големо оправдајќе на сашчествуајќето во програмата на нашето другарство. Ако јест така, то не ни остават ништо друго, осим да му се помолиме на Господ, да умножит македонски другарства, подобни на Петроградцкото — „Св. Климент“ на секаде, ккај и чо живеат македонци.

Националниот сепаратизъм: земището на које се имат развиено и ке се развијат за однапред.*).

На првото заседајн'е на Бугарското Студентско Другарство во Петроград от таја година јас рекох не-којку зборон за резултатите на сегашното востајајн'е во Македонија. Тие резултати јас ѝ резумирах во два пунктои: 1, Македонија после востајајн'ето јет загубена за бугарската народност и 2, македонците ке си со-знајат грешките, што беа причина на нестrekите од востајајн'ето, ке се откажат от досегашното направувајн'е на националното вивно самосозајајн'е, и ке отворат си-стематична борба на сите национални и верцки про-паганди во Македонија, во тоа натре, и на бугарската, за да можат, со оддел'уајн'ето на своите интереси од интересите на пропагандите, да достигнат национално обједињувајн'е помег'у себе.

Јас рекох тогај, оти таква јејт действител'носта, која не ке се аресит на мнозина, но јас не можам да зборуам, што ке се аресит на некого, а тоа, што јет свршена работа, со која рано или поздно, ке требит да се бројат јужните словени, па за тоа јет нужно да се знајат иоото течејн'е сред македонците, за да се определ'ат јасно односите на јужните словени кон него, и да се избегнит безполезната и вредител'на борба измеј'у ниф.

Мнозина ке речат, оти моите утврдувајн'а за не-какво иоо течејн'е во развијајн'ето на националното самосозајајн'е сред македонците јет само мистифика-ција на неколцина македонци, но да таја мистифика-ција немат под себе земишче, и за тоа, како што се

*) Прочитано на III-та седница на Петроградското Македонско Научно-литературно Другарство „Св Климент“ на 19-и Октомври 1903 г.

имат скоро појавено на белијот свет, исто така скоро ќе исчезнит од него.

За да се увериме во тоа, дали мојнве закл'учујања за резултатите на востајањето се правилни, или пак возразујат на моите противници, ке требат да се разгледаат таја собигија од најсвата историја на Македонија, во која најсилно се пројави националното самосознааје, а имено, ке требат да се разгледат: возврдујајн'ето на македонците; событјата, што послужија како причина да се пробудит народниот дух на македонците; какви размери и каков праец зе тоа пробудујаје? во какви односи станаа македонците со нивното национално пробудујаје кон балканските народности, и дали положејн'ето, које земат сега натрешната револуциона организација во прашајн'ето за народноста на македонците словени јет такво, от кое не можит да се видит по тамо, или пак требат од него да се направат уште једен ракор, и македонците да се јават приврженци на националниот сепаратизам со првимајн'ето за общ македонски литературен јазик, централното македонско наречје? И најпосле, ако организацијата и македонците емиграција во Бугарија, особено тој дел од неја, што имат, или државна служба со убии плаќи, или се занимаат со журналистика, и со тоа имат убии дооди и големо влијаје на бугарските работи, така да се јавуваат со кандидатура на министерски постови во Бугарија, или си имат други згодни предпrijатија, — дали, вел'ам, и без помоќ'та на таја наша колонија, јет возможно некакво особено пројавујаје на нашето возврдујаје, а имено во таков смисл, како што го упоменаа г. е. во полно одделујаје на нашите интереси от тие на балканските народи и во развијаје чег'у македонците интелигенција и народ македонско народно самосознааје?

Згорен поглед на событијата, што изврвеа пред востајн'ето и докажуат, оти нај силниот толчек кон национално собудуајн'е на македонците и послужи за зафатокот на србската пропаганда во Македонија. До тоа време нашето национално самосознајн'е беше само разбудено на полоина. Специјално со прашајн'ето за нашата народност никој не се занимааше. Се вељаше вистина „бугари“ и „рисјани“ во национална смисла, но зашто тоа јест, и али јест на вистина така, није не се запитуваа многу многу.

Врските наши со бугарите станаа многу тесни со общето положјејн'е во Турција: није бефме браќа по судбата си, и бефме во једнакви односи кон прателството и фанариотското дуовенство. Общноста во судбите наши ни закрепи общето име бугари уште до ослободуајн'ето на Бугарија, које си остана по традиција во Македонија и по ослободуајн'ето на првата. На таја осноа бугарите владоа своите претенции на Македонија, и македонците очекуваа ослободуајн'е од Бугарија.

Но конкуренцијата со Бугарија од страна на Србија во македонското прашајн'е од политична и национална страна извика на политичната сцена и самите македонци. Македонците зафатија усилено да се интересуваат со прашајн'ето за нивната народност и нивната судбина.

Одот на тоа национално пробудуајне, како и резултатите, кои кој приведе ово, се предстауваат приближно во тој вид:

Србите и бугарите зафатија да оспоруваат једен у друг прата на Македонија: и једните и другите велат, оти цела Македонија била нивна. Једините си викаат како свидетели за спраедлиоста на нивните претенции једни, другите други авторитети.

Постред тој безкрајен спор меѓу двета братски саседни народи, македонското словенско населејн'е, зарди којо

они се караат малце по малце здреет во национално самосознааін'е, и сакат да се ослободит од опекунството на саседните народи, за да можит само да бидит вршител' на судбите си.

Македонците бааат национално објединуаін'е по-мег'у ним, но при тоа сакаат тоа објединуаін'е да станит, не на тоа почва, не да се зафатит од тоо, зашто такоа објединуаін'е ќе требат многу време, а објединуаін'ето беше важно, како средство за достигнуаін'е политична слободиа. За тоа објединуаін'ето беше зафатено на почва на тоа, што се велеа македонците бугари.

Мислата за национално објединеаін'е на македонците, и ако под маската бугарска, се зафати во 1890 г. Во крајот на 1889 год. се префрлиа во Бугарија 30—40 души ученици и студенти македонци од Белград во Софија. Твие ученици сет душата на сите сопствените на Македонија од тогај до сега. Они беа запознааани со Србија и Бугарија, со нивните култури и цели во Македонија. Ови и сознаа опасноста за дележ на Македонија меѓу твие две држави, ако да бидат македонците сами да не се вооражат, за да си извојуваат сами, со свои собствени сили и средства слободиа, и со тоа да предупредат дележот на Македонија.

По нивна иницијатива први се образуа во зафатокот на деветдесетите години једно национално сепаратистично движеаін'е со цел' да се оддел'ат интересите на македонците од бугарските со возведуаін'е на једно од македонските наречија на степен на литературен јазик за сите македонци. Орган на тоа сепаратистко движеаін'е на македонците во Бугарија беше журналот „Лоза“. Но тоа дуовно движеаін'е на македонците не се ареса на бугарското стамболовско пратител'ство, које забрани да се издаат „Лоза“ и зафати да гонит македонците сепаратисти. От тоа време уште побегна Дамјан Груев, кој што

беше во бројот на македонците ученици, што поминаа од Белград во Софија и во бројот на сепаратистите.

Немајќи во Бугарија почва за национален сепаратизам македонците, што пребегаа од Белград во Софија, се зафатија со образување на револуционни организацији во Бугарија и Македонија. Видните македонци револуционери сепаратисти, како Делчев, беа само ученици на првото поколење македонци, ученици србци и бугарци. Исто така и Сарафов и другите по доцкнашни револуционери се јавија само нивни продолжатели и последуатели, но не инициатори на револуционата организација.

От самиот зафаток на револуционата организација македонците во Бугарија или со бугарско образување, работеа под маската бугарија, једно за тоа, што така се викаше голем дел од населението, а друго, што по тој пат можеше да се добијет поддржката на бугарското прателство, на бугарскиот народ и бугарската екзархија.

Играта, одиграна од вијф, имаше положај и одлични резултати. Мегу првите требит да се однесат 1, македонците, со обединењето си за преследување интересите на својата таткона, станаа важен фактор, коло што на вид влезе во сојуз со бугарскиот народ и сите негови официјални представители за достижење на вид общчебугарски интереси во Македонија, а во сушност, со тоа направи бугарскиот народ и неговите официјални представители и учрежденија орадија за свои собствени чисто македонски цели и интереси; 2 македонците од сојузници со бугарите во решето на македонското прашање станаа господари на тој сојуз, во која што бугарите зафатија услужливо, а по некој пат и со гореч во душата нивна, да исполнуваат барањата на македонците.

Контакта и македонците зафатија да зајауваат, оти ова сакаат „Македонија за македонците“, оти тие сакаат авто-

номија за Македонија, а не сојединујќе со Бугарија. Бугарите, „скрепја серде“, можеа да чујат таква новост, која не можеше да бидат им првична. Но македонците ѝ усвојуваа бугарите: чекајте вие, нека ни даат нам автономија, па ке видите, оти после неколку години таја Македонија ќе бидат бугарска, зашто поекето од македонската интелигенција доби образувајќето си во Бугарија. Надворешниот свет пак го уверуваа, оти историјата со Источна Румелија не можит да се повтори со Македонија, зашто во Македонија имат многу народности, а не две-три, оти сите тие народности, како и сите саседни балкански држави и големите држави, ќе можат да побркаат на сојединувајќето на Македонија со Бугарија. Нај после зајдуваа: каков интерес имаат македонците да се присојединуат до Бугарија, кога од тоа присојединувајќе имат полза поеке Бугарија, отколку Македонија?

Македонците не се установија на таја двојна игра со различни зајдувања на бугарите и на Европа. Таје пренесоа центрот на револуционарата организација зајдујќо со сите национално-политички прашања во Македонија, за да бидат слободни во своите постапоци од бугарското прателство.

Во комитетите во Бугарија зафатија да пропагандираат полно одделувајќе интересите на Македонија од интересите на Бугарија.

Се зафати енергичната работа на Сарафов, заедно со комитетите, председателствувајќи од него. Сарафов, како председник на Врховниот комитет во Софија, работеше, сосем не сообразувајќи се со бугарското прателство. На Сарафов не му сочувствуаше бугарското прателство и кијазот, со други зборови: комитетот, на кој што, председателствувајќи Сарафов се придржуваше во македонското прашање једна таква програма, тогај за тогај само политичка, изработена уште

от понапред, на која тие, што сет призвава да бранат бугарците интереси, не сочувствуваа, а тие, што сочуствуваа толпата, со други збори, бугарскиот народ, сочувствуваа. От тука иет јасно, оти бугарите је голтнаа пил'ј-л'ата и касно иет да си испраат грешката.

Правителството напраи усилија да поврни изгубеното, но уви! — било касно. Врховниот комитет во Софia се кладе под председничеството на ген. Цовчев, бугарин, лубимец на кн'азот. Но македонците во Бугарија убедиле бугарцкото население во праотвртата на нивната програма за полно одделување на интересите на Македонија од интересите на Бугарија, покажаа политиката на правителството, на кн'азот и на „генералскиот комитет“ или комитетот на Цончев-Михаиловци, како егоична и добија во Бугарија по голема власт над „генералскиот комитет“ и над правителствената политика во македонското прашање. Таа сила главно се поддржуаше со полната солидарност на „Станишевскиот врховен комитет“ со „Натрешната Организација“.

И така комитетите, а заедно со виФ, и уопште македонците се ослободуваат од влијајето на бугарцкото правителство, создаваат своја независна програма за работа, таа програма пропагандираат во Бугарија и со неја добијаат влијаје на бугарскиот народ, а преко него и на правителството.

Откако се укорени така македонцкото „дело“ во Бугарија, македонците зафатија да одат и во Србија и тамо да излагают својата програма на правителството и на србскиот народ. Сарафов, Радев, Јанков, увераваа, оти они се борат со девиз „Македонија за македонците“, за сите македонци без разлика, и оти никој пак Македонија не ќе се соединит со Бугарија. Не иет јасно и от тие постапоци на македонците водачи, оти македонците зедоа сами да решаваат судбите на Македонија, и оти они во својата дејност сет готов

да се столкуваат и да согласат интересите на својата таткоина, не само со Бугарија, но и со другите балкански државици, откако се дадат от страна на Македонија некои задолжеја на тие државици за окажаната им помош?²

Од дотука речевото иет јасно, оти борбата меѓу Бугарија и Србија за влијаје во Македонија во резултат даде развијање на сознанието, да судбите на Македонија требат да се сет во раците на македонците. Македонците се организуваат со сознаније своите праа на својата таткоина и својот долг пред неја. Со организувањето си, македонците станаа главниот фактор во решението на македонското прашање, как во своите очи, така и во очите на Европа. Од востајањето со нас се цермонат; до него на нас гледаа како на једна неопределена маса.

Тие сет сите резултати од досегашното ни самосознавање. Организацијата со постепеното одделување на македонците интереси од бугарците, со земањето на македонското прашање во свои раци и нај после и нај многу со сегашното востајање во резултат достигна тоа, што не предполагаше: на место слободија да бараат, сега во Македонија миозина сет убедени, да ии требат полно пресечување на врските со сите балкански народности и култивирајање на се, што иет во Македонија оригинално и свој: јазико, обичаите, историјата, писменоста, народната словесност и пр.

Тоа нешто не се предвидуаше, зашто се мислеше, оти името „бугарин“ ќе ии донеси се, што очекуваате од народното движење. Но во расчетите се излагаате. Заедно со арнотвите за интересите на Македонија, изброени по горе, името бугарин донесе и одредни резултати за револуционото „дело“: Името бугарин и неједнаквите уверења пред Бугарија и пред Европа за судбата на Македонија по нејзиното ослободување со-

таваја полно недоверие кон нашето „дело“ от страна на европејците, мислејќи го за итрост, не македонска, ами бугарска, и за маневр на бугарското праителство да се решит македонското прашајќе по скоро. Сиромашкото бугарско праителство се најде во небрано лојзе во македонското прашајќе: македонците го изиграа и го употребуваа како средство во своите цели, а европејците го обвинуваа во итрост, от кои што тоа сиромашкото беше далеку. И така името бугарин присвоено от комитетите и организацијата за македонските словени, и соединувајќето на нашите интереси со иите ресите на Бугарија во агитацијата на комитетите у бугарите, беа причина, сета македонска работа да се прати од Европа на Бугарија и бугарите, и като бугарско надворешно јавувајќе да се не поддржуат.

Малу тоа: името бугарин, које застапуваше да се односуат европејците со недоверие кон работата на организацијата, видејќи во неја сакајќе на Бугарија, со револ’ција да наруши равновесието на Балканските полуостров, и непостојанството на бугарската надворешна политика, напраена, сега против Русија, сега со неја, послужија за причина да се согласат Русија и Австро-Унгарија, заедно со взајмно согласие да решаваат балканските прашајќа. Тоа согласувајќе од 1897 год. беше напраено против Бугарија, како мима подстрекателка на македонците, но неговите резултати беа вредателни, не за Бугарија сама, зашто во бугарските натрешни работи никој не мат прао да се пабркуат, а за нас македонците. Тоа јест отрицателната страна на првиот период на националното ни самосознајќе; тоа јест причината на неуспеот на востаајќето ни. Неуспеот значи главно се должит на името бугарин, усвоено и пропагандирано од револ’ционерите.

Востаајќето напраи епоха во животот и националното самосознајќе на македонците словени. Овој

ке натерат нашвјот народ и негоата интелигенција да погледат назад на своите улушкив'а, от кои произлезе неуспех на востајн'ето. Овој ке натерат македонската интелигенција со различно образуајн'е да се сплотит во једно, за да обедини народот ни, но веќе, не на таја основа, што си покажа сета своја несостојател'ност, а на друга, на чисто македонска. Востајн'ето ви покажа, оти ивје македонците не можиме да очекуаме помоќ' од никој од балканските државици, оти решејн'ето на нашето прашајн'е јест сето во раците на Големите Сили, и за тоа нам и не ни треба да соединуаме и збркуаме нашите интереси со чии и да бидат словенци на Балканскиот полуостров. Нам ни треба ватрешно обединуајн'е меѓу себе: не ни требат во Македонија ви срби, ви бугари, ви грци, оти не сме иједното, ви другото, ви трек'ото; не ни требат патриархији, екзархији, оти ивје сме само праославни рисјани. Делејн'ето јест исклучено создадено од балканските државици, намерени да дел'ат Македонија со стечен'е на обстојател'ствата. Но македонците, на сегашната степен на нивното национално развијте, не сет материјал во раците на малечките балкански државици, ами сет силен етнографско-политичен фактор, от кој што поеке зависат судбите на Македонија, отколку од малечките балкански државици. Тие македонци, што покажаа таква способност во својето национално-политичко организуајн'е, што покажаа таквото примерно жртвуајн'е со своите интереси во полза на интересите на својата таткоина, не со по малечок успев, ке можат да организират секакви препростија на националните и религиозни упропаганди, што цепат дејнска народог наш на делов враждебни једен кон друг.

Организацијата и македонците до сега на далеко растојајн'е отдалечните интересите на Македонија от бугарците. От тоа положејн'е до полното отцепуајн'е од

Бугарија и до објавувајќи го Македонија за оддел на од Бугарија и Србија етнографска област имат једен ракор. Тој ракор има необходимо следство на неуспех на сегашното востајање. Тој има на половина направен. Полното отцепејање на Македонија од балканските држави во етнографски однос ќе испливат на јава со усповејањето на Македонија.

Набркујањето на бугарите и србите во Македонија беше предизвикано от некоја обстојателства: македонците имаја рака за рака со бугарите во црковното прашајање; от тамо разширејањето на властта на екзархијата во Македонија. Србија се набрка во Македонија откако изгуби надеж да си присоједињи Босна и Ерцегонија.

Но сега и за нас македонците настапуваат со обстојателства, кои ќе не потресат, и ќе ни кажат исти патишта, но кои што ќе требаат да одиме однапред. Претенциите на Србија и Бугарија, од једна страна, ни покажаат, оти само конкуренцијата на тие две држави не застапува да робуаме уште на неопределен срок; од друга — тие претенции ни подгвардуваат и без тоа известната истина, оти во цела Македонија имаат само једна а не неколку словенски народности. Значит делујањето ќе е искусство и од борбата со него најава напред ќе требаат да се зафатат нашата нова работа во по натамошното развијање на националното и самосозијање.

И така имајќи го: србин, бугарин и грк се изслужија сојата служба во Македонија и за ниф там немат поеке место. Време ќе има и заменит једно общо за сите македонски словени име — името „македонец.“ Таја смена ќе е само логично следство на досегашната работа на македонските комитети, организации и интелигенција и се барат од обстојателствата. Таја смена частично веќе ќе настапи и не ќе е далеко тоја време, кога таја ќе торжествуваат.

При се горереченото за ноото течеј'е во развијај'ето на националното самосознаај'е у нас, ми се чини, оти пак мнозина од вас, ке видат во моите мненија и зборои само једна мистификација. Можит, мнозина ке се занитаат: 1, ако до сега комитетите имаат играло двојна рол'а: на бугарите им имаат вел'ано, оти македонците сет бугари и једен ден Македонија, како и да бидат, ке се соединят со Бугарија, а на европците им вел'ат, оти они бараат автономна Македонија само за македонците, оти се немат никаква мисл'а за соединуај'е, со Бугарија, то откаде јас знам, оти комитетите ја лажат Бугарија, а не Европа? Можит да бидат сосим противното на тоа, што рекоф јас по горе за комитетите т. е. тие сет готови да дадат на Европа секакви гарантији, Македонија да не се соедини со Бугарија, но они некој пат не ке склонат да се упразднат во Македонија бугарците и бугарцкото име во полза на централното македонско наречие и името „македонец“, со други зборои, то, што кажуаф јас, да ималосамо једен чекор од тоа положеј'е што се држаат македонците и македонските комитети во македонското прашај'е кое Бугарија, до полното отцепувај'е на Македонија и македонците од бугарските национални интереси, не јест прао, зашто, не једен чекор, ами цела пропаст оддел'уат једното од другото, и комитетите ке покажат најсилно сопротивај'е на ноото течеј'е; 2, ако се допушчи, оти комитетите некој пат немат да се согласат на упразнувај'ето на бугарското име и јазик од Македонија, а заедно со него ке бидат против ноото течеј'е и сета македонска интелигенција со бугарско образувај'е, то откаде ке поизпитуат ноото течеј'е сала за себе? Кој ке бидат теоретиците на ноото течеј'е, каде тие теоретици ке развиваат својата дејност, каде и каква ке билит

ливната аудиторија, откаде ке се замиштат средствата за пропагандирањето на идејата, како ке проникнат таа во народот и како ке се поддржуат во него? Откаде ке се најдат средства за нови учебници, кои ке и приготвут, на чииа средства ке се содржат склоните со македонски јазик? — Очигледно, једно комитетите и македонската интелигенција во Бугарија зафатат да се противат на тоото течеје, или, ако не му се противат, просто не го поддржуваат, јасно е, оти од него немат да останат ништо: фантазиите на неколцина македонци ке бидат осмејани и поеке ништо.

Така ли е во сушност? Да разгледаме до колку можат да бидат освоани такви предполагаја "сообразуваја"?

Прво ке прегледаме прашаја: во каков однос комитетите и македонската интелигенција ќе станат кон једно и со национално течеје среди македонците, које барат не само политичко, ами и национално и религиозно ослободување на Македонија т. е. кон једно течеје, што прогласуваат „Македонија за македонците“ против сите претенденти на Македонија, во истиот број и против Бугарија и бугарите? Да си представиме, оти тоа и со течеје е јет незначително. И во тој случај треба да се решит прашаја за односот кон него. Ако тоото течеје од гледашче на комитетите е јет нешто опасно и нежелено, то тоа треба да се искористи уште во самиот зафаток; ако тоа само по себе немат почва, то треба да се предостави само од себе да исчезни; а ако е полезно за Македонија, то ке треба да се поддржи од инф.

Прашаја, дали тоото течеје имат видини или не, ке се разгледи по долу, откаде ке се види. Оти ово, ако се предостави на само себе и се игнорира, ке се развиваат само, а не ке опагат. За тоа, вмаки пред вид, оти постоје само от себе ке

растит, требит да се разгледат прашаишето, али комитетите ке се борат со него, или пак ке го поддржуваат?

Прво се питат: дали комитетите, рассудувајќи логично, можат да објават војна на иоото течејќе? Можат да се допушчат, оти таква војна можат да се очекуваат, зашто во комитетите имат членови, не само македонци, али и бугари, и последните некој мат не ке се согласат со иоото течејќе, оти со него ке се закопаат бугарците интереси во Македонија; исто така имат и меѓу македонците, членови на комитетите, лица, кои ке расудуваат така: сега на старост иаје не можиме да учаме нов јазик: бугарци знајме и бугарци ке зборуаме, — иаје сме бугари.

Малу тоа. Мнозина, па и нај големиот дел од македонската емиграција во Бугарија ке се противит на иоото течејќе по чисто егоистични сообразувања. Поеќе од 5,000 души македонци имат на државна служба само во Софија. Не по малу имат кандидати на служба. Измеѓу таја македонска интелигентна емиграција имат мнозина, или што имале, или имаат високи должности, пак и коиј се претседатели и кандидати на НИФ, во тој број и на министерски портфејл. Се знајат, оти сите тие господиновци имаат најгоре от сè своите лични интереси. За НИФ интересите на Македонија се једно средство да добијат служба и да се одржат на неја. И интересите на Бугарија, не Господ знајат, што означаваат. Но за да се исполнат иницијативите егоистични планови за убааа служба, они се готови да се покажат поеќе бугари од самите бугари, да играат от себе ролја на бугарски шовинисти, со неја да експлоатираат и бугарците кијаз и интересите на Македонија, и на бугарскиот народ, и европејското общество и меѓу јаје, со једен збор, да лажат, и на десно, и на лево, под вид да исполнуваат некаков патриотски долг, а во сушност да добијат служба, власт и популарност. Једна македонската интелигентна емиграција

се состојат главно от таквија лица, што си имаат сојединено своите интереси со Бугарија и се облизуваат околу бугарците кн'аз, кој што по кафот си клаат и сфаљат министрите, и кој што можит да клајт за министри, не само луг'е, који што имаат малу популарност сред бугарците народ, но и таквија, што не имаат сосим партија и сет „независими“ т. е. „и тутка го клаават и тамо го клаават“, — једно имаме луг'е, што мисл'ат, оти главното достоинство на чоека јет, не честно да служит на својот народ, ами да втруат т. е. да лажат, в десно, в лево, — то природно јет, оти во него течејн'е во развијајн'ето па националното самосознаајн'е на македонците не ќе стретит поддршка во нашата емиграција во Бугарија.

Немат што да се збори за учените македонци во Бугарија: тие једногласно ќе речат, оти во него течејн'е јет просто апсурд, оти никој пат немало македонска народност и сега ја немат; оти македонците сет бугари и пр. Секој нат и на секаде јет бивало така и така ќе бидат сега и кај нас. Учените, аристократијата, интелигенцијата и вообщче обществените класи, кај што се имаат лични интереси, стари традицији и предубедеја се борат со воите течејн'а, кај што се наог'ат истината и правдата. Тие течејн'а се укоренуваат прво во долните класи и уопште во л'уг'ето без предубедеја, готови да се борат со тие предубедеја во заштита на воите идеи, от освештвувајн'ето на кои ќе зависи, не само нивната, но и стрек'ата на нивниот народ. За илустрација на одот и на резултатите на борбата меѓу стари и вои течејн'а, доста јет да си припаметиме борбата на рисјанството со јазничеството реформирајн'ето на Русија от Петар Велики, возводујн'ето на чехите, литовците, праописната реформа на Вук Караджич и пр.

Туку да останеме излезот на борбата меѓу старото и ново македонско национално течејн'е да се задржиме

на прашањето за односот на комитетите кон тојото течејќе исак по горе рекој, оти по големиот дел от члените на комитетите ќе бидат за борба со тојото течејќе. Но како ви се чништ али таа борба ќе бидат победоносна за ниф? — Не. — Ова само ним ќе им ископат гробот. Ова ќе компрометираат и бугарската политика во Македонија. И ето зашто.

До сега комитетите кажуваат на надворешниот свет, оти оии работат само за „Македонија за македонците“ и сет готои да дадат секакви гаранција да не станат присојединувајќе на Македонија со Бугарија. Бугарија искажува истата политика во македонцкото прашање. Комитетите велат, оти се готвеше и стана обично македонцко востаајќе от сите македонцки народности заедно, а не само од „бугарите“. А кога им кажуате: једао востаајќето иет обично от сите македонцки народности, то зашто комитетот заседаат само во Бугарија, а не и во Србија, Влашко и на друго место, тие одговараат така: от тоа, што комитетите заседаваат во Бугарија, грешно иет да се прајт заклучок, македонцките комитети да сет бугарски; за македонцките комитети Бугарија не иет ништо поеке од једна држава, што окажува гостеприимство на македонците и им даат слободија да работат слободно до колку таа работа не ианосит вреда на држаага; т. е. Бугарија во македонцкото востаајќе играт само ролата на Каравлашко во бугарското востаајќе. Бугарија кажуаше истото. Европејците, се разбрат, не веруваат на тоа. Ами сега, колку лажовни ќе излезат тврдја уверејќа и на македонцките комитети и на Бугарија, ако и једните и другите, от пасивен однос кон једно тојото течејќе, што барат „Македонија за македонците“ а не за бугарите, или од иронизирајќи со него, станат во борба со него? Таа борба ќе свалит маската и од једните и од другата и ќе востанои сим-

натвиште на европејцкото общество и европејцките правителства во полза на неото течеј'е в против лажливиците. А без Европа и Русија, ни комитетите, ни Бугарија, не можат ии на јота да изменат судбите на Македонија.

А иедно јет така, комитетите од пропишен и пасивен однос кон неото течеј'е ќе требат непосредствено да преминат до негооте поддржувај'е. Ето го одговорот на прашај'ето, какве можит да бидат односот на комитетите кон неото течеј'е?

Сега да поминиме до другото прашај'е: от каде неото течеј'е ќе зими сила, ако македонската интелигенција и комитетите во Бугарија зафатат борба со него? Со што располагат оно?

За одговор на тоа прашај'е требат во неколку рески да се одбележи ролата на Србија во македонското национално возродувај'е. Да преибрегуат чоек со положај'ето, што го имат земено Србија во македонското прашај'е и со нејзината ролја во македонското национално возродувај'е јет лесномислено. Даже можит да се речит, Србија да изигра во нај иоата историја на Македонија по голема ролја од Бугарија. Кога Бугарија со шум сакаше да решит македонското прашај'е, водена за носот од македонската емиграција, Србија тио, со голем успеф работе во Македонија наполно согласи со србската погоорка: „тиха вода брег рони“. Беше време, кога ролите на тие две држави беа обратни т. е. Србија шумеше а Бугарија работеше.

Да бидиме ио јасни.

До српско-бугарската војна во 1885 г. бугарите тио работеа во Македонија. Сливница им покажа на србите, оти аво иедна Бугарија со Источна Румелија можат да покажат на Србија иедна Сливничка поразија, то сојединената Бугарија, ваједно со присојединената до нејзина Македонија во бидно време можит и со

сем да победит и поробит Србија. Сливница иатера Србија да зафатит једна воа борба со Бугарија за Македонија. Нај напред таја борба беше на книга: србите докажуваа со громки и плитки фрази, оти они имаат по големо право на Македонија од бугарите. От тоа поминаа пак на громка, но безрезултатна пропаганда во Македонија: наобек'аа на македонци, млади ученици, от бугарци и грци сколији златни гори за во Србија. Патриотичното пропагандно дружество „Св. Сава“ од 1888 година отвори пансион за своите ученици стипендијати. Во 1889 година бројот на стипендијатите на тоа дружество се ублеми, за да се умалит по неколку месеци: во ноември месец на таја година околу 40 души ученици македонци, једни тајно, други јавно и демонстративно, поминаа од Белград во Софија, за тамо да се учат (се разбираат со бугарци пари). Тој неуспех не обескуражи одважните срби: дружеството „Св. Сава“ отвори патриотична подписка во Србија за постројување по здајн'е на дружество за пансион и за своја пропагандска сколија. Во 1890 год. се издигна големо практиканто здајн'е, во које од јануари 1891 год. се отвори пропагандската „Богословско-учител'ска сколија“, за да се затвори по половина година. Но за тоа Светосавецкото дружество за таја половина година направи доста шум: во неја осим науките имаше и воена гимнастика и марши на учениците со музика по Белград и неговите околии и патувајќе на летото по Србија, каде се произносуваа громки тостови. Со тоа се сврши шумот во Србија, и србите зафатија да работат тио и упорно: пропагандата помина од патриотцкото дружество во рагите на министерството на надворешните работи. Министерството првно и праќаше своите стипендијати во србските провинцијални граѓища, за да се учат, а после ќе собиравше во Белград во специални или великански сколија.

Работеин'ето на србите не остана без резултати при решеин'ето на македонцкото прашаин'е. Србите со своите скопија во Македонија успеа да создадат во европејското и руско обществоено мнеин'е ил'зија, да имат срби во Македонија. Једно подобна ил'зија поминуат пред пратител'ствата на Великите Сили за факт, то јасно јет, оти при решеин'ето на македонцкото прашаин'е требит да се имаат пред очи и бараин'ата на србцкото пратител'ство. Следствено, Србија при таја борба достигна поеке од Бугарија, која со шумот, што подигна, остана со загуби, а не со добит. Ако да не се јавеше иоото течеин'е во развитието на националното самосознааин'е меѓу македонците, које ќе приравнит загубите па Србија со загубите на Бугарија, то можит положно да се тврдит, оти од востаин'ето бугарцките интереси во Македонија само пострадаа, а србците само се уголемија.

Но србската пропаганда осем ил'зијата за србска народност во Македонија и побркуаин'ето да се решат македонцкото прашаин'е во полза на бугарите, имат и други резултати.

Во зафатокот на иивната пропаганда, србите и ве мислеа да ѝ праат македонците срби; тие сакаа просто да сосадат во Македонија, редом со бугарците, и србски интереси, така, да во време решеин'ето на македонцкото прашаин'е, да добијат колку се можит по голем дел од неја. Таја дел'а се достигаше, једно со изјавуаин'е историјцки и други праа и сообразуаин'а, а друго и главно со ииакво постапаин'е прашаин'ето за народноста на македонцките словени. Последните можеа да се истаат, или како нешто средно меѓу србите и бугарите т. е. ии срби, ии бугари, а просто македонци или македонски словени, или како срби. Првата теорија имаше по малу последуачи и беше предназначена за иред европејското обществоено мнеин'е. Но на таја теорија беше затворен входит во Македонија, како и во сите тие

стредини, откаде излизаа пропагандистите. Таа теорија беше опасна за србките интереси во Македонија, зашто ќе повлечеше по себе согласието на Србија да се образуат оддел' на македонска држаа и со тоа Србија не ќе добиеше ни једен дел од неја. Втората теорија, т. е. сите македонски словени сет исто таквије срби, како и бошњаци, дрногорците и пр., се укорени во Србија. Со тоа србите лажеа, не само европејското обществоено мненије и македонците, но и сами себе: тие зафатија да пропагандираат истата идеја и сред србите со помошта на сколки и книги. Последните беа и сет сите тенденциозни во прашањието за народноста на македонците. Ил'узиите на европејското обществоено мненије за србски интереси донесе своите плодои. Ил'узиите на самиот србски народ пак не јет без резултатно: во случај на војна за Македонија со кого и да јет, србите, како једен, сите ќе се наврл'ат на враг'от, — србската војска со најсилено патриотско осек'аин'е ќе се бијет за Македонија.

Србите усил'а, да се прегледат од научно гледище македонското прашање, се увенчаа со успех. Бугарите можат да се утешаваат да јет прашањето за народноста на македонците решено во нивна полза. Оии можат да му турут нему крст. Но не го праат тоа дружните учени. Сега веќе имат представители од наука, како проф. проф. И. А. Бодуен-де-Куртене, П. А. Лавров и В. Јагич, кои гледаат на македонските наречија, како на одделен представител' на словенската фамилија од јазици. Тоа прегледувај'е и такво решеније јет србска научна победа.

Србите напранија преврат и во понатијата и стремите на македонците, преврат вистина не и во нивна полза, но уште по малу во бугарска. Оии сакаат да ѝ напраат македонците срби, забранувајќи да се обраќат пропагандата со иф инак, осем како со „праи“ и

„чисти“ срби. Тоа не стана. Македонците зафатиа да се задолбочуваат во прашајн'ето за нивната народност и интереси, и дојдоа до закл'учок, да не сеет они, ни срби, ни бугари; да немат за ниф, ни бугарци, ии србци, ни грци интереси, а да имат само македонци. Србите не достигнаа крајниот предел на нивните стреми, но достигнаа таков предел, от кој што вистина не можит да се оди контакта, ио кој што можит да успоји по умерените елементи во србското общество и народ.

Одот на србското влијајн'е во развијајн'ето на народното самосознаајн'е у македонците и негоите резултати се предстауваат во тој вид:

Во 1889 год. во Белград во пансионо на Св. Савјкото Другарство на Космајска улица имаше околу 50—60 души млади македонци. Мег'у гиф немаше „старо-србајанци“, а сите беа само од Македонија и по нивното образујајн'е, до идејн'ето нивно во Србија, во бугарци или грци склони, се делеа на: „бугарashi“ и „гркомани“ Мег'у ниф „србомана“ немаше.

Старите „бугарashi“ заедно со ноопристигнатите таја година и со некои „гркомани“, на број околу 30—40 души, једни тајно, други јавно и демонстративно, заминаа во Бугарија. Тие млади македонци, воспитани во Србија во народен, т. е. во дух да л'убат нај напред својата таткона и својот парод, па после човечеството, заминаа и во страната, каде што немат национално самознаајн'е, а на место него полон индиферентизам кон народните интереси, внесоа во неја иа струја од национално воодушевејн'е и работејн'е за ослободујајн'ето на Македонија. Они составиа во Бугарија осноата на работејн'ето во полза на Македонија.

„Гркоманите“ во Белград од година на година се угулемуваа со иои „гркомани“ и „бугаромани“, но и једните и другите натре во Србија мачно се преобр-

нуваа во „србомани“. „Србомани“ се чинеа они само со заминувајќето во Македонија како србски чиновници и органи на србската пропаганда. „Србомани“ македонци имаше само за надворешниот свет и за дружите пропаганди во Македонија. Органите на србската пропаганда во душата си никој пат не се осек'аа како „срби“ или „србомани“, особено првите 10 години и ако имаат они живејано во Србија.

Живејќето на млади македонци во Србија секој пат имаше многу арно влијајќе на интересите на Македонија. Тука они се заинтересуваа со прашајќето за нивната народност, со србските филологијцки и историјцки аргументи за народноста нивна, со србскиот патриотизам и со крајното негоо изражувајќе во вид на шовинизам или слепо предпочитувајќе на својето пред чудото, со причините на србскиот шовинизам, со ролята на Србија во сегашно и бидно време во македонското прашајќе и со много други важни и интересни прашаја.

Искуственоста на создаајќе србски интереси во Македонија беше јасна за сите. Но исто така македонците сознаваат да јет Србија држаа, што разполагат со војска, дипломатија, једен народ и једна интелигенција, кои што ќе заштитуваат србските интереси во Македонија со примерна преданост и крајен фапатизам.

Борбата со србските интереси во Македонија јет нечосил'на, не само за македонците, кои што не располагаат со држаа и државен буџет, војска, дипломатија и пр., но и за слободна Бугарија. Затој македонците во Србија се одрекоа од једна јавна борба со србите, но со тоа они не се откажаа од интересите на нивната таткојна.

Од избегувајќето на првата група македонци ученици во 1889 година, за које напоменаф, се до

1895/6 уч. г. избегуваа, које по мали групи от 5—10 души, које оддел'но от по 1—2. Но по големиот дел македонци остануваа во Србија и бараа пат, како ке се можит да се работит во полза на Македонија без да се влегуат во отворен конфликт со србите.

За да се изработит једна таква програма, македонците ученици во Белград во 1893/4 уч. г., во време на инспекторството над ниф на директорот на III гимназија Г'уро Милијашевич, решиа да состаат македонско другарство во Белград. Цел'ата на другарството беше, негоите членови да се запознаат и да си изработат једна програма, која ке је осаштествуваат во Македонија тајно от србската пропаганда. Јавната цел'а на другарството беше изучуај'ето на Македонија во етнографски, географски, филологијски и историјски однос.

Се разбираат, оти от тоа другарство не излезе инишче, зашто србите не доверуваа на македонците и зафатиа да праќаат во него „старо-србијанци“, црногорци, боснијци, ердеговинци и пр. Особено тоа недоверије и наплив од срби во македонското другарство настапи на II година негоо саштествуај'е при инспекторот, гимназијскиот проф. Јуришич. Но со растуруај'ето на другарството не се измениа чувствата и стремежите на македонците во Србија. Они зафатиа да следат револ'уционарата организација, создадена од македонци со бугарско-србско образуај'е, као и односот на србите кон неја. Они си дадоа отчет од рол'ата на Србија во македонското прашај'е до сега и за однапред, затоа и ним принадлежит честта да сет создаачи на националниот сепаратизам сред македонците. Они сет и главните негови последуачи. Мег'у ним имат л'уг'е со висок патриотизам и со здрао разбирај'е на националните македонски интереси.

Тие македонци и дадоа израз на своите убедеј'а за македонското прашај'е со издај'ето во Белград

во 1902 год. ноината „Балкански Гласник“ Издааін'ето на таа ноина не можеше да се аресиг на србците шовинисти, за тоа србците ноини подигнаа шум против издааін'ето на „Балкански Гласник“, обвинуаіки негоиот редактор во сочувство на македонците комитети, во резултат на које тој беше претеран от Србиа.

Таквије сет резултатите на србцата пропаганда меѓу неините воспитавици и органи, родом од Македонија. Во прашааін'ето за народноста на македонците србите пред македонците се придржуваа до втората од упоменатите две теорији, т. е. да сет македонците срби, и токмо со тоа у ниф се добиа противни резултати. Србите сакаа да направат македонците да служат на србците интереси, т. е. сами да се мисл'ат, и на своите сопародници да им вел'ат, да сет срби. Но на место тоа македонците зафатиа да гледаат на себе како на македонци со своја оддел'ни цели, и сакаа, не да служат како орадија за србски цели, но да употребат србцата политика како средство за достижеаін'е на чисто македонски цели.

Ни једен србски воспитавик, особено, ако тој имат живејано во Србија, не само не веруат на србите, да јет он србин, по и мрзит за нивниот шовинизам, и ј лажит, за да си достигнат само целата, да добијат образуаін'е. По свршуаін'ето на учеаін'ето, можит да бидат и чиновник на пропагандата, јо при тоа тој и мрзит, и проклинаат судбата си за тоа, што јет орадие на једна пропаганда, која си имат своја цели, совршено противни на интересите на негоата таткоина — Македонија.

Таков македонец, обично до постапуаін'ето во србска школа, јет бил и во бугарска, или грцка, или и во једната, и во другата. Тој си припаметуваат, како во једната школа го уверавале, да јет он грк, во другата — да јет бугарин, а тука — да јет србин. За него јет прашааін'е, каде јет истината, зашто сите имаат свои ар-

гументи. Протиоположните аргументацији не даваат возможност да се најдат, коиа јет најпраата, и за тоа македонецот решава да сет сите ложни и да имат само једна неопровергијата истина: македонците словени сет македонци и словени, следствено треба да секој македонец да чува интересите на својата татковина и на својот народ, а не интересите на пропагандите.

Да покажиме и на друг тип македонец со србско образуајќе. Он можит се бројат бугарин, и по проживуајќето во Србија 4—5 год. Откако сврши тој своето образуајќе во Србија, каде тој треба да оди: во Бугарија или Македонија? И во једната, и во другата што ке прајт? Бугарија и екзархијата во Македонија имаат чиновници поеке отколку им сет нужни. Пак и да имат место, то него не ке му го даат на једен, што свршил во Србија, ами на једен свој кандидат. Да допушчиме уште и тоа, да он добијат бугарска служба. Но ке се чувствуваат ли он на местото му? — Не. Тој за време на поминатите негои години во Србија се наог'ал под влијајќе на цел ред прилики, што отсатствуваат во Бугарија, и за тоа негоото мировозрејќе се разликуваат од мировозрејќето на тие, што се образуваат само во Бугарија и јет слободно от цел ред предземенни мисли и предрасудоци. Нај малу во војата обществена стредина тој ке се осек'ат не на својето место.

И така Србија, со својето вабркуајќе во македонцкото прашајќе, напраја громаден успех и треба да си го признаеме да је тој, не толку во нејзина, колку во наша полза. Она отвори скопји, кладе консулства, ракоположи Фирмијана и со се тоа даде нов праец на нашето прашајќе. Она создаде во европејското общество мијејќе и во самата Србија ил'узија да имат срби во Македонија и таја ил'узија минува во очите на европејците за факт. Она застапи, да се прегледат од воо прашајќето за народноста на македонците, и да се решит, ни во полза

на бугарите, ви во полза на србите, а во полза на од-
дел'на македонска народност. Она воспита дело поко-
леј'е македонци, кои имаа, имаат и ке имаат најре-
шител'но значеј'е во тоаа историја на Македонија.
Србците воспитаници играат важна рол'а во македон-
цкото прашај'е без да се обраќ'ат внимание на тоа,
али они работат под бугарска, србска или македонска
фирма, као и без разлика, али сет они во морален од-
нос л'уг'е високи или не. Србски воспитаници имат от
сите тие категории, и во сите иф се покажуваат срб-
цкото влијај'е благодарно за Македонија. Србците
воспитаници, што работат под бугарска фирма, создадоа
и поткрепија македонската револ'уција; на иф се дол-
жит и политичкиот сепаратизам. Националниот сепа-
ратизам се должит на србски воспитаници идеалисти,
што работат под србска маска, а во душата своја се
признаваат за македонци; србците воспитаници, со својето
образуј'е во Србија, се собразуваат во национален дух,
наместо во национален индеферентизам во Бугарија, и ако не-
кој од иф се цело не престанаа да се вел'ат бугари,
во меѓ'у иф и македонците со чисто бугарско образуј'е
и самите бугари се отвори једва голема пропаст: они
со својето образуј'е станаа на средината меѓ'у бу-
гарите и србите, т. е., велејќи се по традиција бугари,
они престанаа во душата своја да сет такви: они ста-
наа македонци. Нај после нај долгите, нај отчајаните
органи на србската пропаганда, родом македонци, пак
сет полезни за Македонија: од иф се образуваат клас
од недоод'ни со србската пропаганда за коиј што немат пат
кон бугарите; они ке угујуваат класот од национал-
ните сепаратисти.

Значи, ако наје се лажиме во претположеј'ето,
оти националниот сепаратизам ке бидат поддржан от
комитетите, организацијата и македонската интелигентна
колоњија во Бугарија, то, и во таков случај, доста јест једна

силна србска пропаганда во Македонија, за да земат националниот сепаратизам нај големи размери.

Но иоото течејќе стрек'ат и ке стретит арен пријем уште во зафатокот негов и во нај арната, нај интелегентната и непродадената македонска интелигенција, како што и јест резултат на умственото и првествено развијајќе на последната. Имат, и ке се најдат, маозина интелегентни македонци, кој што сет готов да дадат животта своја за интересите на својата таткоина и својот народ, кој ке се запитаат: што јест по важно за нас македонците: общчебугарците, общчесрбците, общчегрците или македонците интереси? И ке одгоорат, да сет интересите на таткоината секоаш по горе од интересите обичнародни, и да сет последните само средство за првите, а не наопаку. Мала набл'удател'ност требит, за да се убедит чоек во таја истина. Нај напред се знава от секого, ота наје милуаме нашата таткоина Македонија и нашиот народ, зашто катаден и видиме и ѝ изучуаме со своите органи на чувствата. Во неја и сред него сме изл'упени. Од детинство сè, што јест мило нам и нам ни јест мило; се, со што се радуваат они, и наје се радуаме; они плакаат и наје плакаме; они се смејат и наје се смејеме. Общата радост и жалост, общите предаја и обичаји не праат сите нас једно дело, — једен народ. Но једно поминиме граѓците на Македонија, или на Југ, или на северо-исток, или на север, т. е. во Грција, Бугарија, Србија, наједнаш ке осетиме, оти дујет на нас веќе друг ветар; ке осетиме да сме наје тамо само неканени гости, и оти, ако сакаат тамо да ни се покажат браќа, но тоа го праат, за да не ограбат нас и да не експлуатираат. Грците, бугарите, србите, сите заједно не уверуваат нас, да наје сите сме само од нивната народност, и оти нашето спасејќе јест само во сојединејќето на дела Македонија, или барем на једен голем дел од неја, кон нивната држаа. Секој

од нас ке забележат, оти таје л'уг'е, за кои и не знаефме само от книга, и ѝ знаефме како л'уг'е, што сакаат да ни поможат да се ослободиме, ни се покажуваат нам за пријатели и сопарадници и ни се присторуваат за наши покроители, не зато, што сме и не грци или бугари, или срби, не зашто се грижат за некакви общченародни интереси, во кои флизгаат и нашите, не зашто сакаат да ни поможат и да не избаат нас, а само со чисто егоистични цели, т. е. они експлуатираат со тоа, што се велиме и не со нивните народни имија, и сакаат, на основа на сашчествуајќето на тие народни имија во таткоината ни, да уголемат својата таткоина, да обеспечат своите интереси со завладувајќето, ако не на цела Македонија, то барем на голем дел од неја. Не на покажуат ли тоа, оти малите држави, па и секоја једна страна, со преследувајќето общченародни цели, преследуат ие хуманни цели, ослободејќето на поробените, а чисто материјални и егоистични, т. е. уголемувајќето нивно за неја интерес, без да се гледат, али ке настапит подобрувајќе во судбата на Македонија, или не. Значи местните интереси се јајуваат главни, а общченародните второстепени; првите сет цела, вторите — средство. Имијата: бугари, срби, грк во Македонија сет средство на малите држави да не заробат нас. Ако и не и милуаме нашата таткоина и сами себе, то и не требит да претпочитаме нашите местни македонци интереси пред общчебугарците, общчесрбците, общчегрците. Не и требит да создадиме такво положјеје, да немат во Македонија, ни бугарци, ни србци, ни грци интереси, зашто тамо немат бугари, срби и грци, а имат само македонци от словенски произход и некои други македонски народности. Нашите интереси требит да си ѝ изучиме и да си ѝ заштитуаме сами, а не да ѝ дааме во тугија ради, за да експлуатираат со ниф малите балкански држави.

После, националният сепаратизъм ќе имат място в ул'уг'е, што гледаат от практическо гледишче на работите, без да се занимаваат многу со теоријата за народноста ни. Така, они ќе расудуваат: ако једна Канада можит да се срдит на Англија за тоа, што последната, за да си бидат во арни односи со Сев.-Американските Сојединени Држави, пожртуала ним интересите на Канада, и последната сега сакат да се ослободит од Англија и сама да си бранит своите државни интереси, зашто по арно си ѝ разбирала; — то зашто Македонија да се не срдит на Бугарија за тоа, што она не можит да бранит македонските интереси, ами само експлуатират со ниф, и зашто Македонија да не речит: јас проливав крв од моји сини, нека бранат моите интереси они сами а не твој Начович, Џоков, Станчев и С.и.е.

Исто така, мнозина ќе забележат, оти малите држави се односуваат со таквоа недоверуај'е кон рол'ата на Бугарија во Македонија, како што се односуваа Големите Сили кон рол'ата на Русија во бугарското ослободуај'е. Последните се биеа од једна „С.-Стеванска Бугарија“, зашто мислеа, оти Русија ќе си ја присвоји. Исто така, малите држави мисл'ат сега, оти Бугарија сакат да се ослободит Македонија, за да си ја присвоји. Но кога видоа западните држави, оти сет излажани и оти Бугарија рог'ат таквије л'уг'е, како покојниот Стамболов и живијот Свирчо, се успокојија и зедоа да ираат против вол'ата на Русија тоа, што сами расипаа во Берлин. Не ќе се најдат ли и кај нас л'уг'е, кои ќе разберат, оти доверието на малите држави кои нашата таткојна ќе зависит од наши Стамболовци и Свирчовци, но кои ќе видат опасноста за нашите национални интереси, не во Русија, ами во Бугарија? Поеќе јет од за веруај'е, оти ќе се најдат и таквије. И тие ќе бидат крајните сепаратисти.

Нас и после мнозина ке забележат, оти нај големата нестrek'a наша се крајет во тоа, што немат у нас местен македонски патриотизам. Да беше у нас тој, чие, кое и да сме, ке мислефме и ке работефме само за Македонија. А сега једни од нас гледаат на себе како на бугари, и сојединуваат нашите интереси со бугарците и на место да изучуваат Македонија во секаков однос, на место да изучуваат историјата на Македонија во сите времија, изучуваат бугарците интереси и бугарската историја, и често пати тие периоди од неја, што немаат инаков однос кон Македонија. Така в. пр. г. Баласчев, ориг'анец родом, на место да се занимаат специјално со историјата и интересите на Македонија, ми изучуваат бугарците интереси и „вештествената култура на бугарското ханство“, нешто, које имат за Македонија вистијо значај, како и историјата на Абисинија до покрстувањето на абисинците. Друзи од нас се в Греција и изучуваат грците интереси и историја. Друг ориг'анец, Димитра, се подвизаат во Греција и за него имат значајна историјата на Македонија само до нејното завојување од римјаните. Друзи македонци во Србија се чинат србци патрноти и работат, на место за Македонија, за србските интереси. Така једен богат кожарски трговец по име Коста Шуменкович по смртта своја појртвува за србските сколии 500,000 франкои. Такви печал'ни резултати, од врзувањето на нашите интереси со туг'ите, доста се сет, за да се убедат мнозина, да јет нашето спасеја само во националниот и религиозен сепаратизам.

Во л'уг'е со таквија убедејн'а, како и во сите недоол'ни от пропагандите македонци ке бидат првоначално силата на тојото течејн'е. Но така ке бидат само во зафатоко. Бројот на приврженците јавни и тајни ке растит, не по дни, а по часови. Важно јет то, што, до кога ке имат во Македонија бугарска пропаганда, ке имат и србска. И двете

пропаганди се држат само со бугарчки и србчки пари. Недоол'ните од втората до востајн'ето беа поеке. По востајн'ето бројот на недоол'ните од јобите пропаганди ке се израмнит со увеличавајн'ето на недоол'ните од бугарската пропаганда. Но и да не бидат тоа, једна србска пропаганда јет доста да создаде превосходна иначва на тоото течејн'е. Сите македонци от србската пропаганда ке бидат на страната на тоото течејн'е: организите на пропагандата ке сочувствуваат тајно, а не платените срби ке исповедуваат својата македонска народност јавно.

Напоследок и мнозина македонци словени со грчко образујн'е ке се признаат за словени. Сега тие не го праат тоа, оти треба да се вел'ат бугари, а името бугарин у грците се стави многу долу. После, сите од македонците сет го тоа да напраат отстапки от своја страна за обединујн'е во једно национално цело, но ни једен от последуачите на трите национални пропаганди немат да изменат на својата пропаганда, за да капитулираат пред друга. Националното обединујн'е на македонците можи да стане само со компромис меѓу ниф, а не со капитулирајн'е на једните пред другите. А тој компромис и јет тоото национално македонско течејн'е.

Оттука јет јасно, оти, ако тоото течејн'е и не добијет некаква поддршка од многобройната интелигентна македонска колонија во Бугарија, таа ке се развијат, само ке се развијат веќе како течејн'е направено специјално против бугарските интереси во Македонија. При големото развијте на тоото течејн'е и при силниот отпор од Бугарија, можи да се очекуваат за него поддршка от страна на Србија. Колку и да се покажуваат оно не арно и опасно за Србија, сè оно не противоречи на србските интереси. За Србија јет важно, Македонија, ако не бидат србска, да не бидат и бугарска. Једнаш

се виде, оти она никој пат немат да бидат србци, србите ке можат да се одвртат от своите утврдувајќа, да сет македонците срби, и ке и признајат за оддел'но словенцко племе, једнакво блиско до србите и бугарите.

И така, македонцкото национално возродувајќе јет настапен историјски процес, што имат под себе јака почва и голема биднина. Овој се должит главно на конкуренцијата меѓу Бугарија и Србија во македонцкото прашање. Како преодни стадии кон полното оддел'ајќе на македонците интереси од бугарците и србците, т. е. кон националниот сепаратизам, служат политичките револуциони организации и политичкиот сепаратизам, пропагандиран од ниф. Као главен извор за уголемувајќето на бројот на националните сепаратисти ке служит уголемувајќето на конкуренцијата меѓу бугарцката и србска пропаганди во Македонија и бројот од лица недоол'ни от тие пропаганди. Националниот сепаратизам ке се уголемит исто и од лица, што сознаваат сета вреда од националните и верски пропаганди, кои под вид да бранат нашите интереси, безбожно експлуатираат со ниф, и кои што ке се решат на борба за националното обединувајќе на македонците со сите тие пропаганди. Борбата со него јет опасна, не за него, а за негоите противници. От таа борба он ке излезит победник, уште поеке, што реформите во Македонија, ке дадат на неја можност да се ослободит от тугите влијајќа, и да пренесат центрот на возродувајќето натре во неја.

Состауала, состауат и можит ли Македонија да состауат от себе оддел'на етнографска и политична јединица?

Во трите горе изложени статии јас разгледаф иај важните за мене, па ми се чинат, и за сите искрени патриоти прашајв'а. Мисл'ам, оти читачот без коментариј ќе разбира, што сакаф во инф јас да речам.

Но сè што рекоф јас во инф ќе си останит без убав фундамент, ако не се разгледат некои теоријцки прашајв'а, оти правил'ното постапајв'е на воји ќе зависит успеот во нашето общче работејв'е во полза на нашата таткоина и нашиот народ.

Мнозина ќе се запитаат: за каков национален сепаратизам овде се говори? не се мислат ли да се создава сега воа македонска народност? Но тоа нешто иет исклучиво и као такво ќе трајат ден до пладне. Ами каква воа т. е. македонска народност, кога воје, нашите татковци, дедови и предедови се велеле бугари? Али македонците во нивната историја пројаувале некаква общча работа политична и духовна? Како се односуале ови ков другите народности балкански и обратно?

Во таја статија јас ќе се постарам да одговорам на таја и много други подобни прашајв'а, и со тоа по мојата сила да разјаснау научните основи на националниот сепаратизам, као и да покажам на неправилноста на таје возразуајв'а, кои се стапаат од неговите противници, кои со тоа сакаат да компромитираат него, као нешто исклучиво.

Једно от првите прашајв'а, што ќе постапат противниците на националното обединувајв'е и возродувајв'е на македонците ќе бидат: каква македонска словенска народност? Никога високо македонска народност, ќе

речат твое, па и сега је немат. Во Македонија секога јет имало, па и сега имат две словенцки народности: бугари и срби. Значит некакво македонцко словенцко националио возводувајќе јет просто празна работа на неколку фантазери, кои при тоа немаат никакво по-важе за южнословенцката историја.

Македонија, после ке речат нашите противници, не предстајат ив географцко, ив етнографцко, ив историцко дело. Ова ве јет некак повлвала на судите на саседните народи, а јет била арена на политична и културна борба меѓу различните балкански народности. Истите расудувајќа за нашата татконаа, можит, ке чујиме и од некои од нашите сопародници — македонски словени, што се викаат бугари, кога ке се испрват сите други средства за борба со македонцкото национално обединување. Во Македонија немат јазик, ами имат много варијанти различни меѓу себе, но сите стродви со бугарските наречија и со ниф составуваат једно цело — бугарските јазици. Друзи од македонците наречија сет по блиски до србското јазик, ке продолжат своите возвраздувајќа нашите противници.

Колко и да сет основател'ни сите приведени возвраздувајќа на нашите противници против общноста на македонците словени и припадноста има коя једно са-мостојно словенцко дело, па ми се чини, да можат да им се направат и не по малечки конгра-возвраздувајќа, от кои ке се види, да националното самосознаније и возводувајќе на македонците словени јет нешто многу обично и разбираливо.

* * *

На првото забележувајќе на нашите противници, оти викога немало македонска словенска народност, можит много просто да им се одгоори: што немало по наред, можит да се стори по доцки, стига да се имаат различни историцки пријати со свои оддел'ни барајќа.

Некога сите индо-европејци состауале једен народ со једен јазик, што востануваат сега лингвистите от срамнувајќе на старите и нов индо-европејци јазици. Но исчезнаа тија историјци прилики, при коиј индо-европејците се разбираа по мег'у и иф и настапија други историјци прилики, при кои се зафати цепејн'ето на јазик, на общото национално самосознаајќе, со общиј јазик, веруајќа к'уди, предајајќа и пр. Но тоа делејн е пак беше на големи делови, или народни групи, како напр. индо-иранцка или арвицка, германско-словенско-литовцка и пр. Тие групи со стечејн'ето на по доцните историјци прилики се подразделила на јазични фамилии, како индијската, иранската или персијската, арменската, грцката, трако-илирската, италијската, келтската, германската, словенската и балтијската или литовската Словенската, приближно од около родејн'ето на И. Хр., се раздели прво: на источно-словенска или руска, на западно-словенска и на јужно-словенска група. И само от последната се оддели бугарците словенска народ, со името бугари, наврзано на бугарските словени од несловенските бугари.

Ако сега нашите противници допушчашаат образуајн'ето на по мали етнографски целини од по голема, како последица на историјска необходност, и ако они досега гледале на македонците како на бугари, то зашто сега они не можат и не сакаат до допушчашаат образуајн'ето от таја голема етнографска целина, што је велеле сите, па и они, бугарски народ, две по малечки целини: бугарска и македонска? А сегашните историјци прилики тоа го сакаат, како што сакале некоаш образуајн'ето на бугарците, србско-хрватците и словенците народи од јужнословените, или пол'ците, чешко-словачките и лужичко-србците от западно-словенската група.

Сформирауајн'ето на македонците во оддел'ја словенска народност јет нај обичен историјски процес,

подобен на процесот на образувањето на бугарскиот и србско-хрватскиот народ од некогашните јужни словени.

Да срамниме тие два процеса.

Једни историци в филологи тврдат, оти јужните словени, уште до дојдувањето навко на Балканскиот полуостров, се разликуале по многу себе, т. е. состауле два одделни народи: словени (бугари и словинци) и србо-хрвати. Така тврдаја Копитар, Маклошич и Шафарик. Други историци, особено лингвисти (јазикознајци) тврдат, оти сите јужни словени, во време на својето преселување на Балканскиот полуостров, зборуале на разни дијалекти (наречија) од иеден јазик, и сите се велеле со иедно общо име: словени. Словени се велеле и србо-хрватите. Имајќи ата: срби и хрвати се носиле од малечки јужно-словенски групи и биле племенни, а се сториле народни само, кога навните носители, т. е. племената срби и хрвати, образуале големи држави. Сите словени, подајници на србската држава, се велеле на место словени — срби, а на хрватската држава — хрвати. Така учит проф. Јагич, а заедно со него и неговите ученици. Тогаш на сегашните јужно-словенски јазици не гледат, како на три целини, точно разграничени, а како на верига дробни паречија, кои што се сливаат иедно во друго, како што влизаат колцата во веригата, од једна страна во иедното саседно, а од друга — во другото саседно колце.

Ако се довериме на првата теорија, т. е. бугарите и србо-хрватите да се преселија на Балканскиот полуостров како готови одделни целини, то се питаат, до каде се простираат тие народности во време на преселувањето, и дали сите дојдени бугарски словени останаа и досега таквие или некој дел од нив се посрби? и дали сите дојдени србо-хрвати останаа како такви, или дел и од нив се по-бугари? При допуштањето, да се доселија готови јужно-словенските народности на Балканскиот полуостров, совершено неосветено останат прашањето за границите

мег'у бугарите и србите, особено прашајн'ето, со какво наслејн'е беа заселени средно-вековните: Морава, Кучео и Браинчео, или, со други зборови, денешната кралевина Србија? За ниф велит Шафарик, на осноајн'е на византиските историци, особено Константиј Порфијородни, да беа они заселени со бугарски словени, што биоа посрбени во XIII и XIV в. в. Ако се допушчите за верна таја теорија, ке бидат јасно, оти једен народ не секога можит да устоји против натискот от туг'и саседни народи, а губи једен свој дел во корист на по силниот сасед, и друго, од неја се видит, оти народите можат да се состајат од два блиски народи,слиени во једно, као последица на историјска необходност.

Што имат бидено во средните векови, зашто да не можит да бидат и сега? Бугарскиот народ је изгубил готово цела денешна Србија во корист на србите, и се примирил со мисл'ата за таја загуба, и не бројејки је за таква. Зашто он не можит да се примираат и со мисл'ата за загубујајн'ето на Македонија, кога тоа загубујајн'е је исто таква неминуана необходност, како што беше неминуана необходност и загубујајн'ето на Србија? Историјските прилики неминуано водеа до изгубујајн'ето на Србија за Бугарија во корист на Неманичите и на србството, прво во политичен, а после и во национален однос; а историјските прилики, создадени од Берлинскиот трактат, напраја, Македонија да бидат загубена за бугарите, прво во политичен однос, а после и во национален.

Уште једна паралел' со историјата на Србија: да беше Србија недоол'на от својата судба во држаата на Неманичите, она ке праеше опит да се ослободит и да им противстојит ним со стремејн'ето да се присоединит до Бугарија; но опитот ке беше напраен и ке доведеше до желаните резултати само, ако дозвол'уваа историјските прилики; по последните не дозволија тоа, и Србија се примири со приликите и биде загубена за бугарите.

Истото јет и ке бидат и со Македонија. Македонија напај опит нај напред да се ослободит от Турцко, но за сожал'уајќе излезе опитот неуспешен. Можит по ослободувајќето ке се мислеше и за соединување со Бугарија. Но таа година ни покажа, оти историјците прилика никој пат не ке дозволат да се соедини цела Македонија со Бугарија; сега за македонците и бугарите, остават једно од двете: или делејќе на Македонија меѓу Балканците држанци и со тоа изгубувајќе за бугарите и македонците $\frac{2}{3}$ од Македонија, или полно пресечувајќе врските со бугарите и постапајќе на македонцкото прашајќе на сопствено неутрална, чисто македонска основа. Кога така го постапаат необходимата прашајќето, то јасно јет, оти секој пат и от секого ке бидат предпочлено второто. И вистина, зар ке се решат једен искрен патриот македонец да пожртвуваат: Костур, Лерин, Битола, Охрид, Ресен, Прилеп, Велес, Тетово, Скопје и пр. за соединувајќето на Македонија до левиот брег на Вардар со Бугарија? Зар имат по голема близост меѓу једен македонец од источна Македонија и једен Рушчуклија или једен македонец од источна и западна или северна и јужна Македонија? Кога историјцата необходимост категоријцка ни заявуват: македонци, или се соединуваат меѓу себе и отчекните се од другите балкански народи, или гответе се за дележ на татковината ви! – сите искрени патроти македонци ке прават првото. Па тоа го налагат на македонците и чоешчината: зар јет чоечко сегашното стапје, во кое ја имаат доведено Македонија пропагандите? Во једна кук'а таткото јет од једна народност, једен от син од друга, друг'от от трек'а народност, и еден Господ знаат, до кога ке се продолжит да бидат така! Чоешчината го барат од нас да се искоренит во татковината наша тоа неенормално стапје, и да се примират брат со брат, татко и деца. Такво обединејќе јет необходимост, а не ни јет

нужно фамел'но неприятелство за некакво обединеене със Бъгария, що никои пат не Ѹе бидат допушчено, ни от малите балкански, ни от големите држави.

Значит во сегашните политични прилики имат, не по малу осноаин'е за загубуаин'е од бугарите Македония, од осноаин'ата за загубуаин'ето нивно во средните веки денешна Србија. И како що загубуаин'ето на Србија во политичен однос повлече по себе загубуаин'ето не само и во национален однос, исто така раздробуаин'ето на С.Стефанција Бугарија во политичен однос Ѹе повлечи и раздробуаин'ето не само во етнографски однос. Приликите создават културна и национална близост меѓу л'уѓето, и приликите Ѹе разрозниваат роднинските елементи.

Такво сопоставуаин'е можат да бидат меѓу првата, т. е. теоријата за заселене на Балканскиот полуостров од јужни словени, сформирани во две народности, строго разграничени во етнографски и географски однос и постепеното изменеене на етнографската карта на Балканскиот полуостров од једна страна, и процесот на современото национално обособуаин'е на Македонија од друга.

Сега да видиме, дали од гледиште на другата, т. е. Јагичевата теорија за образуаин'е на јужно-словенските народности, можат да се објаснит постапаин'ето, при сегашните политични прилики, на једна чоа македонска словенска народност?

Јагич ни велит, јужно-словенските јазици да се сът и да бијат верига од наречија; исто така, сите јужни словени, до образуаин'ето на бугарската, србската, хрватската и словенската држава, да се велеле со једно име — словени. На протежеене на таја верига од јужно-словенски племија и наречија, како да се образуале 4 јаки возли, ке се речат, 4 држави со разни имија, т. е.: словинска, хрватска, србска и бугарска држава. Тие возли, т. е. држави, спроти силата, що Ѹе имаа, кога се оброзуваат, си Ѹе разделија меѓу себе сите колца — племија и на-

речија на јужно-словенцката етнографска верига и и крстија со нивното име. Возлите си имаа, како свој центр носител'от на националното име; со увеличеј'ето или умалеј'ето на политичното могушчество на носител'от на националното име и последното се рашируат или се умал'аат. Така ставали имијата србин и хрватан народни от племеја, така се присоједињуле до нивните носители механически соседните племеја со своите народни народни имији и составле со инф једен народ, постепено асимилувајќи се со своите покорители или присојединители.

Ако образуај'ето на јужно-словенцките народности ет механично-политичен процес, то истиот не ет нешто невозможно и во сегашно време. Во јужно-словенцката јазична верига имат неколку колца надвор од србцијот и бугарцијот политички возли: тоа се македонците народи. И вистина, тие колца, бидејќи по инф'у себе најблиски, имаат некои режки на исток блиски со бугарците и на север со србците колца. Тие колца во разни времија беа со разни имиња бојалисани, до кога, во 4 та четвртина на поминатиот XIX век, боите не зафатија да се клаат једна врз друга и не парализуваа једна друга. И једната в другата боја не се држеше иако за колцата, и малу по малу боите зафатија да се рушат и под инф зафати да сијат природната им боја „словенцка“ со одблеск „македонска“ од географската област, во која се распределени. Носителите на тие колца — наречија некога се викале „словени“, а после, то бугари, то срби, до кога конкуренцијата на таја двата имија не и направи јобите туг'и за македонците словени, и они не зафатија да се именуваат со старото географско име на својата таткојна. Името македонец прво се употребуаше од македонците словени, како географски термин за покажувај'е на својот произход. Тоа име ет обично известно на македонците словени и сите со него се именуваат. Једно ет така, и једно образуај'ето на народ-

носта јет политично-механичен процес, то имаат се сите нужни условиа за оддел'уајќе на Македонија во самостојна етнографска област: македонците имаат обичај таткоина, последната постепено со реформи се оддел'уат во самостојна политична целина, во неја се имаат „неколко колца од јужно-словенската јазична верига“, тие колца много лесно се обединуваат со общото признаније на средното од нив за общо орадје во искажуајќето на литературната реч за сите интелигентни л'уг'е во Македонија и за во книгите и скопиите. И така, сите условиа за националното возродуајќе на Македонија се имаат на лице, па в тоа возродуајќе и од гледишче на втората историјска теорија за образуајќе на Балканскиот полуостров на малите етнографски јединици од једна по голема јет совршено логично.

Тоа можит да се забележит на тие, што вел'ат да никога немало македонска народност. — Немало, ама имат сега и ке бидат за однапред.

* * *

Сега да се попитаме друго: али ке бидат точно, да се кажуат да имат во Македонија две народности и ако имат једна, то али таја народност можит да бидат наречена србцика или бугарцика?

Во Македонија, како и во секоја друга земја, имат многу наречија, близки једно до друго. Таја близост од једно наречије се пројавуваат, од једна страна до сите други македонски наречија во обични фонетични или звуковни, морфологични или формени и лексични или речнички особини; од друга страна секоје наречије јет најблиску до неговите саседни наречија, имајќи со нив обични особини, коиј се немаат во по оддалечените од него други наречија, и то западнијот дел од наречијето јет по близку до неговиот западен сасед и со него, туку речи, се сливат, источнијот до источнијот и пр., и така,

наречијата као да сеј врзани једно со друго, како колцата во једна верига.

Сега се питат: која колца од нашата верига наречија ќе се наречат србци, а која бугарци и на која осноа?

При решението на тоа прашање не требит да се заборават и следните прашања: коиј наречија от србцијо и бугарцијо јазици се признаваат за нај типични за тие јазици и коија нивни особности се признаваат за нај характерни за једните и другите јазици? Дали тие нај характерни прсти се имаат во сите македонци наречија? Дали македонците наречија имаат своји обични карактерни особности, коији се немаат, ни во србцијот, ни во бугарцијот јазици? Дали во македонците наречија по одделно преобладаваат македонизмите пред србизмите, или бугаризмите, или наопаку? Нас посли да ли особиите на крајите или периферијите македонци наречија и гоори ни дозволуваат да ѝ сочитаме за по блиски до средното и веј типично македонско наречије Велешко-Прилепско-Битолското или до централните наречија на србцијот и бугарцијот јазик?

Као нај типичен и раширен србски дијалект се јавуваат Боснијско-Ерцеговијацкото или јужното србско наречије, кој што јест од времето на Вук Караджич литејатурен јазик на србо-хрватите. Централното или Велешко-Прилепското македонско наречије никој пат не можит да бидат по своите особини однесено кон србцијот јазик. Зашто меѓу него и централното србско-хрватско наречије или сегашнијот србско-хрватски јазик имат исто таква разлика, како и меѓу чешкијот и полскијот јазици. Ке се речит, во средината на Македонија срби немат. От сегашното признаајќе на сашествуајќе на Балкански полуостров само три словенски народи: словијци, србо-христи и бугари, со одричанијето во центrott на Македонија срби, као да се признаат косвено имајќе тамо бугари. Но дали денешното гледишче јест правилно?

Немат срби, значи имат бугари. Но немаи'ето срби дали вистина значи да имат бугари?

Во централното македонско наречие, меѓу другото се имаат таквиа фонетични особини: старо-македонските гласови *z* и *ъ*, во тие места, каде што се имаат сочуани, преминуваат во *o* и *e*, напр. *демот*, от старо-македонцкото *дънътъ*, преко *дънгът*; *сомот*, от *съмътъ*; на место старото *ti* и *di* имаме *к'* и *г'* или *ик'* и *иг'*, напр. *вреќа* и *туѓа*; на место *нъ* имаме *ин'* напр, *коин'* на место *кони*, на место *ж* — *а*, напр. *рака* и др. Сите тие особини не се србски, но не се и бугарски. Ова се немаат во главното бугарско наречие — источно-бугарцкото, које служи и за литературен бугарски јазик.

Ако источното бугарцкото наречие се признаат за нај типично, то многу јест иако, оти самата географска далекост на македонците ја централ од него јест доста да покажат, оти последниот не можи да бидат бугарски.

На источното бугарцкото наречие сега се гледат, како на нај типично и нај чисто от туѓ улив, бугарцкото наречие. Овој јест сравнително со западното бугарцкото по распространето. Во последното се имат голема разлика од источното наречие, но се признаат во него, осим оригиналноста него, србски улив. Македонските наречија имаат пак своја оригинални особини, а зашто се наоѓаат по саседство со србите, се признаваат пак за не чисти от србазми. Осим тоа тие се најчесто на крајниот запад. По сите тие причини, а нај главно по тоа, што македонците, за својето ослободување од грцкиот патриј и от Турцко, работеа до последната руско турска војна заедно со бугарите под името бугари, а местата за таа борба беа околу Бугарија, т. е. во Стамбул, Влашко, южно-западна Русија и Србија, кои (места) помагаа во ослободителната работа нај многу да бидат застапени бугарите, поможаа да се објави источното бугарцко наречие за литературен јазик на бугарите и македонците.

Сега да допушчиме да сег. и македонците бугари, и да сег особините на македонцкото централно наречие исто толку бугарци, колку и источно-бугарците. И во таков случај не можит да се зборуваат за етнографска целост меѓу Бугарија и Македонија. И да је имало некога таква целост, она можит од одот на историците прилики да се нарушиат. Во секој случај общите интереси можат да се поддржаат со взаимно согласување меѓу членовите на целината. Интересите на целината требат да сег једнакво скапи за сите членови, што је состауваат: од неја требат да имаат сите једнакви згоди, и во неја полза сите требат да праат једнакви жртви. Ако тоа се немат, и ако од неја, једни имаат голема полза, не праејќи никакви жртви, а другите праат големи бесполезни жртви, целината се раздел'ува. Националната бугарска целина, во која се односуваа: Бугарија, Тракија и Македонија, не можат да се соочуваат, зашто немат таков етнографски центар, што можит прочно да соедини тие три страни, како што сег соединени србско-хрватските земји, немат постредиј на тие земји једно искрено распространено, и једнакво оддалечено от сите нивни краиница наречие, које да притега'ува околните перифериични наречија и да распространуваат общо национално самосознаје меѓу сите, што зборуваат на тие наречија. Во таков случај секој ќе сознааше, оти не само македонците, ами и бугарите од Бугарија и Тракија праат једнаква со идни отстапка во полза на центрот.

Сега пак случајот издигнал за литературен јазик на бугарите источното бугарско наречие, које се најогат на краината противоположна страна од Македонија. Оно не можит да служи за обичен литературен јазик на бугарите и македонците, зашто не можит духовно да обедини тие једнакви праа сите три припаметени области. Тој задачок би можело да исполнит западно бугар-

цкото или шопцкото наречие, да не беше мало распространено и со многобройни оригинални особини, кои се немаат во дружите наречија во Бугарија, Тракија и Македонија. Најпосле за сочувувајќе на националната целина мег'у Бугарија и Македонија, првата не ке се согласит, за обич литеатурен јазик на македонците и бугарите да се изберат македонското централно наречие на место источно-бугарското. Ето зашто прашајќе ето које наречије треба да бидат обич литеатурен јазик за македонците и бугарите, ако првите и за однапред ке се велат бугари, — које, прашајќе, сега не се постгаат на дневен ред, зашто умите на сите македонци сега се зафатени со револуционото движење, иеден ден неминуемо ке поведат и без други причини ќон иедно расцепуајќе мег'у Бугарија и Македонија, со создавајќето от последната своја литеатурен јазик.

А создавајќето, редом со србците и бугарците, одделен македонски литеатурен јазик, не има ли рамното со одделувајќето на македонците во одделна, или србска или бугарска, ами македонска словенска народност?

Бугарите, можат, ке речат, оти тоја словенска народност со своја литеатурен јазик ке бидат пак бугарци, само со друго име. Наје македонците, се разбираат, да не ке имаме ништо, не само против бугарите, ако не признаат нас за бугари, ио и против србо-хрватите, ако последните не признаваат нас за чисти срби или хрвати.

И така централното македонско наречије има иеднакво далеко и от србо-хрватците и бугарците литеатурни јазици и можат да се разгледуат, како иешто одделно од инф. Ке се речит, најдофме иедно неутрално колце на веригата од наречија. Сега остана да се решит, дали тоа неутрално колце стоји осамотено со одделна од дружите колца боја, или имаат и други колца со истата или по блиска до неја, од колко до дружите, боја? Ако стокимијме наречијата от краинштата на Маке-

дона, од једна страна со централното македонцко наречие, од друга со источно-бугарцкото наречие или србскиот јазик кај Вук Караджич, ке видиме, оти сите македонски наречија се по блиски до централното македонцко, а не до централните наречија на другите јужни словени.

Значит, во Македонија имат сплошно словенцко, ни србско, ни бугарцко наслеја'е.

Тоа го признаваат и србската и бугарската пропаганда, и ако за најврешниот свет и једната и другата зборуваат, оти во Македонија имало г'оа две народности: србска и бугарска.

Србската пропаганда јет разширена низ цела Македонија без Костурцко, Сереско, Петричко, Драмцко, т. е. без краиниот југ и краиниот исток. Во Костурцко србите немаат пропаганда, не зашто не се костурци срби, ами, добровол'но ѝ отстапуваат на грката пропаганда. Истокот на Македонија србите великодушно го отстапуваат на Бугарија.

Бугарија јет не по малу великодушна во македонцкото прашаја'е кон Србија: и Бугарија признаат срби на с.-з. от Шар планина; сета друга Македонија јет бугарска, според бугарите.

Значит, двете пропаганди не спорат само за земјите на с.-з. од Шар планина и тие части от серскиот санджак, што сет крај бугарската граница. Во првата живејат једногласно срби, а во другата — пак једногласно — бугари. Но великодушието на србите јет само за тоа, да покажат умереноста на својот апетит и справедливоста на пивните барајн'а: ето не сакаме тоа, што не јет наше. Истото јет причината на бугарцкото великодушие спроти србите. Бугарите дори излезаа по толерантни: страната зад Шар је признаа за „Стара Србија“.

Но от како што се искл'учат тие две краини, сета друга Македонија србите је крстат србска, бугарите — бугарска.

Каде јет причината на тоа? И што можат да заклучат чоек од двојните претенцији за Македонија?

Причината на претенциите на србите и бугарите се разбираат, често политични, но осум и нив имат уште једна: македонците наречија једно до друго стојат така близко, једно во друго се сливаат толку незабележено, да, ако се признават једно од нив за србци и/or бугари, ке требат да се признават за такви једно по друго и сите саседни со него. Заклучок от тоа јет — да самите пропаганди признаваат, да во Македонија имат само једна словенска народност; значи, утврдујќето, да Македонија не предстапаала етнографска целина, противоречит на нивните постапоци.

* *

И после, се горереченото, ке се најдат мнозина, кои ке речат: можит, вистина јет, да, ако немало до сега македонска словенска народност, она можит да бидат создадена од времето, особено от сегашните историски прилики; вистина јет, оти македонците по иако свој не можат со прао да бидат наречени, ни бугари, ни срби, ами сет вешто оддел'во, т. е. составуваат оддел'на етнографска јединица, но пак, како није сега можиме да се велиме македонци и да создааме оддел'на македонска народност, кога: није, нашите татковци, нашите дедовци и предедовци сме се велеле бугари? Није не можиме да се откажиме от тоа, зашто тоа име имајет свето као и верата.

Да видиме, дали јет тоа така.

Није се велеме бугари, како што једен чоек се велит со једно име, да речиме Петр. Се прашат, кој ни го квал името, што сакал да означит тој со него, кога не крстил и што разбирааме није под името бугари, кога се велиме со него? На тије прашајќаке на одговорот крстујќето на чоека и значејќето на негоото име за другите и за самијот него.

Некој, што иносит име Петр, сам не си го клал името, ами му го клале други — нунковците. Нунковците му клаваат једно име на кумчето, тој со него да се разликуват од другите л'уг'е, деца, жени, момчи. Кога ке го викнат Петр, не ќе се одзрнит Иван, Лазар, Велика, и прочее. Значит името на једен чоек не има толку важно за самиот него, колку за другите, за тоа он не се крстит сам, ами го крстат него други. Он сам и не се велит Петр, ами си велит: „iac“. Се ползуват со негоото име, само кога требат да се различит од много други л'уг'е, подобни на него.

Исто така, једен народ долго можит да бидит без народно име, ако на близу од него немат друг народ, от кој што ке требат тој да се различуваат со оддел'но народно име. Но тоа народно име, не си измисл'уваат народот сам за себе, ами со него го велит саседниот народ и тој од него си го земат. Значит нај природно има тешкото да се појавит у једен саседен со него народ. Саседните народи једен кон друг, значит, се јауваат во вид на нунко и кум.

По мислата на проф. И. А. Бодуен-де-Куртене, словените се крстени со тоа име од римјаните. Словенците имајќи најчесто се свршуваат на — слав: Светислав, Венцеслав, Борислав и др. Словените служиле у римјаните као робови и гладиатори, а у тие робови и гладиатори најмного се повторуало зборот „слав“, затоа тој збор зафатил да означуваат, од једна страна, чоек, што работит најтешките работи, т. е. роб, а пошто најмногу робови се земало от словените, то од друга страна, словените биле крстени од римјаните со името *slavi*, које они си го назајмија од иницијата на слов-ън-и, т. е. словени. Тоа крстенје на нашите предедовци стана уште, кога они одвле влеза во сносија со по културните романски народи. Со тоа име ке се наречеше некој от словените, ако требаше да различит себе од некој романец или

германец, и то не секаде само оно се употребуаше. Како и да јет, важно јет само то, да оно не Господ знајат, што означуаше, за да не можит да бидат заменено со друго.

И така, прво наше народно име ни имат бидено името словенни. Но за тоа име, како за наше народно, није нај много знајаме, ие по некакви свои традицији или од романците, ами по византиските историци.

Главната причина, да зборуваат византиските за словените, значи, и за нашите предедавци, беа нивните војни со Византиска. Опустушеј'ата, што ѝ правеа нашите предедовци во Византиска беа таквиа фактои, за кои не можеше да се молчит; а заедно со прикажуај'ето за онустошеј'ата се прикажуаше и за опустошуачите, кон кои се односуваат византиските со гордост и презреј'е, као кон варвари.

Византиските зборуваа само за опасните за ниф варвари. Колку једен варварски, т. е. не грчки народ беше по страшен за нивната држаа, толку поеке омразијата кон него беше по голема и толку негоото име добијаше по долно, по презрител'но значеј'е.

Нападеј'ата на: вест-готите, ост-готите, хуните, аварите, аните, словените, србо-хрватите, бугарите, на Византиска сменуваа једното другото и за таја причина византиските историци зборуваат за сите тие народи, па и за словените и аните. При тоа требит да се не забораат, оти вест-готците, ост-готците, хунците полчишча се состојаа не од једни ост-готи, вест-готи, хуни, словени, но да во ниф господствуаше једната народност, но имаше примеси и од другите. Важно јет да византиските одбележуваат господствујушчата народност, а за другите молчат. За словените поеке зборуваат от сите други народи, осим србо-хрватите и бугарите, зашто сите други вистина помињаа преко Балканскиј полуостров, но и си ојдоа од него. Но словените арио се утврдија на целиот полуостров, а особено во Македонија,

ај што образуваа ушче во VI столетие силна држаа, против кја византиците отпираа силна војска.

Но нај много Византија пострада од народот бугари, од монголско племе, кој што опостушуаше сè што ке му се попаднат во Византија. Во полчиштата на тој народ имаше и словеани, кои се бројеја од византиците пак за бугари. Нај голем удар доби Византија од бугарите, кои што зедаа од неја голем дел нејни земји, заселени со словеани, и од ишт образуваа једна голема и силна држаа, која од VIII век до иднинето на турците на Балкански полуостров, готово постојано наносеше на неја једен удар за друг.

Бугарската држаа беше поеке со словенско жителство, но со името на нејните образуачи т. е. монголците бугари.

Словените од Бугарија и Македонија нај напред беа само сојузници на бугарите во војните со Византија. Но сојузните со бугарите словенски полчишта беа во очите на непријателите т. е. византиците пак бугарци. Значит византиците зафатија да прекрстуваат словените ушче од времето на Аспарухоата орда. Постојаната борба рамо за рамо со бугарите и напрви ишт једен народ со бугарско име, но со словенски јазик. Бугарското име меѓу словените беше популаризирано од грците, и оно, прво, означааше само бугарите — монголите, после, нивните воени сојузници, после бугарските поданици и нај после стана етнографска термин за бугарите словени. Но тоа име во очите и устата на грците имаше ушче специјално значеје: најненавистни за ишт варвари, л'уг'е не образоани, груби, кои гравираат со звероите. За грците се словенско беше грубо и бугарско.

Со името бугари не крстија грците и нас македонците. Но тоа прекрстуваје не едно јединствено. От србите имаје бефме прекрстени во срби.

Во втората половина на XII век, во времето на србцијот жупан Немаја и бугарците царои Асеновци или Асановци, Византија беше нанадната от крстоносците и разни други непријатели. Тогај бугарите се приготвија да востанат и заклучија договор со србите против Византија. Последната беше обич непријател нивен и двета народи решија да удрат на неја, и секој да земи, кој што ке можи да откачи. Во Византија немаше бугарци и србски земји, као што немаше и некакво национално самозајдне у јужните словени. На основа на тој договор бугарите нападнаа на источниот дел на Балканскиот полуостров т. е. на Тракија, а србите на западниот т. е. сегашна Србија, Западна Бугарија и Македонија и малу по малу си ѝ разделија меѓу ќиф. Во текејн'е на два веки србските крале присојединуваа кон својата држаа византиски земји. Но оии секога се велеа само крале на србите. Цар Душан се нарече: цар на србите, грците и арнаутите, а не и на бугарите. Титулата на цар Душан се објаснува така: тој признаат иа Балканскиот полуостров две словенски држави: Бугарија и Србија и една не словенска — Византија; Србија со завоевајајќето на византиски земји сакат да наследи Византија, но со тоа она земајќи земји, који можат да бидат и србски и бугарски но који не се бугарци.

Македонското жителство не се односуло со мрзња кон србите. Уште од времето на пагајајќето на Самуилото царство, македонците не једнаш правиа силни востајајќи против Византија, многу по силни од бугарското во време на браќа Асановци, но не можаа да се ослободат, зашто коејќи се србите географските прилики коејќи бугарите други. За да се ослободат бугарите во горија Бугарија, што се одделуваа од долна со Балканите, доста јест да се избиваат византиските гарнизони во неја и да се фатат од ќиф дервентите,

за да не пропушк'аат ноа византицка војска. А во Македонија работите сет сосем иакви. Тука немат таков зид, кој што да бранит востаачите, као Балканите во Бугарија. Тука имаме многу високи плавници, кои имаат разен праец и образуваат котловини, одделени една од друга. Плавните затруднуваат сојединењето на сите македонци за общча борба со непријател'от, а пак олеснуваат работата на византите, зашто, со разместување во ниф гарнizonи, они можат да држат македонците во послушај'е. Осем тоа на Византија поможува да држат македонците во послушај'е и шосетата или друмиштата, што сет напрени за воени требности ушче од римјаните и ја пресекуваат Македонија од исток на запад, т. е. од Белото море кон Сиј'ото и од југ кон север крај Вардар, т. е. од Белото море кон Дунаот. При таквија географски прилики, јасно јест, оти македонците не можаа да се ослободат од Византија и готов беа да бидат сојузници на секој непријател', што ќе војуат со Византија. Таков сојузник до X век беа бугарите, а от XIII в. беа србите.

Македонците станаа сојузници на србите, и со тоа се ослободија од византите. Они се присојединија кон Србија, но тоа присоједнувај'е не беше насиљническо, а на основа на догоор меѓу македонците големци и србските кралеи. Тоа беше резултат на једен компромис меѓу првите и вторите, компромис згоден и за једните и за другите. Македонија под србските кралеи, особено под Душана имаше полна самостојност во насташните работи, и то таква, со каква не се ползуаше ни једен друг дел од големата империја на Душана. Тоа се видит от титулите, што ѝ носеа македонците големци и од влијај'ето нивно на имперските работи. Тоа се видит и од големата приврзаност на македонците кон царскиот трон. За да се убедит чоеќ во тоа

нешто, доста јет да прегледат историјата на Немајничиага држаа од времето на цар Душана до смртта на Волкашина, особено периодот на распадајќето на Душановата империја. Од овде ќе се убедит чоек оти центрот и нај големата рол' во таја империја пријадлежеше на Македонија. От секаде от периферијата на Душановата империја по негоата смрт отпадаат областите једна по једна. Македонија крепит Урушевиот престол и македонците големец крал' Волкашин јет главниот советник и десна рака на Урош. Сите го мрзат Волкашина за негоата рол' и влијајќе на Урош, но царот му веруат, македонците големци: 70 кралеи и бани, по народните песни, му веруваат и му даат 70,000 војска, со виф да умрт на Марица за царот и „србите имајќи“

70,000 души војска от 70 кралеи и бани! Како се велеше таја војска? Чие име носеше и кој му гу кладе? Сите се велеа „срби“, но во виф имаше толку срби, колку во војската на цар Симеона имаше бугари — монголи; па ми се чинит да и имаше и по малу. Значит во XIV век македонците официјално носеа името срби, које немаше зашто да го презираат и да се срдат на него.. Во тоа име они не наогаа ништо лошо.

Србите беа главната воена сила против византијците. Нашите предедовци беа нивни сојузници. Византите велеа сите своји противници, т. е., и србите, и нас, срби. Малу по малу они не прекрстиа од бугари на срби. Истото се поддржа от признајќето суверинитетот на Душана во Македонија и од ролата на нашите големци во негоата држаа. Није станафме за надворешните свет срби, после истапифме како србци подајници и нај после зафати името србин да означуат македонец, не грк, не влаф и не арнаутин.

Једно нешто не сочувва србското име во Македонија; тоа јет карајќето мег'у крал' Марко и кнез Лазар.

зар. Последниот встапи као противник на турците со името срби и со тоа турците врзаа со ион'атието србин и Србија денешното кралство и неговите жители. Марко и негоите подајници во очите на турците не можеа да бидат срби, зашто не се противиа и не покажаа таква воинственост против ииф, каква покажаа кнез Лазар и негоите подајници.

И така до идејето на турците кai нас наје три пати бефме прекрстени: 1, славени, 2, бугари, 3, срби.

Но со тоа не се сврши сè. Дојдоа турците: се зафати борба мег'у рисјанството и мусул'манството, борба мег'у крст и полумесец. Но со тоа не се пресече борбата мег'у словенството и грцизмот. Турцкото господство на Балканскиј полуостров беше историјски период, кога потчинените мисл'ат да сочуваат нивното историјско наследје. Се разбираат, оти се сочуа само, што можеше да се сочуат и што не сакаа да ни го земат, зашто не им беше нужно, и не беше опасно за ииф. Турците ии зедоа земјата и си ја разделиа мег'у ииф. Наје се примирифме со таја загуба. Зафатиа да ни земаат деца наши, да ѝ потурчуваат и да праат од ииф јаничари. И тука молчефме. Турците видоа зор до кога ја покорат Србија и името србин означуало за ииф разбојник. Наје свифме глаа и не се велефие срби, да не го расрдиме агата. Он не сакал да се велеме и бугари; и бугари не се велефме. Турчинот ке ни дојдеше во кук'ата, ке се најадеше, ке се напајеше и ке ни речеше: бре г'аур! ај донеси ми тоа и тоа! — ке му одгоорифме, сега беим! Ако не питаше некој турчин, што сме? — ке му одгоорифме да сме или „каура“ т. е. неверници, или „раја на царот“. Со други зборови наје пред турците се кажуафме така, како да не се расрдит агата. Пред турците наје сме „каури“ и „раја“, и „каури“ зафатифме да се велиме и мег'у нас. Во народните песни не једнаш се употребуат

името „каурин“ и „рајатин“, и „земја каурцка“ или „земја рајатцка“ во етнографцко значеја'е.

Значит турците од нас направиа народ „каурцки“ и „рајатцки“, термини основани на нашата приизеност пред турците, на религиозната разлика меѓу нас и ниф и на общественото наше положеја'е.

Но осем турците, по изгубувај'ето на нашата слободија, наши „воспитачи“ и господари станаа грдите.

Није видефме во грдите дуовни господари и верци началници. Није бефме и кон ниф, исто така приизени, као и кон турците. Грдите со црквата не експлоатираа нас и сакаа да извршат под туркото владичество тоа, што не можаа до него. За да не претопат нас, они избегуваа да не вед'ат со народното име. Они ни кажуваа, да сме били наје рисиани, и није тврдефме: абре брате, рисиани сме, ами што сме! Кога ке се разреа на нас, и ке не наречеа тврдоглаи бугари, наје пак ке речефме: е пак така си јет: вистина рисиани сме, ама не сме образуани, као грдите! Нашите глаи не разбираат; није сме бугари. Со једен збор во турцко време није потврдуафме и се согласуафме со сè, што ке ни кажеа турците и грдите. Но турците со тоа, што не нарекоа нас: рајати и гаури, гледаа на нас као на л'уг'е, не од известна народност, а што сет во известен однос кон ниф, господарите и праоверните. Во истата смисл'а употребуафме и није, односуајки кон себе, тије имија'а. Значит турците во нивната држаа не признаваа народноста. Исто така не знаефме за ниф и није. Грдите исто така не разликуваа словенцките народности и сите словени, особено тој дел од ниф, што им причини нај големи непријатности и се најгаше во турцко време под нивната опека, они го презираа и го велеа со презреното за ниф име „бугари“. Но тоа име искажуаше презреј'ето на грдите,

а не и достоинства на бугарите, затоа се сопроводуаше зборот тврдглав или „хондрокефалос“.

И така доидофме до националното наше име, што то имаат носео нашите татковци, дедовци и нај блиски предедовци. Но видофме, оти онде имаме работа, не со једно, ами со цели 4 имајн'а, кои означуваат да немало до пред неколку години точно определено народно самосознајн'е. Името бугарин, како се видит, до половина на XIX век немало за нашите предедовци по големо значејн'е од имајн'ата: рисциани, рајатин и каурин. До тогаи није знаефме да имат и да имало каурци, рајатци и рисцианци земји и држави. Но наје се бројефме за каури, рисциани и рајати и паметиме да сме имале наша каурска и рајатска царница, но сме је изгубиле на Косоо поле, кога се е расрдил Господ на нашите предедовци. Тамо, т. е. на Косоо поле рекал Господ да си загубиме царница за наказајн'е за тоа, што не сме чуале верата чиста. Тамо нашите каурци царои извадиле голема војска да се бијат со турчинот, но како рекол Господ да загубиме царница, от сите парчијн'а, на коија бивале раздробени турците, никнаде нови турци. Кога го виделе тоа цароите, рекле, оти Господ сакат да загубат царница за каурите, и да се потчинат на турчинот. Така турците го презеле царството. На Косоо паднале двајца царои.

После таквоа „јасно“ предстауајн'е у народот македонци за негоата „бугарска“ народност, можит ли да бидит збор за бугарско национално самосознаајн'е у македонците?

Ако јет така, же возразит бугарската партија од македонци, то што означаат прковното прашајн'е, во које бугари и македонци одеа рамо за рамо, и последните се велеа и работеа со името бугари?

Ево што означаат: македонците беа крстени со национална имајн'а, со која они се разликуваат од дру-

зате саседни со иви народности, т. е. од турците и грците, па и власите. Првите не трпеле името србин зарди србцијот отпор при завоевајќето на Балканцијот полуостров. Во Турција до руско-турците војни зборите „срб-ѓаур“ требале да означуваат тоа, што означаваат сега зборите „москов ѓаур“. Се разбираат, оти расијаните не само сама не се велеле срби, но им било не-пријатно да се велат и од други така. Така ие и велела и грците, зашто последните не видеа големи лоштија от србите. Па и немало зашто: името србии погости во Македонија, како политичен термин само малу време. Овој се и заборави скоро без чудо пријатно потсетувајќе за него. Ог турцко гледишче и не прао јет да се велат македонците сите поглавно „срб-ѓаури“, зашто они се предадоа на турците. А ако се испраздниј од Македонија името србин, то ке останат за македонците само името бугарин, које беше политичен и етнографски термин уште до турцкото завоевајќе. Той термин не беше лош от турцко гледишче, а од грцко то беше много удобен, зашто со него најубао можеше да бидат исказано презрејќето и ненавистта на грците кон нас. Ето зашто није меѓу другото се признафме за бугари т. е. тврдоглавци.

Значат, нас со бугарите не врзуаше једно обично име, једнаков однос кон нас от страна на грци и турци, једнаква жежда за слободен от фанариоти и турци живот. Таа общност не побуди заједно да се бориме со общите непријатели. Но таа общност не јет нешто, које почиват на некакви обични воспоминија и обични историјацки задаци, који да се сознаваат и да се имаат сознанје од нас и од бугарите једнакво. Нашата общност јет проста случајност.

До крајот на првата $\frac{1}{4}$ на XIX столетие се ослободија от Турција сите балкански земји, осем Бугарија, Тракија, Македонија, Босна и Ерцеговина. Првите три

географци беа многу близо и једнакво се трегираа от турците и грците. Последните две беа одделени от првите три и беа во по инакви односи кон турците и грците. За това првите три, једно се пробудиа, зафатиа да живејат со обични идеали, а вторите две со други, так обични.

Но, ако при националното разбудување на македонците, имахме друг вид на политичната карта на Балканскиот полуостров, то македонците ќе работеа сосем инак. Ако беше Бугарија со Тракија слободна, а Србија заедно со Македонија поживејеше 50 години при једни всти условиа, то македонците ќе работеа заедно со србите, а не со бугарите. Исто така македонците можеа да работат и заедно со грците, да можеа грците да работат по умно и да беше само Грција и Македонија под Турцко околу 50 години, кога сите други балкански земји би биле слободни.

Бугарското име во Македонија, значи, јет резултат на лошото третирање на македонците от страна на грцкото духовенство. Грците учиштвјаа Охридската архиепископија за тоа, што се упоминуаше името „бугарка“, како историцки *relicgium*, но употребуваа името бугарин за да волготат во него својето презрејење кон сè словенцко. И имено тоа волготејаа на грцкото презрејење кон нас и јет причината да се велиме „бугари“, а не историцките традиција. Последните напротив ишчо не ги зборуваат за бугарите, а поеке за србското име во Македонија. Значи не крстиле „бугари“ грците без да не питаат нас, и вие, немајќи време да гледаме и да му најдиме мана на името, си го усвојијме.

Ако јет така, а инак и не можит да бидат, то јасно јет, оти името бугарин не зборуваат уште за бугарска народност во Македонија. Тоа име сега се поддржува во Македонија исклучиво, како што и се насадуваат тамо во нај воо време името србин. Името бугарин во Македонија сега немат место, зашто веќе цели

25 години, као живејеме наје македонците одделен живот од бугарите. Мег'у бугарите и нас имат многу малу общчи интереси сега. Македонија јет нужна за Бугарија, затоа последната праќ'ат во првата катагодина милион франци и содржат на служба многу македонци. Бугарија пак јет нужна за македонците, зашто во неја македонците ке добијат место и ке експлуатираат со нивните „бугарски“ чувства. Значит, во течејн'е на последните 25 години односите меѓ'у Бугарија и Македонија почиваат, не на почва на једнајви традиција и задаки, а на чисто трговска основа, т. е. једеј'от го експлуатираат другијот.

Значит, името бугарин во Македонија, со које сега експлуатираат бугарите, никак не јет национално, и затоа никој од македонците немат право со него да експлуатираат македонските интереси во негоа полза. Никој не ни имат дадено право заради него да ни се набркуваат бугарите во нашите работи. Такто ми, дедо ми, предедо ми, ако се велеле по недоразберија бугари, то уште не значит, оти и јас требат да сум као ниф во мрак за мојата народност; ако се велеле они бугари, то је значит, оти није ке требат да престаниме да веруаме во русите за атар на разни Стамбуловци и Сварчовци, на место, заедно со нашата пролајена крв, није да си бараме правото от, кај што требат, да допушчаме да ни се бркаат во работите л'уг'е, која што и сами не знаат, што бараат; ако се велеле мојите дедовци бугари, уште не значит, да јас имам право да експлуатирам македонските интереси со издајн'е воини, који на место да бранат интересите на нашиот народ, и бранат бугарските интересите на бугарскиот кв'аз. Нашите дедовци, велејќа се бугари и не мислеле, оти није ке правиме от тоа име капитал, за да се најдаме, напијеме и облечеме со него.

Значит, у македонците името бугарин јет фал'шица монета, со која они плаќаат и на Бугарија и нејнајот

ки'аз и на нивната таткона и нивниот народ. Време јет да се раскријет таја фал'ш, за да се престанат да се експлуатираат со нејз.

* * *

Од до тука реченого се видит: прво, оти, ако по нашите сегашни етнографски поим'ја на Балканскиот полуостров, особено на централниот и југо-источен негов дел, т. е. во девешаа Србија, Бугарија, Тракија и Македонија имало и имат само две словенски етнографски јединици: србци и бугарци народ, то тоа уште не значи да немаат, немало и не можат да бидат друга словенска јединица, а напротив, оти нејзото саштествујќе јет во пределите на возможното и на лајствителноста; второ, да во Македонија немат две јужно-словенски народности: србка и бугарка, а напротив, да во нејз имат само једна народност со своја особини, која, или претставуваат нешто оригинално, које се немат, или кај србите, или кај бугарите, како што јет, да речаме, со много особини на македонците наречани, или нешто које се имат, и кај бугарите, и кај србите, или које се имат само кај македонците по краиштата на нивната таткона и кај србите, или пак по иш и кај бугарите, и да от тие особини на македонци, како дел от словенската група народи, нај многобројни, најраспространени, обични за сите македонци, значи, и најважни сет тие особини, со кои македонците се одличаваат од другите словенски народи: по иш македонците фактически составуваат одделна и самобитна словенска народност, и ако за неа не се говори денеска во науката и во катајенијот разговор, трк'о, причина на тоа игнорирајќе и затемнувајќе на саштествујќето на македонската народност да се кријет во саштествујќето во Македонија името „бугари“ во етнографски значај и во експлуатирајќето со него от страна на бугарите.

Исто така, се запознафме со произлезот на името бугарин во вид на етнографски терми во Македонија.

Со други зборои, иште се запознафме до сега со тоа, да состаула, состауат и да можит Македонија да состауат от себе оддел'на етнографска јединица.

Сега ни остават да видиме, али она состауала, состауат и можит да состауат таква јединица во политичен однос?

Во одговорот на тиа прашаја, ке требит да се продолжат расудувајната за народноста на македонците от тамо, кai што ѝ оставиме.

Иште видофме, оти во Македонија името бугарин јет последната метаморфоза во развијаја'ето на нашето национално самосознаај'е и да јет резултат на тоа политично и обществено положеја', во које бефме постани од завојуај'ето на Балкански полуостров от турците. На основа на се тоа, што рекоф јас за историјата на националните имија, кои имаат сменуано једно друго, као и за причините на тиа сменуај', ке возникнат много злоупотреби. Можит, мнозина ке ме осудат, као србофил. Можит, самите срби на него ке основаат своите шовинистични претенции на Македонија. Можит нај после, ке эксплуатираат србите сето речено за изменуај'ето на националното ни име, за да докажат, да македонците никога немале национално самосознаај'е и не играле никаква самостојна историјска рол'а, а сет влизале само, као сиров материјал во државниот организам на бугарската или србската држаа.

Мег'у другото такви недоразберији можат да се очекуваат, как от тоа, што јас категорично осудиф бугарската политика во македонското прашаја', от које можат да помисл'ат да сум јас бугарофоб и србофил, исто така и од експлуататорската тактика на балканските словени во македонското прашаја'.

Србите можат да затрубат, да сет македонците срби, једно не сет бугари, зашто така се викале до турцкого дойтуаин'е на Балкан, полуостров. Исто така, можит, некои срби во моите расудуаин'а за непостојанството на народното име кај нас, ке најдат потврдуаин'е на мислите на проф. Милованович, кој што докажуал во „Дело“ да требат Македонија да се поделит меѓу балканските држави, зашто не предстаула нито географска, ни етнографска, ни историјска целина.

За првото ево што можат да се речат: македонците, сите заедно се викале срби не поеке од педесет години, а во некои, и то северните делови, нека сто и сто и педесет, но не и поеке години. Името србин тогај имало поеке државна смисл'a и по малу етнографска. До тогај и во турцко време го немало кај нас. И ако има така, то не има ли шовинистична заслепеност да ни се наврзат сега нам на сите македонци, па и само на северните наши сопародници, намесго бугарското име?

За тврдеја'ето на проф. Милованович, да Македонија не состауала и не сосгатува географска, етнографска и историјска целина, за које, можит, некои ке најдат потврдуаин'е во моите расудуаин'а за изменеја'ето на националното име кај нас, осем тоа, што има речено, кога одеше зборот за прашаин'ето, али имат во Македонија две словенски народности, ке речам уште следното:

И ако има Македонија состаена од неколку котлонии, разграничени со високи гори, пак она во днешниот нејзин вид имат живејано оддел'но од Бугарија и Србија, или самостојен живот, или под други држави. Тоа има ясна докажуачка, оти нејната стрек'a не има зависела само от Србија и Бугарија, и оти високите плаонии, што заобикол'уваат македонските котлонии, уште не сег таква опасност за заједнички политички живот у

нивните жители. Така Македонија во денешниот нејзин вид, до образувањето на бугарската држаа, беше једна полусамостојна византиската област. После она цела потпадна под Бугарија. Кога последната падна под Византија, Македонија беше слободна држаа на време и со успеф се бореле против Византија и имаше под себе цела денешна Србија. После, Македонија потпадна под Византија и во текејн'е на неколку века во разни нејзини делови се дигаа востааја'а против покорител'ката. Кога се ослободи Бугарија и се усили држаата на Неманичите, во која влезе прегешниот дел од Македонија, т. е. денешна Србија, она, т. е. Македонија во денешната нејзина големина, уште оставаше византиска земја, кое што продолжаваа да се дигаат востааја'а против Византија, за која се бараше сојуз и покротилство от съседните држави. После, цела Македонија влезе во држаата на Неманичите. Во нејзина ова као да јет била привилегирана и самостојна во натрешната политика. При крал Волкашин, Македонија пак као да се оддел'ува од другите делови на Неманическата држаа и као да се состредоточува околу него. Во царувањето на Крали Марко, она сосем се оддел'ува од србските земји и се поставаат во особен однос кон турцко-србските односи и војни. Во турцко време, она јет на истите основа'а под турското владичество. После Берлинскиот договор она јет сама от сите други јужно-словенски земји под Турцко и веке живи таков оддел'ен живот поеке од 25 години.

Во тој згорен поглед на историцките событија на Македонија, се видат, оти горе-долу у сите македонци котлони јет једна и иста историцка судба, горе-долу сите нивни жители имаат особен, одделен историцки живот, не ретко самостојен или пак, заклучуваат во себе обична борба за политична слободна. Ако се приимит на вид, оти таја обична историцка судба, тие обични политични борби

и самостојајот политичен јиот јет удел на једно исто словенцко наслеја'е и на једен и исти народ, то ке бидит јасно, оти, тврдеја'ето да Македонија не состауала географска, етнографска и историјска целина јет основано ие на дејствителноста, а на србските еспи за Македонија.

Тој згорен поглед на историјата на Македонија ми се чинит, не само да покажуат, да није македонците имаме своја историја и да сме народ. судбите на кои што се развијале во врска со судбите на другите саседни нам народи, но и да имат во нашата историја много самобитно и својеобразно, као што јет да речиме самостојната Охридска архиепископија, со нејзиното работеја'е на полето на народното просветуја'е. Исто така тој историјски поглед покажуат, да готово во сите времија' се забележуат силно работеја'е на народниот дух на културно-историјска осноа, резултата на која се јауват образуја'е на силна македонска држаја от цар Самуил и богата народна литература.

А ако Македонија до сега со мали искл'учеја' се јет развијала оддел'но од Бугарија и Србија, то она можит да чинит и за однапред, ушче поеке, што пропагандите: бугарска и србска употребуваат сите и дозволени и не дозволени стртства да искоренат во нашијот народен јиот сеј самобитно, сеј чисто македонцко. Самосталното политичко развија'е на Македонија јет необходимост, као нешто, без које иније не ке располагаме со доста стртства да се бориме со пропагандите за сочувуја'е од иницијатива нашата национална самобитност.

Неколку зборои за македонцкиот литературен јазик.

Во четирите горни статии на оваа книга јас сакаф да обрнам погледите на моите сонародници на нуждата од једно корено изменувајќе на досегашниот процес на нашето духовно развијајќе, као и на тоа, да моите возгледи во тој случај не сет нешто иоо и безосновно, а сет само чекор напред во досегашното развијајќе на нашето национално самосознајќе и да сет затоа сосем природни и осноателни.

Се разбираат, оти во једна мала книга, као што јет оваа мојата, не се можат подробно да се разгледаат сите задирнати прашајќа. За секое од ииф би се можела да напишат по једна цела книга. Но сега за сега от таквиа подробни разгледувајќа за задирнатите питања се немат уште голема и неотложна нужда; за тоа требаше за сите од ииф да се кажат по неколку зборови, започко они једно без друго сет нејасни и неразбираливи. Осем разгледувајќето на сите задирнати прашајќа, за да бидат јасно појајајќето на книгата, сега ќе требат да се кажат неколку зборои за својевременоста на книгата и нашиот литературен јазик.

Мнозина, можат, ќе речат, оти вистина арно јет чоек да се позамислит над прашај'ата, задирнати во таја книга, но сега уште не му јет времето. Со оваа книга, ќе речат она, се носат раздор и разјединувајќе меѓу нас, на место сојединувајќето, које сега за сега ни јет така нужно. За македонска народност, македонска литература и литературен јазак наје ќе можиме да му мыслиме само, кога ќе заживејеме једнаш слободен политички јазик; а до тогај нам ни требат, ивије да сме сојединени и да останеме на страва националното прашајќе.

На тоа јас можам да одговорам само свој: по мојето мислејаје, сегашните, т. е. міурштегцките реформи се максимум, што може да ископчи од Европа револуцијата. Револуцијата на пролет ќе бидат најглупајто, што можиме да је да напраиме. Со револуцијата на пролет ќе се користат само нашите непријатели, кои си имаат само есапи, противни на нашите национални интереси. Револуцијата на пролет само ќе ји уништит сојузено нас и ќе уништит плодите, добиени од неја до сега, оти она ќе бидат напраена не против Турција, а против него и Реформаторците Сили, и оти тоа ќе бидат не по наши есапи, а по есапите на некоја Голема Сила и некоја мали балкански држави, кои ќе не натераат нас да се дигнеме, а после ќе не останат на сред пат: најпосле, оти је, ако против сите аргументи на здравиот смисл пак подигнеме востаајаје, ќе бидиме само осноа на дипломатска борба меѓу реформаторците држави и некоја трек'а, која борба ќе се сврши само нашето понижувајаје. За тоа је, требај, да се откажиме от секоја мисл'а за револуција на пролет, уште поеке, што реформите ќе се воведат, започе со иф је врзана честта на две Големи Сили, кои се во стапаје да постапат се на својето, — и да се зафатиме за тоа т. е. културна борба, во која прво место, ќе треба да зими прашајајето за нашата народност и нашето национално-религиозно развијајаје. Значи, истом сега му је времето да се мислит за јазико наш, нашата национална литература и воспитајаје во национален дух. Сега настапуваат време за интерес со национално-религиозни прашајаја.

Тој интерес малу је задоцнел, но от тоа уште не следуат, да он си немат сега место меѓу нас и да можат да ни напакостит.

Ако сме логични, то треба да признајме, оти автономијата на Македонија, за која до сега револу-

ционерите се бореа имат смисл'а само во тој случај, ако револуционерите согледуваа во нашиот народ таквиа качества и особини, кои се немаат у другите балкански народи, а сет само наша карактерна црта. Само согледувајќето на тие својеобразни црти во карактерот, нравите, обичаите, животот, предајата и јазикот на вашиот народ јест важна причина да сме пие против делен'ето на нашата таткоина и за вештата автономија, зашто дележот ке ни искоренит се, што ни јест мило и ке ни наврзит много противно нешто на нашиот народен дух. Само оддел'вото македонско национално самосознаајќе кое нас ни даат морално право, да се бориме против барајќето на малите балкански држави, да се разделит нашата таткоина, и да се бориме против пропагандите, што готват почва за дележ. А ако не можит да се добијет автономија, требат ли пие равнодушно да гледаме на работен'ето на пропагандите и да се бориме со једно и тоа течејќе, што јест напраено само против ниф, за тоа само, што тоа течејќе ке ослабело нај силната пропаганда? Никак не, зашто ни једна пропаганда, колку и да јест она силва, не можит да ни даде тоа, што очакуаме и тоа од неја. Сите пропаганди сет пропаганди само на своја, но никак не и на наши интереси, и од ниф викоаш немало нешто особено за народот. Спасен'ето от пропагандите никој пат не ке ни доидат, зашто, ако јест денеска једната по силна, утре ке се чини и другата таква, а првата ке ослаби. Пропагандите само нај после можат да достигнат крајната своја цел'а — дележот, које не го сакаат и тие, што сет против националниот сепаратизъм. Значи, последниот не јест неуместен во сегашните прилики, и можит да ни даде само ари плодои, но не и да ни напакостит.

Једно си имат местото националниот сепаратизъм, то треба да се пројави во малоста кое се, иначо

јет народно, и на прво место, во милоста кон народниот јазик.

Јазикот јет средство, со које није познааме, што мислит, што осекат и што сакат нашиот собеседник. Во јазикот се имаат одделни гласовни знакови или зборови за сите мисли, осекајќа и сакајќа на једен чоек, за тоа јазикот на једен народ јет негово духовно богатство и наследство, во које се заклучуваат, отпечатани во гласовни знакови или зборови, сите народни мисли, осекајќа и сакајќа, со кои имат живено и живат једен народ и кои се предаваат, како нешто свето от једно поколејн'е на друго. Да сочуваат некој својот народен јазик и да го бранат кај светија, значи, да останат он верен на дуот на своите предедовци и да уважаат се, што имаат они напраено за својето потомство. Да се откажат чоек от својот народен јазик, значи, да се откажат он и од народниот дух. Со тоа само се објаснуват сакајќето и усилниата на покорителите, да напраат покорените, да се откажат от својот јазик и да изучат на негово место нивниот; исто така со тоа се објаснуват упорството на покорените народи да сочуваат сето своите духовно народно наследство, а особито јазикот.

Таква милост кон нашиот најден јазик требит да имаме и није, ако сакаме да останаме верни на дуот на нашите предедовци. Милоста кон народниот јазик јет наш долг и цаше прао. Није сме должни да милуаме нашата јазик, зашто тој јет наш, исто така, како што ни јет наша таткоицата ни. Првите гласови, што имаме чуено, сет гласовите на нашите татковци и мајки, гласовите и зборовите на нивниот народен јазик. Преко нив није добифме нашата прва духовна храна, зашто со нив се осмислуваше се, што видефме со нашите очи. Со народниот јазик није освојуаме психологијата на нашите татковци и предедовци и се чишиме нивни духовни последници, како што сме со снагата нивни тे-

лесни продолжаачи. Ако се односуаме со презреја'е кон народнијот наш јазик, иије само враќаме со неблагодарност на нашите родители за сето нивно дуовно гледај'е и воспитаја'е. — Није имаме и прао, осем долгот, да браниме нашијот јазик и тоа прао ни јет свешчено. Секој, кој што напаг'ат на нашијот јазик, ни јет исто таков наш непријател', као и нападачот на нашата вера. Верата и јазикот, тоа сет душата на једен народ, со изменувај'ето на која, једен народ прави кореен душевен преврат: он се откажуат от сеј преј'ешно и земат се ино. Тој кореен преврат, ако стаат постепено во течеја'е на цели веки не јет опасен, зашто једни делови од него се односуваат до једни поколеја', други до други поколеја', така да једни делови преминаваат по наследство, као народно наследство, и само некои сет вои. Тој кореен преврат не јет опасен само, ако јет резултат на самостојното развијаја'е на народот.

Но, ако једен народ изменуат својот јазик и својата вера во једно касо време и под силно чудо влијаја'е, сам без сазнааја'е однесуајки се кон таја измена, то он се откажуат от сам себе и от неговите интереси и предаат и себе и ини на једен по силен народ, кој што ќе постане со него и ини, како што ќе му се заблагорасудит. Значит, да се откажат једен народ от својот јазик, се велит, да се откажат он и от сам себе и своите интереси; се велит, да престанат да гледат на себе со своја очи, да судат за себе и за другите со својот ум и разум, а да чекат укажаја'е за сеј от страна. Једен народ, кој што изгубил својот јазик, мјасат на једен чоек, кој што изгубил патот и незнанит от каде идат и каде одат, и каде што не знајат, зашто одат вамо а не снамо или тамо. Колко во по скоро време једен народ изменуат својот јазик, тојко по опасно и отчајано јет неговото положаја'е.

Опасноста, која угрожаат на нашиот народ и неговите интереси от страна на пропагандите, кои што употребуваат сите и дозволени и недозволени средства, за да исчистат од Македонија нашиот јазик и со него нашите духовни интереси, и да насадат на нивно место нивните јазици со нивни интереси, не само не зодолжуваат нас, но и ни дават полно право да употребиме сите и дозволени и недозволени средства, за да сочуваме нашиот народен јазик, и со него нашите народни интереси. При тоа иако не сакаме туг'о, а си браните својето.

Јазикот ет акустичен резултат от физиолошко работење на органите на чоечката речка, на кој што му се приписуваат извесно значење. Главните елементи на јазикот или чоечката речка се: органите на речата, нивното физиолошко работење, слоут, психолошкото воспријемање на физиолошкото работење на органите преко слоут, и присојединувањето кон воспријемањето резултат на физиолошкото работење на органите на речата или гласот, или зборот, некоје значење. Значи, јазикот главно ет физиолошко-психолошка способност на чоека, и као таква зависи от се тоа, што прави да се менува чоек, т. е. со развијањето на једен чоек и једен народ се развијат и неговиот јазик, со нивното опагајање опагајат и нивниот јазик. Чоек се менува во време и пространство: исто така се менува и неговиот јазик. Промените во јазикот на једен народ во време составуваат историјата на јазикот на тој народ, а промените во пространство составуваат неговите современи варијацији или дијалекти, поддијалекти, гоори, подгоори и пр.

Секој народен јазик има своя историја и своя современи варијацији или дијалекти, поддијалекти и пр. Своя историја и варијацији има и нашиот јазик. Постоји историја можи да се изучи, како сегашните варијацији се добијаат по стари и последните од једен

общ македонски јазик, а тој од једна јужно-словенска група и пр. Исто така по неја можит да се проследит на која варијација, или на кој дијалект, во које време имало по голема литература.

Историјата, како на нашиот, исто така и на другите јазици, им покажува, оти секој дијалект, поддијалект гоор и подгоор, можит да се употребуваат во литератури произведења. Таја привилегија на једен дијалект, поддијалект и пр. — да бидат органи на литературна реч — по учението на историјата на јазиците, се даат им, не по некакви особени естетични преимущества, а по чисто практични причини, т. е. по стечението на историко-културните прилики. Таје прилики депеска подигаат једно наречје на степен на литературен јазик, утре друго и пр.

Историко-културните прилики во создавањето на литературни јазици господствуваат секоаш, господствуваат они и сега. Благодарејќе им во најное време се откажафме да си избериме једно од нашите наречија за наш обич литеатурен јазик, а наместо тоа зедофме да се учиме и да пишеме на тугите саседни јазици, најпоеќе на бугарците. Благодарејќе на приликите сега није си избираше за обич литеатурен јазик, централното македонско, т. е. Велешко-Прилепско-Битолско-Охридското наречје.

Који сет таје историјско-културни прилики, што не застапуваат: прво, да си создаме свој литеатурен јазик и второ, да избирашме имено централното наречје?

Ето кои.

Ние видофме колку сет народните интереси тесно врзани со јазикот, а последниот со карактерот и дуот народен. Ние видиме сега, оти три национални и религиозни пропаганди во нашата таткона се борат једна против друга и сите заедно се борат против нас и нашите интереси, сакајќи да им нанесат смртен удар и

да си и потчинат под себе, зимајќи со таја цел'a религиозното и сколијцко работеј'е кај нас, во своја ради пре боја црквата и сколијата за да нанесат смртен удар на нашата народност, ни налагаат на нас нивниот, наместо нашиот јазик. Народните интереси ни налагаат за да и зашчтиме и ниф, да бравиме нашиот јазик от пропагандите. Тоа бранеј'е ке бидат успешно и ке размрсит сите планови на пропагандите, ако бидат задружно и общо. А за да бидат такво, требит со общо согласие да се изберат једно наречије за общ македонски литературиј јазик. Согласие ке имат, ми се чинат, само ако секој од нас практикува избор, не по некакви естетични сообразувај'a и не по чисто местни причини, а од гледашче на общите интереси. Последните пак налагаат: периферијските наречија, да отстапат место на централното. Како што во једна држаа се имат држаен центр, кој што најарно ќе да се наоѓаат во стредината на држаата, и кон кој што се собираат сите конци од државниот живот, исто така и во јазиковите или областите от сродни наречија требит да се имат једен центр, кој што по значеј'ето негово требит да се односуваат кон периферијските наречија и гоори, како што се одиосуваат центрот и столицата на држаата кон крајните окрази и околнини. Около централното наречије требит да се групираат сите наши научни и литературни сили, за да го очистат и обогатат со сокроишта од другите македонски наречија и да создадат од него једен убав литературен јазик. На него требит да се создадат једна богата сколијцка, научна и убаа литература, за да можи преко ниф да се рашири виз цела Македонија во вид на литературен јазик, кој што ке заместит од неја пропагандските јазици. А заједно со изместувај'ето на пропагандските јазици и со создавај'ето наш литературен јазик, се изместуваат од Македонија и интереси

сите на балканските држави и нивното место ќе го застапат создадените со јазикот македонски интереси.

И така, користа, што ќе ни ја даде нашиот общ литературен јазик, ни служит за мерило при избирајќе наречије за таја цел'а, и она је главниот фактор при создавајќето на нашиот нов литературен јазик.

При возвишајќето на једно наречије на степен на литературен јазик, никога немаат и играло важна рол'а неговите естетични својства. Тоа је једно, зашто практичните сообразујќи се замиат врв над естетичните, а друго, зашто последните се односителни и поеке субјективни. По таја причина, по убак се чинат на чоека готово само тие наречија и говори, што ѝ слушат он или ѝ имат слушано по често. За тоа и не можит да се збори за естетичност во јазикот, дијалектите и говорите.

Значит, једен македонец од источна, или северна, или јужна, или западна Македонија немаат право да се противат да бидат избрано централното македонско наречије за литературен јазик само зато, што не им се чинело убао. Немаат право они да протестираат против централното наречије и за тоа, што је оно централно као и зашто изборот се прави по практични сообразујќи се.

Сега да видиме, али избирајќето на централното наречије за литературен јазик се оправдаат от практично гледишче?

Битола се избираат за резиденција на Генералниот Инспектор за Македонија и неговите советници — цивилни агенти. Ова се обраќаат во престолнина на Македонија. Таја нова престолнина не је далеку от старите: Преспа и Прилеп, и од седалиштето на до неодамна автокефалниот Оридзки Архиепископ. Значит, централното наречије имат зад себе, така да се речи, историјски права. Последните се осноаваат и на неговото централно положаје, које је,

како во географцки, така и во етнографцки, однос. Централен град во Македонија и е Велес. От тој центр географцки, иако само мало се оддалечуаме, идејки преко Прилеп кон Битола и Орид. Таков праец при оддалечувањето од географцкиот центр се објаснува со тоа, оти тие краишта се от по големо историско значење за Македонија, а од друга, се по оддалечени и от србцкиот и бугарцкиот јазикои центри, состаувајќи от себе македонски јазиков центр. И вистина дијалектот Велешко-Прилепско-Битолско-Оридски е јатката на македонскиот јазик, зашто на запад од него е Дебранцкиот (рока), на југ — Костурскиот (ровка), на исток — Источна или Солунскиот (ръка) и на север — Скопскиот или северниот (рука).

Создајќето литературен јазик е дуовна потребност кај нас, со која се мисли да се клајт крај на злоупотребите на пропагандите со нашите интереси, и со која треба да се создат свој литературен и научен центр, за да се немат нужда од Белград и Софија. А га тешка задаќа е да се достигнит само, ако македонецот от северна Македонија подава рака на својот брат од јужна Македонија и македонецот од источна Македонија подава рака на тој од западна. Подадените рацни ке се прекрстат околу Прилеп-Битола.

И така: стремејќето на македонците да создадат свој културен центр; тоа, што сега Битола се чини престолнина на Македонија; што Битола, Орид, Прилеп се историски места за македонците; како и тоа, што составуваат они географцки и јазичен центр; сите заедно праат да се пријемат, како обич македонски литературен јазик, централното македонско наречие.

Откако се изберат наречието, које имат да бидат македонски литературен јазик, ке треба да се разгледат и прашајќето за македонскиот праопис.

За праописот као и за праецот на нашето културно развијајќи се требит тутка да се напраат неколку забелешки. Праописот на иеден јазик, као и изработувајќи се на иеден литературен јазик можит да идти постепено и полусознател'но. Иеден чоек од иеден народ, што немат писменост, можит да изучит азбуката од иеден народ по културен од неговиот. Той чоек можит да употребуат туг'ата азбука и за гласон од неговиот јазик, или да изложит своите мисли со помош'та на туг'а азбука. Но ако во неговиот јазик се имаат гласон, кои се немаат во јазикот, от кои што се позајмуат азбуката, тогај позајмуајќи на туг'ата азбука ќе иапрант некои измејејќи и дополнејќи во неја, со кои ќе бидит означена разликата во гласоните меѓу двета јазика. Таја позајмена и преработена азбука се предаат от колено на колено и со предајќи се се изменуат и се дотеруат до својствата на јазикот на позајмуачите. Така постепено и неосетно се изработуваат азбуките у по некултурните народи од додир со по културни народи. Но таква постепеност имат место, ако два саседни народи сет во не иеднакви политични прилики, ќе се речит, иеднијот, т. е. по културниот народ господарува, а другијот, по некултурниот народ јет заробен, или иако малу немат полна политична слободија. Но иако одат работите, ако двета народи имаат своји држави. Во таков случај позајмувајќи, особено културните, биваат по сознател'но и по скоро. Така рисјанството и писменоста кај нас македонците се имат зафатено иако рајо от сите словенски народи. Они се распространуваат со векови и идеа одоздолу на горе. За тоа во историјата ништо не се зборува за покрстувајќи се на нашијот народ. Но со покрстувајќи секој пат имат идено и писменоста. Со замолчувајќи се на нашето покрстувајќе се замолчуваат и процесот на образувајќи се на нашата писменост.

И така нашето дуовно препородувајќе и просветението кai нас, па и изработувајќето на нашата писменост, заради географските и историцките прилики, имаат земено во првата ил'адогодишнина по Р. Хр. иаков ход, а у другите праославни словени иаков. Кai нас то се извршуваат постепено и иезабележено, кai иф брзо и со извесна тенденција.

От турцкото завојување на Балканите полуостров стана једна премена. Турцкото господство ни пресече сите врски со нашата старина. Нај тешко се отрази оно на Македонија, као централна провинција, па затоа во тоа време, кога у другите праославни словени постепено се изработуваат писменија и праописот, није се појеке се обезличаафме и готово сосем се откажаафме од нашиот јазик, као орган на литературна речка. Од време на време во текејќе на цел XIX век иако имаме опитуачки да се пишат на македонци, во зарди некоја историцка причини тие опитуачки не се овекичаа со успех, каков би можело да се очекуваат од иф.

Литературните опитуачки на македонците писачи во XIX век немаа за жалост таков значај, да задобијат последуачи, затоа, ако и сега во XX в. видиме некоја опитуачки да се пишат на македонци, то тоа се не прави сознател'но и од некакви патриотични влечеја'а и цели, а само за забаа. Во тоа се состојат разликата во нашето, т. е. македонцкото дуовно-национално возродување, от тоа на другите праославни словенски народи, со други зборови: како што по напред иако постепено и први се просветуафме со рисјанство и со писмо, а другите словени — после нас и на брзо, така пак сега, во тоа време, кога сите праославни словени постепено си изработија своите литературни јазици, своите богати литератури и постепено изработени праописи, иако останаме назад од сите, туку речи, без литературни традиции, не зато, што и немаме, а зашто заборавме својето, изучавајќи тут'ето.

Ние сега со брзина ке требит да разработиме нашиот литературен јазик, да установиме нашиот праопис и да создадиме једна наша литература, која ке одговарат на сите наши нужди. Со нашето сегашно национално возродување ние се противостааме на другите праославни словени, као што се противостаафме и напред: тогај бефие први во дувното препородување, које кai нас беше бавно, а кai изве скоро, сега наопаку; тогај они нас сакаа да не достигнат и работеа со извесна тенденција и брзина, сега наопаку.

Во зависност от тоа, како се вмат развијајо једен народ и неговиот јазик и праописот можит да бидат различен. Ако једин народ само постепено си изработуваат својето писмо и него го преработуваат и при тоа во негоата историја се немаат таквиа событија, што ја преношуваат и праат цела пропаст меѓу једната, т. е. старата и другата или иоата нејна половина, — писмениот јазик и праописот содржаат во себе много таквиа особини, коиј немаат реална вредност во гласите на сејашното стајање на јазикот. Но, ако во историјата на културното развијање на једен народ се имаат два периода, меѓу коиј се имат једен, као треки, но кој што има период од застој и има као непрелазна стена меѓу иф, — тогај во новиот период на развијањето на националното самосознаавање имаме препородување на народниот дух, које стапа вистина на стара основа, но во него влезаат много нови начела, согласно со дуот на времето и со специјалните потреби на народниот живот и неговите пројавувања. Тоа препородување се одбележува и во книжниот јазик и праописот: како једниот, така и другиот сет горе долу слободни од некоја традиција, који не сет согласни со современото стајање на разговарајиот јазик.

И така историјата на културното развијање на народите, согласно со нејниот ход, содествуваат: или на

чисто етимологицки или историцки праопис, или за
бркан — етимолоцко-фонетичен или историцко-фонети-
чен, или нај после на чисто фонетичен праопис. Трите
вида от праопис зависат от по гелемата или по малата
приврзаност кон старото или ноото стайн'е на једен
разговорен или литературен јазик. Једен'от от трите
праописа се усвојуат за једен литературен јазик у једен
народ, што се возродуат, главно во зависност от та
тенденција, што гостопствујат при народното возродујаин'е.

Једно јет тако, то и нашвјот праопис и праецот
на нашвјот литературен јазик ке треби да бидат во
полна зависност от та тенденција, која ке не раководи
нас при нашето национално возродујаин'е. Каква можит
да бидат таја тенденција се видит от таја книга. Но јас
ке си дозвол'ам да повторам. Ова јет: прво, Македонија
да се неутралисат за Бугарија и Србија и да се одда-
лечит једнакво од двете држави и друго, она треби
да се обједини на јазична осноа. Тие принципи ке
ракоодат изработујаин'ето на литературниот наш јазик;
они ке ракоодат и праописот.

На тие два привци па одгоарат: 1, Пирелецко —
Битолцкото наречије за литературен јазик, као једнакво
далеко и от србцијот и бугарцијот јазици, и централно
во Македонија. 2, фонетичниот праопис со употребените
во таја книга писмени знаки и со мали отстапки на
етимологијата и 3, речничниот материјал да јет собраин'е
от сите македонцки наречија.

СОДРЖАИН'Е.

Предгоор	стр. III
1. Што напрафме и што требит да праиме за однапред?	стр. 1
2. Имат ли се нужда од македонци национални научно-литературни другарства?	стр. 45
3. Националниот сепаратизъм: земиштето, на које се имат развиено и ке се развиат за однапред.	стр. 68
4. Состауала, состауат и можит ли Македонија да состауат от себе одел'иа етнографска и политична јединица?	стр. 100
5. Неколку зборови за македонцијот литературен јазик.	стр. 132
